

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Published under the Authority
of the Government of His
Highness the Maharaja
Gaekwad of Baroda.

No. LVI

PĀRĀNANDA SŪTRA

CRITICALLY EDITED

WITH AN INTRODUCTION AND INDEX

BY

SWĀMĪ TRIVIKRAMA TĪRTHA

WITH A FOREWORD

BY

B. BHATTĀCHĀRYYA, M. A , Ph. D., *Rājaraṇa*

GENERAL EDITOR

BARODA

ORIENTAL INSTITUTE

1931

Printed by Ramchandra Yeshu Shedge, at the Nirmala Sagar Press,
26-28, Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Benoytosh Bhattacharyya Director, Oriental Institute on behalf
of the Government of His Highness the Maharaja Gaskwad of Baroda,
at the Oriental Institute, Baroda.

FOREWORD.

For a long time the publication of the Parānanda Sūtra was intended for the *Gachwad's Oriental Series* because of its immense importance in the realm of the Tantra, but as there was only one copy of the work available in the manuscript library of the Oriental Institute at Baroda the work could not be taken up in hand so long. It was Swami Trivikrama Tirtha who for the first time showed an immense interest in the work and actually produced a second copy of the work from his own collection. Materials for the critical edition thus having been secured the publication of the work was taken up, and is now being presented as No. LVI of the *Gachwad's Oriental Series*. The editor Swami Trivikrama Tirtha is a remarkable personality, and combines in him the qualities of a Yogin, a Tantric, a philosopher, a scholar of the S'astras, and a critical student. His vast knowledge of the Tantras, and his wide experience of Tantric practices have been brought to bear upon the production of this tiny little volume, and the critical student of the Tantras will find in it much that is interesting, much that is stimulating and much that is refreshing.

The purpose for which this Foreword is written is not merely to contradict the learned editor, but to make an attempt to find out an approximate date in which the Parānanda Sūtra was written, and to determine the position it occupied in the history of the Tantric literature. The learned Swami will place the composition of the present work very early, and ascribe to it an antiquity which seems quite inconceivable. He further finds materials in the present work which lead him to suppose that the Tantra should be classed along with the Vedic Kalpasutras, most of which belonged to a very early period.

Very few people however have any idea as to the extraordinary significance of Iconography in determining the antiquity of Sanskrit works in general and Tantric works in particular or even, how materially the mention of certain deities helps a great deal in correctly dating works relating to Tantras and other cognate subjects. In the Parānanda Sūtra the author persistently makes an attempt to give it the appearance of great antiquity so that it may be regarded as a work of the highest authority. But

it has been shown elsewhere¹ that the Tantras are of a very recent origin and even the earliest of the works now extant cannot go back under any circumstances beyond the 2nd or the 3rd century A. D. There are certain clues in the body of the book to show not only that the *Pārānanda Sūtra* is a product of recent origin, but also that, though written in the *Sūtra* form, it cannot go back to a time when even the earlier Tantras were composed.

The *Pārānanda Sūtra* mentions,² for instance, *Agniṣoma* and thus refers to the famous *Pāñcarātra* doctrine of *Akṣara Brahman*, which has been inculcated in all *Pāñcarātra Saṁhitās*, particularly in the *Ahirbudhaya* and *Jayākhyā Saṁhitās*. The *Pāñcarātras* hold that *Para Brahman* being restless with superfluous energy transforms himself in the form of *Agni* and *Soma* representing the long and short vowels of the alphabet³. *Soma* is called *Joy* while *Agni* or *Sūrya* is called *Light (Prakāśa)*. The combination of the short and long vowels is therefore given the name of *Agniṣoma*, and they are considered to be the embodiment of the highest god *Brahman*, and even the creator of the principles like *Mahat*, *Abhākāra*, etc. *Agniṣoma* are regarded as the creator, maintainer and destroyer of the universe. They are therefore named as *Pumān*. From *Pumān* are originated the *Vyañjanas* or the consonants of the alphabet and the creative *Tattvas* beginning with *Mahat* and ending in the *Earth*. This *Pumān* while presiding over the *Pradhāna* or *Primordial matter* becomes conscious of his possession, wants many more things to create, and thus obtains the name of *Puruṣeśvara*⁴.

Now the doctrine of *Akṣara Brahman* as has been shown in the Foreword to the *Jayākhyasaṁhitā* is, in a full fledged form, a product of the 5th century A. D.⁵, and as the *Pārānanda Sūtra*

1. *Sādhana-mālā*, vol II, Introduction, see p. 3. *Origin and Development of Vajrayāna*, pp. xxi ff.

2. p. 29. *Sūtra*, 20, तदुदरतोऽन्यतः सर्वतः अविन्त्यैश्वर्यं वक्ष्यीष्येमो ।

3. See *Jayākhyasaṁhitā*, introduction, pp. 24, 25, and text—

प्रमादस्तु मनेत्यलं बाह्यादः सोम तत्पदे

***

पुमान् य मय विन्त्युदिरक्षीषेममवो दिव ॥ p. 58

षोडशाक्षर आपस्तु अवारापो निनेत्तम

विसर्गान्त सिद्धस्तत्त्वधीपोमात्मक प्रभुः ॥ p. 42

4. See *ibid*, intro. pp. 24, 25

5. For the date of the three *Pāñcarātra* Jewels including *Jayākhyā*, See introduction to the *Jayākhyasaṁhitā*, pp. 26 ff.

mentions this, the work cannot have a greater antiquity than the time of the *Paucarātra Samhitā*, one of the chief novelties of which is the theory of the *Aksara Brahman*.

The *Parananda Sūtra*, moreover, in the course of the book mentions several deities, refers to a large number of Tantric sects, and names many preceptors and authors. The very fact that in the time of the composition of the *Parānanda Sūtra* there were such Tāntric sects as the *Ganapas*, *S'aktas*, *Sauras*, *S'aivas* and the *Vaiṣṇavas* as mentioned on p 45 shows at once that the present work is decidedly later than the time when these schools of Tantra had evolved and become quite popular and well-known. The philosophical tenets inculcated in this Tantra, particularly of *Jivatman*, *Īśvara*, and *Paramatman* have a peculiar affinity towards the doctrines preached in the Buddhist Tantras where the parallels of the three above mentioned are represented by the *Bodhisattvas*, *Dhyāni Buddhas* and the *S'unya*. The characteristics of *Paramātman* to a great extent coincide with the characteristics of *Sunya* as found particularly in the *Mahāsukhavāda* which is the very essence of Buddhist Tantrism. Moreover, a perfectly Tantric atmosphere permeates throughout the book, because all the paraphernalia of Tantra are found stated therein, namely, the *Mudras*, *Mandalas*, *Mantras*, the *Sakti*, the *Vāmamarga* the five *Maharas*, and what not. The *Dakṣiṇa Marga* of the *Parananda School* corresponds with the *Kriyatantra* and the *Caryatantra* of the Buddhist Tantras, the *Vamamarga* corresponds with the *Yoga Tantra* where *S'aktis* are permitted to the worshipper and the *Uttaramarga* is the parallel of the *Anuttarayogatantra* of the Buddhists where no restriction, no rule and no custom or tradition may be binding on the worshipper. It may be observed in this connection that the earliest reference to *Sakti* worship or the ascetic having recourse to *Yoga* practices with the help of women are met with in the *Guhyasamaya Tantra*. This Tantra is in the form of a *Saṅgīti* where *Vajradhara* is introduced in an Assembly of the Faithful and delivers a sermon essentially on this point showing the necessity of women in the Tāntric practices. When he preached this new doctrine there was a chorus of disapproval from among the audience who denounced the speaker for having said something very repugnant to them. The speaker did not reply but sat in *Samādhi* and from his person issued destructive

rays of light and when the rays touched those who denounced they all fell down from their seats senseless. The other members, who readily believed in him and implicitly put faith in his new doctrines, were saved from this disaster. These members requested the speaker to revive the dead and in compliance he sat in another Samādhi, and when the rays issuing from his body touched the unconscious members they were revived and sat again on their seats, and in the meanwhile they could realize what they could not understand through words of mouth. The mention of the Vamācara and permission given to the ascetics to take recourse to women cannot be earlier than the time of the composition of the Guhyasamaja, which has been shown to be circa 3rd century A. D. The practice of Yoga in the company of women was made a special feature in the Tantras that came after the Guhyasamaja and was the very part and parcel of the Tantra, particularly of the Vamacara, Yoga and Anuttarayoga Tantras.

There are other reasons for considering the present work to be the product of a very late period. In the body of the book several deities are mentioned, and among them the mention of Kurukullā¹, Tārā as a Mahavidyā², Kālī or Mahakālī³, and the Mahavidyās beginning with Tārā⁴ is noteworthy. Now, for determining the date of the present Tantra these names seem to be of the highest value. Kurukullā is a deity accepted in Buddhism and this deity is bodily taken in the Parānanda Sūtra. This adds to the already long list of deities borrowed in the Hindu pantheon from the pantheon of the Buddhists. That the more important among the Mahavidyās such as Kālī, Tārā, and Chinmāstā acknowledged by the Hindus are Buddhist in origin has been amply proved by a comparative study of the Hindu and the Buddhist Tantras⁵. Further, it has been shown that the different forms of Tārā, namely, Ugrā, Mahogṛā, Vajrā, Kālī, Sarasvatī, Bhadrakālī and Kāmes'varī are included in the Hindu pantheon though they are purely Buddhist in origin. It has also been shown that Mañjuśrī, whose worship is even in the present day current, is a purely Buddhist deity though acknowledged in

1 p. 11, sūtra 65, p. 37, sūtra 93

2 p. 37, sūtra 94, तारया महाविद्या विद्वत्सा ।

3 p. 11, sūtra 47, p. 11, sūtra 65, p. 37, sūtra 93, p. 65, sūtra 41

4 p. 37, sūtra 94, p. 11 sūtra 47

5 Buddhist Deities in Hindu Garb in the Proceedings of the Fifth Oriental Conference at Lahore Vol II pp 1277 ff

Hinduism¹. Furthermore, the deity Bhūtadāmara who is described in the Buddhist Tantras as an expert in destroying the pride of such gods as Śakra, Brahmā, Kubera and others², though included in the Hindu pantheon is really Buddhist in origin³. Parananda Tantra includes Kurukulla who is a purely Buddhist deity as a Hindu goddess, and it is necessary therefore that the origin and history of the conception of this deity should be traced with the materials at present available.

Those who are acquainted with the Buddhist Tantra know it very well that Kurukulla as an emanation of the Dhyani Buddha Amitabha is a powerful and influential deity in the whole range of the Buddhist pantheon. The Sadhanamala which has been published already in the *Gaelwad's Oriental Series* contains no less than twenty Sadhanas⁴ devoted to the worship of the Buddhist goddess Kurukulla. She is conceived in several forms and these are named as Tarodbhava Kurukulla, Bhramari yoga Kurukulla, Uddiyana Kurukulla, Śukla Kurukulla, Svadhīsthana Kurukulla, Hevejrakrama Kurukulla, and so forth. These Sadhanas are composed by various authors among whom we find the names of Mukṭaka, Indrabhūti, Kṛṣṇapada, Sahajavilāsa, Siddha Śābarapada and Karunacala.

Among the authors above mentioned Mukṭaka must have belonged to a period not later than 1100 A. D., as the Sadhana composed by him appears in the Cambridge manuscript of the Sadhanamala which bears a date in the Newari Era corresponding to 1165 A. D.⁵ Karunacala, the second, twice mentions Līlāsāni or Līlavajra as his preceptor, and we know from other sources that Līlavajra flourished about A. D. 741. Being his disciple Karunācala may be placed approximately at A. D. 753 taking twelve years' average for one succession between a Guru and his disciple⁶. Indrabhūti who has also composed a Sadhana for Kurukulla is a famous personality in the history of Tantric literature as the King of Uddiyana and as the father of Guru

1 *Ibid* pp. 1290 and 1296

2 Sadhanamala, Vol II p 512

शक्रब्रह्मकुबेरदिग्दविष्णुसक्तोविदम् ।

श्रीसूतलामर नवा

II

3 The Cult of Bhūtadāmara read before the Sixth Oriental Conference at Patna 1930

4 of cit Vol. II. Sadhana Nos 171-190

5 Sadhanamala Vol II intro p cv

6 op cit Vol. II intro p xcix

Padmasambhava who went to Tibet to reform the State religion there and built the first regular monastery at Samye along with his brother-in-law and collaborator, the famous Śāntarakṣita. Indra-bhūti owing to these reasons has been placed in cir. A. D. 717¹. He wrote several works among which the *Jñānasiddhi* has already been published in the *Gaelwad's Oriental Series*. Besides Indra-bhūti there was another Siddhācāryya who is credited with the authorship of a *Sādhana* for Kurukullā. He is Kṛṣṇācāryya popularly known as Kānhupā. This Kṛṣṇa was born of a Brahmin family of Orissa and was initiated into the mystic cult by Jālandharipā. Kṛṣṇa's disciple was a weaver. He was a great composer of verses in vernacular and several of them have been published in the *Bauddha Gān O Dohā* by Mahamahopadhyaya Haraprasad Shastri. Kṛṣṇācāryya was a disciple of Jālandharipā and must have flourished in about 717 A. D.²

But the name of Ś'abara amongst the authors of *Sādhanas* devoted to Kurukullā is the most important in determining the date of the introduction of the deity Kurukullā in the Buddhist pantheon. Ś'abarapa as is well known is one of the earliest Siddhācāryyas so far known, and is the disciple of Siddha Nāgārjuna. He is described as having belonged to the hill tribe called the Ś'abaras or hunters in Bāṅgālā where he met Nāgārjuna and embraced Tāntrism. Besides being a writer on *Sādhanas* he is also credited to have composed many melodious songs in his own vernacular which have also been published in the *Bauddha Gān O Dohā* already referred to. He, being a disciple of Nāgārjuna (645 A. D.), must have flourished in the middle of the seventh century³.

From the above it becomes quite clear that Kurukullā was well-known in the middle of the seventh century when Ś'abarapa flourished. But his Guru Nāgārjuna does not refer to the deity Kurukullā though Tibetan translations of a large number of works composed by him are still preserved. Saraha the Guru of Nāgārjuna likewise does not mention Kurukullā although a large number of his works are still preserved in Tibetan translations. Kurukullā is, before the time of Ś'abara, nowhere mentioned. We do not find her either in the *Āryamañjuśrī-Mūlakaḥpa* or in the *Guhyasamāja* which are the earliest works on Tantra so far traceable.

1. *Ibid.*, Intro. p. xciviii. See also Two Vajrayana works, Introduction pp. xiii.

2. *Siddhanamālā*, Intro. p. lxi.

3. *Ibid.*, vol. II. Intro. p. xlii.

Therefore according to the materials now at hand the deity Kurukulla cannot be placed earlier than the middle of the seventh century. Therefore, the Parananda Tantra which mentions Kurukulla cannot have an antiquity earlier than the same period.

Moreover, the Parananda Sutra mentions Tara as a Mahāvidya. It is well known that the Hindus recognized ten Mahavidyas in the form of ten deities. They are known as Mahavidyas because their Mantra is able to confer Siddhi or perfection when muttered one hundred thousand times. The list of Mahavidyas includes among others Tara, Kali, and Chinnamasta. It has already been shown that Tara cannot have an antiquity earlier than the time of Nagarjuna (645 A. D.) who restored the Sadhana of Ekajata from the country of Bhota¹. This Ekajata in her four armed form is known as Mahacinatara, her parallel being the Hindu deity Tara as a Mahavidya. It has also been shown that Kali, Kalika or Mahakali is another form of Tara and is included in the list of the ten Mahavidyas. And in fact, the Hindu Tantras mention that Ugra, Mahogra, Vajra, Kali, Sarasvati, Kamesvari, Bhadrakali are only the different manifestations of the same deity Tara who has been imported from Buddhism. Indeed the name of Tara is met with in the Guhyasamaja² but there she is the consort of the Dhyani Buddha Amoghasiddhi in the Dhyani Buddha Mandala and is mentioned along with other Buddhasaktis Locana, Mamaki, Pindara and Ajatara and is certainly different from the Mahacinatara which is an importation of Nagarjuna of the Tantric fame. If the Tara of the Mahavidya variety cannot go back beyond the time of Nagarjuna, Kali certainly should be later firstly because she represents a modification of Tara, is also because the Buddhists did not give any attention to this new deity and never mentioned her.

Similar is the case with Chinnamasta who is also included in the list of the ten Mahavidya deities. She is the same as the Buddhist deity Vajrayogini for whose worship a new cult was introduced by Sabarapa the Siddha. As Sabara flourished in about 657 A. D., the origin of the deity Vajrayogini may be placed in about the beginning of the 7th century⁴.

1 Ibid vol II intro p XLV जायनागजुनपादेभोदेपु २४२

2 Buddhist Deities in Hindu Garb op cit p 1290

3 In the course of publication in the *Gachhad's Oriental Series* p 137

4 See Sadhanamala vol. II intro pp CXLII ff Buddhist Deities in Hindu Garb op cit pp 1292 ff. And for the time of Sabara (1) pa see Sadhanamala vol II, intro pp XLVI ff.

But the conception of the ten Mahāvidyās amongst the Hindus must have been a later one, because the list includes many new deities such as Bagalā, Matangi, Dhūmavatī and several others who are not known in Buddhism. Looking to the fact that the Buddhists were the first to develop Tantras, and that the deities like Tara, Kurukulla, etc. were all Buddhistic in origin, and that none of them is older than the middle of the seventh century, the conceptions of ten Mahāvidyās forming a group must be placed considerably later, at least not earlier than the 9th century, allowances being always made for the interval of time for the Buddhist deities becoming famous and well known so as to find a place in the Hindu pantheon. Also, looking to the strained relation of the Hindus and the Buddhists in the Tantric period it can be easily surmised that a considerable length of time must have passed before the Hindu mind could be prepared to accept purely foreign deities into their own pantheon. In fact, this was only possible when Buddhism was destroyed at the advent of the Muhammadans.

It seems therefore probable that the Parānanda Sūtra must have been composed not earlier than A. D. 900, and probably after the Muhammadan conquest of Eastern India. The manifest purpose for which the Parānanda Sūtra was composed seems to be to unite the Tantric religion with the Vedic. Now, the Tantras were for a long time regarded in the orthodox circles of Brahmins as something very impure because they were not based on the Vedas, and verily, for this the Tantrics even to-day suffer from a sort of inferiority-complex at the hands of the orthodox. The author of the Parānanda Sūtra seems to have realized this defect and made a great attempt in harmonizing the teachings of the Tantra with the Vedas and Vedic literature with quotations from many authorities who are manifestly connected with the Vedic lore. He quotes many Vedic passages as authorities for the doctrines preached by him. This is seldom found in any other Tantra, and surely Parānanda Sūtra stands as a unique monument in the realm of Tantras as having made a vigorous attempt to give a Vedic origin of the Tantra Śāstra.

INTRODUCTION.

Before beginning to write anything by way of introduction, I feel it my first and foremost duty to thank my learned and esteemed friend Dr. Benoytosh Bhattacharyya for asking me to edit the *Parananda Sutra* for the *Gaskell's Oriental Series*. But for this kindness on his part, it would not have been possible for me to give a substantial account of the *Parānanda School*, which was entirely unknown so long.

The edition is based on only two manuscripts of the work, one in the collection of the Oriental Institute and the second in my own collection. A third copy is understood to have existed in the collection belonging to the famous Kavindracharya Sarasvatī,¹ the learned and much respected scholar who lived at Benares during the reign of Emperor Shah Jehan, but as the collection is no longer traceable, it was not possible to utilize it in this edition.

Of the two MSS available for editing the one belonging to the Oriental Institute, Baroda, is well written and mostly correct. It is designated as A. The other MS belonging to my private collection was obtained by courtesy of Pandit R. A. Sastri and is designated as B. This too, except in one or two places is fairly correct. As the portion wanting in one was supplied by the other, it was found possible to prepare a critical edition with the help of these two MSS only.

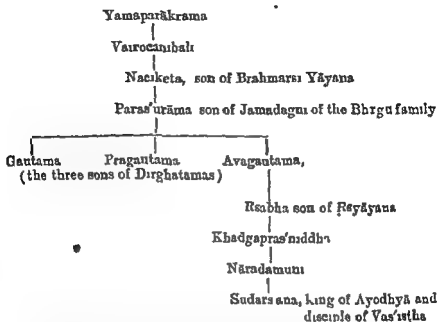
The Sutras have been given a continuous and running number, and a list of the names of the Acāryas or Tantrik authorities quoted or referred to in the book has been appended at the end.

It is hazardous to say with certainty when and where the author *Parānanda Muni* flourished, owing to the dearth of historical material. But, as can be gleaned from internal evidences it may be stated that he was a contemporary of King Sudarsana of the Solar dynasty, whose time in the light of recent researches, is taken to be between 2400 B C and 1800 B C. Sudarsana, as can be seen from the list given in the sixth *Ahnika* of the *Uttara Adhyaya*, appears as the last in chronological order.

---

1 See List of MSS belonging to Kavindracharya Sarasvatī published in the *Gaskell's Oriental Series* as No 17.

in the list. The names mentioned there are in the following order:—

Though the names Khadgapras'niddha and Yamaparākrama sound as of later origin we cannot say so with any certainty, looking to the fact that in our ancient literature, the patronymic names, nick names and even epithets are found to be freely used for real names of persons. It is quite possible that the above names which appear to us to be of recent origin may belong to any of the above classes. Moreover, we have no more proofs for asserting their late or recent origin, unless it is that they sound so to our ears. *Parāṇanda Sūtra* occupies a unique position among the *Tāntrik* works printed up to the present day, as it represents the *Kalpāsūtra* of a new *Sākha*, and it is likely to become a subject of keen interest and study owing to this very reason in the eyes of such among the learned scholars who wish to make a comparative study of *Tāntrik* works. The work is also valuable because it supplies about fifty important names of *Tāntrik Ācāryas* and works. If the names are examined, we shall find that they are mainly divided into two classes—one referring to *Ācāryas* who were famous and whose names are familiar to us, and the other to the less familiar or less famous persons who lived very probably in the time of our author. Those who are referred to, by name, may be classed under four groups. The first group consists of names ending in *Bhairava*; the second consists of names ending in *Agni*, the third group consists of names ending in the names of the deity worshipped by the *Tāntrika*, while the fourth consists of names ending in *Ānanda*. Those with *Bhairava* endings probably belonged to the *Bhairava* sect of the *Tāntrika*. This school must have once occupied a highly prominent position as can be inferred from the *Sānti-sūtra* of the *Tāntrikas* in which the words '*Bhairavoham Śīvo'ham*' are

frequently repeated. The second group which consists of three names ending with the word Agni probably represents Brahmin names, as it is a system existing even now in some Brahmin families to name their sons after the initiation ceremony with some names or other ending with the word Agni. This was perhaps an age-long practice among the orthodox people and is supported by the Vedic passage 'Āgneyo vai Brahmanah'. The third group consists of 14 names and they all end with the name of the worshipper's deity. It may be mentioned here that the system of naming the disciple at the close of the Dikṣā ceremony after the deity existed in olden times and exists even to day. This system was perhaps the outcome of the Sastric injunction common to both the Vedic and Tāntrik worship that the worshipper should, for the worship of the deity, first identify himself with it. From the above, it appears that even in such remote times as our authors, there existed at least in some parts of India the worship of the different deities in the Vedic style. The fourth group of names ending with the word Ānanda probably represents the Ācāryas who preceded the author Parānanda. There are 34 such Ācāryas mentioned by name by our author in this book to state their views in those places.

Besides names appearing in four groups as above, there are twelve instances in the book, where others' views on the same subjects are stated, without specifically mentioning their names. The value of the work is thus enhanced in as much as it details the views of many Ācāryas on important and contested points, which were favourable in certain places to those of our author and in others antagonistic to or different from those held by him.

As in the Vedic Kalpasutras, so also in the Tāntrik Kalpasutras the ritualistic portion is usually more than any other subject dealt with in an extensive manner. In works like Parasurāmakalpasutra, Saṅkhyāyana-kalpasutra, Bhāradvājakalpasutra, Agastyasutra etc. the philosophy is also treated though in a brief and cursory manner, along with the ritual consisting of Upāśāna and the details connected therewith. But in none of the above works do we find anything about Rājadharmā or Varnāśramadharma. In the Parānanda Sūtra on the contrary nearly one-fourth of the book explains the Ācāra Prāyaschitta and Rājadharmā, another quarter of the book deals with the philosophy of the Parānanda sect, while in the remaining portion the author makes a vigorous attempt according to the necessities of his age to rescue people from Himsa or injury to animals, Vedic or otherwise. And this is done in a forcible and convincing manner, as can be seen from the impressive style of the language used in several places in the book.

There are of course, some places in the book where we cannot at first sight agree even remotely on any single point in respect of the views

1. 1. 23, 7th sutra.

2. vide sutras 31-51 on pp. 92-24.

expressed by our author. But when the views are minutely examined and the significance of the terse and epigrammatic sentences used by our author understood, we come to a different conclusion altogether and begin to believe that our author makes a sincere attempt to guide the followers along a right path¹ instead of misleading them with false doctrines.

There are three paths described in the pages of this book as leading to the goal defined therein and they are styled as Dakṣiṇa, Vāma and Uttara.* As a full and clear treatment of every one of these paths is given in the book, we do not think it necessary to describe them here.

The readers will find from the contents that there are mentioned in the book several simple and easy methods to benefit one's self as are found wanting in other Tāntrik works of a similar character. These methods are specially recommended to the readers both for careful study² and practice, so as to ascertain the truthfulness or otherwise of the statements made therein.

Hundreds of Tantra works have been printed and thousands of such works still exist in manuscript form in several collections in India. In all these works embracing different faiths like the Vaiṣṇava, Śaiva, Gāṇapatya, Śaiva and Śākta cults the principles of the respective faiths along with the different modes of worship for the attainment of the goal are described in detail. But the Parinanda Sūtra differs completely from all the important works of different faiths in almost all details like the Dikṣā ceremony, mode of worship, and the philosophy inculcated in it. In short, everything of it is different from that found in other works. It must be admitted that such an important work like this has been discovered and published in the *Gashwad's Oriental Series* out of the sheer good luck of the devotees.

Let us now take a bird's eye view of the philosophy contained in the book. The author believes in three classes of Cetanās—Paramātmā, Is'vara and Jīva. Paramātmā is one. Is'varas are seven, six or five while the Jīvas are countless. The number of the Is'varas varies according to circumstance. When Brahmā and Lakṣmī are considered as Jīva and part of Śiva respectively, the Is'varas should be counted as five only. When one or the other is not considered as a separate Is'vara entity, then the Is'varas should be counted as six.

The Science of the Āstakas falls under two heads the Samskāra Sastra and the Matasāstra. The former treats of religion or ritual and the latter treats of Metaphysics or the nature of the soul. Isvara Paramatma and Mukti or liberation from bondage. According to the Sutra one who follows closely the Samskāra Sastra becomes fit for the Matasāstra and then begins to experience the stages of development explained therein. It is after this only that one can be considered as having become a member of the Parananda Mata or the Parananda School.

There are three paths advised in the Parananda Mata namely (1) Dakṣiṇa (2) Vāma and (3) Uttara the right the left and the highest respectively.

Dakṣiṇa marga is that which insists on following the Śrutis Smṛtis and Purāṇas. Vāma is that which insists on following the Śrutis and the Tantras and the Uttara marga is that which insists on following the Śrutis and the Guruvākya or the word of the Guru.

According to the Paranandamata Isvara is defined as a Jīva of very high order always engaged in the meditation of the Paramatma and possessing all divine qualities. Such Isvaras are usually considered as seven in number namely Brahma Viṣṇu Śiva Surya Ganeśa Śakti and Bhairava. The consort of the Isvara his weapons vehicle or ornaments etc are similar to the Isvara himself. The abodes of the Isvaras are separate for each. The Isvara's body is eternal and his ornaments weapons etc are infinite. The bodies of those who live in the abodes (or Lokas) of the Isvaras including the Lokas themselves are perishable. When a devotee by constant worship of Isvara after his Dīkṣa or initiation reaches him or his Loka he is said to have become liberated or emancipated. By the term Parā mukti is meant that state or condition attained by the Isvaras themselves after they reach the Paramananda Loka along with their devotees.

The following qualifications are specially required in a person for attaining Mukti. The qualifications are abstention from injury truth-speaking avoidance of theft purity (of mind) or celibacy non acceptance of gifts penance contentment study of the Vedas devotion to the Isvara control of senses faith in Vedas or Sastras simplicity in thought and action chastity silence muttering of Mantras peace of mind and the study of one's own Matasāstra or books on religion.

Paramātma is the embodiment of eternal bliss, eternal life and illimitable knowledge. His body is exquisitely fine he is omniscient and is the Isvara of Isvaras. His divinity is supreme and is beyond imagination. His powers pervade all places and are felt everywhere like Ākāśa or ether. Paramatma is worshipped even by the Isvaras who are themselves endowed with powers to confer all desired objects to their devotees. The Paramātman can punish or bless even the Isvaras, is free from pain or pleasure due to Karma (action) and the fruits thereof. He possesses the powers belonging to the act of creation preservation and destruction, and

also the power of bestowing enlightenment or the highest knowledge. He is the giver of all kinds of knowledge, of *Jivan mukti* and even *Parā mukti*. In short, the *Paramātman* is described here as possessing both kinds of attributes *Saguna* as also *Nirguna*. His abode is known as *Paramānanda Loka*. In order that one can have an idea of His Bliss it is described in the book after the manner of the *Ānandavallī* of the *Taittiriyaopamaśad*. All that live in the *Paramānanda Loka* are imperishable though they possess the human body and all are gifted with the same *Ānanda*. There are no trees or birds in that *Loka*, the water the wind and the light there have neither a beginning nor an end. All the beings there are composed of males only and they all appear to be of six years of age.

Isvara is, in all respects, inferior to *Paramātman*. The word of the latter is known as *Veda*, while the words of an *Isvara* are known as *Tantra*. Though the *Isvaras* are more less similar to *Paramātman* in respect of omniscience lordship over all beings possession of all divine powers, they are inferior to *Paramātman* in every respect, as they are worshipped only by the *Jivas*, and because the latter only can be blessed or punished by them. Just as the descriptions of the seven *Isvaras* vary, so also their duties and abodes are distinct from one another. *Brahmā's* duty is that of creation, *Vishnu's* preservation, *Śiva's* destruction, *Ganapati's* prevention of obstacles, *Śakti's* is the bestowal of knowledge and *Surya's* is the bestowal of enlightenment. *Brahmā's* abode is called *Satyaloka*, *Viṣṇu's* is *Vaikuṇṭha*, *Śiva's* is *Śvetaloka*, *Vakratuṅḡa's* (or *Ganapati's*) is *Ānanda bhuvana*. *Devī's* is known as *Mahāpura*, while *Surya's* abode is known as *Mahāmāṇḍala*. The above is the description of *Isvaras* in the present work.

The *Jiva* is defined as imperishable, without beginning or end, atomic, full of knowledge, and as the doer of actions and the enjoyer of fruits thereof. He enjoys the objects of the senses with the help of his mind.

Mokṣa is considered as no rebirth or freedom from birth, the *Jiva* gets this condition only when he becomes stationary in the *Paramānanda Loka*, which he reaches along with the *Isvara* whom he was worshipping. This state of the *Jiva* is known as *Kaivalya mukti*.

The above is the summary of the philosophy, as taught in our book. We shall now say a few words about the system of *Dikṣā* as propounded in it. Just as the *Yajamana* prior to the performance of *Vedic* sacrifices, has first to follow some fixed rules regarding his food, etc. in the same way is the *Tāntrik Upāsaka* obliged to observe the following rules for a period of twenty-four days before receiving the *Dikṣā*. In case this is impossible for such a long period, he should observe them for twelve, six, two or at least for one day, before the day of initiation. The same rules should be observed by him even during the days of the *Dikṣā*. The rules consist in the observance of silence, fasting, maintaining oneself on fruits observance of celibacy, non removal of hairs from any part of the body, abstention from bowing to or blessing others. The neophyte should anoint himself with sandal paste and adorn himself with clothes, ornaments and flowers of the

colours are harmonious to the deity whose Mantra he wishes to take. He should wear on his face, fore-head, the right and the left arm and the chest the signs or the weapon-marks belonging to the deity.

After remaining like this till the last day of the Dikṣā, he should on the next day in the early morning approach his Guru and receive the Mantra, and should thenceforth try to observe the rules laid down in the Śāstras, as also those taught by the religion of the sect to which he belongs after understanding the significance of the same.

When in spite of his observing the above rules, the neophyte fails to get the desired result according to the principles of Dakṣa-mārga or the right path, he is allowed to take the Vāmadikṣa or the initiation into the left path from the proper Guru. The latter should be selected on a very careful and mature consideration, after he is convinced of his wonderful abilities and supernatural attainments. And even after being initiated into the Vāmadikṣā, the neophyte should in the initial stages manage to proceed with his practices strictly with the help of the substitutes (suggested in the place of flesh, liquor, etc.) He should take special care not to cause even the slightest injury to his powers of self control and mental concentration. The Upasaka is similarly cautioned¹ even when he happens to be the follower of the Uttara-marga. It is also stated² that the majority among the deities are easily propitiated through the Dakṣiṇa path alone. The significance of the term Dhyāna-yoga according to this work is the same as given by Patañjali in his Yoga sūtra. Patañjali points out four paths as the means of salvation. They are known as Karmayoga, Jñāna-yoga, Bhakti-yoga and Dhyāna-yoga. The Brahmācārī or the student attains Siddhi through the Jñāna-yoga, the Grhastha or the householder attains it through the Karma-yoga, the Vanaprastha through the Bhakti-yoga and the Sannyāsi through the Dhyāna-yoga. In spite of the above fact, Bhakti-yoga occupies the foremost rank and is considered³ the best among them.

The Parananda Sūtra is divided into two Adhyāyas, and each Adhyāya is divided into seven Āhnikas, and the total number of Sūtras in the book is 1585. The Sūtras of the second Adhyāya resemble the Śruti-sūtras in style, even the language in some places more or less corresponds to that found in the latter. Some of the Prayogas contained in the ritual portions of this work are just like those detailed in the Taittirīya Samhitā with the difference that while the Mantras used in the Vedic sacrifices are purely Vedic, those recommended in the book are Tāntrik in character. But the author of the work seems to have kept in view two main purposes for the book to fulfil one to bring into the orthodox fold those that were heterodox in his times, and the other to slowly

1 Vide pp. 13 sūtra 4, 15 46, 48, 50, 19 31, 32

2 p. 39, sūtras 33 & 34

3 p. 9, sūtras 13, 14, p. 10, sūtras 15, 16 & 18

dissuade those habituated to frequent slaughter of animals in Vedic sacrifices from doing so and to gradually bring them into the Yoga mārga or the path of Yoga

In the above manner are described briefly the duties of people belonging to the different castes and Āśramas and their nature as such as could be easily practised by the society of that age with respect to the four kinds of Yoga mentioned above. The duties of the king are similarly described with the view to bring together more closely the ties that existed then between the ruler and the ruled taking care at the same time that every unit or every class did its own duty without meddling with the other to ensure the happiness of the whole. The philosophy contained in the book is also taught in a straight and simple manner and can be readily understood without a feeling of doubt comprehended and practised even by the ordinary masses. A peculiar characteristic of the work is that it carefully avoids all contested philosophical points in its treatment of the subject considering it improper to teach a Darśana like the Advaita philosophy which though containing the highest knowledge would be difficult to be understood and still more difficult and impossible to be practised.

In conclusion it is but proper that we should offer our heart-felt and sincere thanks to all officers connected with the publication of the Gokwade's Oriental Series for bringing to light a rare work like the Pārānanda Sutra, and it is hoped that the public would also benefit themselves immensely by this publication which embodies in itself the principles and doctrines of a new religious sect hitherto quite unknown.

चित्तं मनो वृत्तिरूपाश्च वर्णा
 भावो मुद्रा छन्द इच्छाएवशचि ।
 स्वार्मारूपो जीव एवास्य द्रष्टा
 ज्ञान बीज कीलक च त्रियेय ॥ १ ॥
 देवो दिष्टो निर्विशेषा च चित्ति
 सयस्मिन् या भाति दिव्याऽप्यहन्ता ।
 यस्या भासा भासते विभ्यमेतद्
 एवस्मिन् हि तद्वदोतश्च मोतम् ॥ २ ॥
 दिव्यं सयं वर्णितुं नैव शक्य
 पश्चात्तेऽहं व्यापयत्य च पश्ये ।
 सयस्मिन्स्य सयमेतत्तयैव
 रूपं दिव्यं सयंदा सम्प्रपद्ये ॥ ३ ॥
 यत्ते रूपं नाम या स्यात्त्रिधा या
 मनोयत्नोऽमोचर यच्च मयु ।
 पूर्वं सिद्धास्तस्यैव त्वं हि वेत्सी—
 स्युतिर्मुक्ताऽनन्तशर्वा त्यपीति ॥ ४ ॥

पारानन्दतन्त्रस्यविषयाणां सूचीपत्रम् ।

पृष्ठ.	सूत्र.	पृष्ठ.	
१	परमानन्दमते तत्त्वज्ञानं		श्रुतिलक्षणं
	परमात्मा	१	३ आगम ,, ०५
	ईश्वराः	२	तन्त्र ,, ४७
	जीवाः	६	स्मृति ,, ४८
	परमात्माज्ञानं	७	पुराण ,, ४९
	ईश्वराक्षा ,,	८	गुरुवाक्य ,, ५०-५६
	जीवाक्षा ,,	९	ईश्वरवर्णना ५७-६०
	राजकर्त्तव्यम्	१०	दिव्यलोकवर्णना ५७-६०
	अन्यथाफलं	११	दीक्षोपासनाफलं ६१
	जीवगतयः	१२	मुक्तिः ६२
	नरकः	१३	परा मुक्तिः ६३
	स्वर्गः	१४	दीक्षितकर्त्तव्यं ६४
	ऐश्वरो लोकः	१५	कामिनीन्यायः ६५-६६
	नरकप्राप्तिरुत्	१६	ईश्वराणां नामनिर्देशः ६८
	स्वर्गप्राप्तिरुत्	१७	दीक्षार्थोपगमः ७१
	ऐश्वरलोकप्रापकं	१८	दीक्षेतिकर्त्तव्यता ७२
	नास्तिकानां उच्चाधिकारप्राप्तिरुत्	१९	दीक्षाधिकारविचारः ७३
२	अस्तिकानां शास्त्राणि	२०	४ दीक्षाधिकारे विचारः ७४-७६
	संस्कारशास्त्राणां लक्षणं	२३	दीक्षाप्रेषः ७७
	मत ,, ,,	२४	पारानन्दमतदीक्षा ७८-९०
	अधिकारिनिरूपणं	२५-३२	वेष्णवः ९१-९२
	परमानन्दमते मार्गाः	३३	कौशिकीभक्तश्चेत् ९३
	दीक्षा	३७	५ ,, ९४-९५
	दीक्षाफलं	३८	सौरः ९६
	दक्षिणमार्गलक्षणं	४२	शैवः ९७-९९
	वाम ,, ,,	४३	गणपः १००-१०२
	उत्तर ,, ,,	४४	आभरणानि ३

१४.

सूत्र. १४.

सूत्र.

माला	४	अपवादः	४५
वलये	५	शिष्यः	४६-५०
कुंडले	६	गोपनविषये मर्तं	५१-५४
अंगुलीयकम्	७	गुरोर्नमस्कारविषये उपयुक्तं	५५-५७
दीक्षांते कर्त्तव्यम्	८	शिष्यैर्गुरुःसेव्यः	५८-६०
गुरुकर्त्तव्यम्	९-१०	विश्वासमाहात्म्यं	६१
शिष्यकर्त्तव्यम्	११	गुरुप्रसादफलं	६२-६३
मंत्रोपदेशविधिः ब्राह्मणाय	१२-१५	पारानन्दमतसारः	६४-६५
क्षनाम	१६	पारानन्दमवाधिकारी	६६-६९
चैद्याय	१७	मुक्तिः	७०
शूद्राय	१८	शिष्यायाश्चीर्षवनं गुरोः	७१
मन्यवस्था द्विजातिकृते	१९	शिष्याय पारानन्दमत-	
„ एकजातिकृते	२०	धर्मोपदेशः	७१-८३
वर्णविषये गुरुव्यपस्था	२१	तिलकं	८४-८५
आश्रमविषये	२२-२३	१ अन्यदेवपरिषयो	८६-८७
मंत्रोपदेशांते कर्त्तव्यं	२४-२६	यज्ञे पशुवधः	८८-८९
नामकरणं दक्षिणे	२७	तिलकोपरि तिलकं	९०-९५
गुरुणा स्वतामकथनं	२८	उपवासः	९६-९७
अभिवादनं	२९	अन्यदेववापूजा	९८-१०१
गुरुणा उपदेशः	३०	स्वोपास्यपूजाफलं	१०२
पुरुषाणामनुशापितारः	३१-३२	जीवन्मुक्तिः	३-५
मातुः प्राधान्यं	३३	दर्शने प्रयत्नः करणीयः	६
पितुः प्राधान्यं	३४	ज्ञानीभक्तभेदप्रयं	७-९
गुरोः „	३५	कर्माणि कर्त्तव्यानि	१०
देवतायाः „	३६	पत्वारो योगाः दर्शनमार्गाः	११
तदनुसारिभावना	३८-३९	ज्ञानयोगाधिकारी	१३
गुरुदेवताप्रकाशः कार्यः	४१	धर्मयोगाधिकारी	१४
मंत्रः सिद्धिं कुर्यात्	४१	१० भक्तियोगाधिकारी	१५
७ सिद्धिं हन्यात्	४२	ध्यानयोगाधिकारी	१६
स्वप्रेम्बरः	४३	भक्तियोगभैरव्यं	१८
गोप्यः	४४	निमेषाभ्याधिकारी	२३-२५

शृ.	सू.	शृ.	सू.
कौशिक्या अधिकारी	२६-३५	वामाचारे कदाऽधिकारः	१८-१९
काल्याद्याया अधिकारी	३६	आचारद्वयव्यवस्था	२१-२६
कौशिक्या अधिकारिणी	३७-४२	दीक्षाशेषः	२८-४७
११ " "	४३-४४	१५ आद्यानुकल्पः	४८
पतिवाधिकारः	४५-४६	तृतीयानुकल्पः	५०
काल्यादिविषये	४७	तत्र भावना	५१-५२
आनन्दमयस्य सर्वमानन्दमयं	४८-४९	विशेषार्चनं गुरुणा	५४-५६
विघ्नेशमंडलं	५०-५२	आद्यपात्रमंत्रः	५८
विष्णुमंडलं	५३-५५	द्वितीयपात्रमंत्रः	५९
शिवमंडलं	५६-५८	वेश्यामंत्रः	६०
सूर्यमंडलं	५९-६१	सतीर्थेभ्यो दानं	६१
कौशिकीमंडलं	६२-६४	१६ कौलिकधर्मोपदेशः	६३-७७
कालीमंडलं	६५	१७ " "	७७-९८
१२ नृसिंहकृष्णमंडलं	६६	अभिवादनम्	९९-१००
आद्याचारदीक्षाशेषः	६७-६८	हविःप्रतिपत्तिस्थानप्रवेशः	१
दुःस्वप्नशांतिः	६९-७०	१८ हविःप्रतिपत्तिः	२-५
आचारशेषः	७१-८८	दक्षिणादानं	६-१३
१३ अदीक्षिताय मंत्रदाने हानिः	८९-९१	अभिवाद्य गमनं	१४
दीक्षाचारिणोऽधिकारः	९१-९२	पूर्णाभिषेकः	१५
गुरोर्भावे	९३-९५	गुरतोपापादनम्	१६-१७
वामाचारभेदौ	९६-९७	गाथोदाहरणम्	१८-२०
पारानंदाधिकारः	९८-१०२	गुरुविसर्जनम्	२१
वामाधिकारी	३	नित्यार्चननिर्वर्तनम्	२२
वामोपदेशाधिकारी	४	अर्चने अधिकारिव्यवस्था	२३-३०
वामदीक्षा	५-६	१९ गुरुयोग्यता	३१
नामकथनं	७-८	अधिकारार्थमंत्रः	३२-३४
अभिवादनं	९	मतोपदेशः	३६-५७
द्विजस्य मंत्रं	११	२० " "	५८-७७
एकजातस्य मंत्रं	१२	नामकरणं	७८-७९
१४ धीजव्यवस्था	१३	नामप्राप्त्यर्थं	८०-८२
प्रमत्तयेऽधिकारव्यवस्था	१४-१६	२१ ऐश्वर्यो धर्मः	८३-८६

४४.	सूत्र.	४४.	सूत्र.
पुण्यम्	८७	ईश्वरोत्पत्तिः	३८-४२
पापम्	८८	ईश्वरलोकाभिधाः	४३-४८
ईश्वरधर्मायन्तः	८९-९८	२७ ईश्वरलोकवर्णना	४९-५२
कर्म	९९-३	सृष्ट्युत्पत्तिः	५३-५६
ऐश्वर्यधर्मफलम्	४	ईश्वराणां मेरुशिखराणि	५७-६३
२२ परमानन्दमतं	५	इन्द्रादीनां	६४
परमात्मा	६	ईश्वरलोके ईश्वरस्थितिः	६५-७३
ईश्वराः	७	त्रिलोकी	७५
जीवाः	८	नरलोकः	७६
परमात्मा	९-३५	स्वर्गलोकः	७७
२३ "	३६-४१	ईश्वरानुग्रहभाजः	७८
परमानन्दलोकः	४२-४९	२८ तामसाः	७९
आनन्दमीमांसा	५०-६६	राजसाः	८०
२४ "	६७-७६	सात्विकाः	८१
परमानन्दलोकः	७७-९५	अधिकायाः	८२-९०
२५ ईश्वराः	९६-१२	वेदः	९१-९४
अधिकृताः	१३	पदार्थाः	९५-९६
उत्पत्तौ	१४	अनाद्यन्ताः	९७
स्थितौ	१५	साद्यन्ताः	९८
प्रलये	१६	अनादिसातम्	९९
नैर्विघ्ने	१७	सादिसातम्	१००
ज्ञाने	१८	मूर्त्तम्	१
प्रकाशे	१९	व्यापकत्वम्	२-३
ईश्वरः	२०-२१	दिशः	४
जीवाः	२२-२४	कालः	५
२६ "	२५	आकाशः	६
सानन्दलोकः	२६	पृथ्व्यादयः	७
तत्र स्थापनार्हाः	२७	कर्म	८-९
तत्र फलम्	२८	२९ स्वर्गोत्पत्तिः	१०
प्रलयप्रक्रिया	२९-३४	नरवकारणं	११
ईश्वरावस्थितिः	३५-३६-३७	वमावस्थानं	१२

पृष्ठ.	सूत्र.	पृष्ठ.	सूत्र.
	स्वर्गनयनं	३३	अभिवाद्याः ४-१८
	जीवन्मुक्तिः	१४	यौनज्येष्ठत्वं १९-२४
	परमात्मन ऐश्वर्यं	१५	श्रुतिः २५
	ईश्वरेश्वर्यं	१६	विद्याः २६
	जीवन्मुक्तेश्वर्यं	१७	ज्यैष्ठ्यं २८-३०
	प्रजापत्येश्वर्यं	१८	३४ अभिवादनम् ३१-३३
	बृहस्पत्येश्वर्यं	१९	आर्लिङ्गनम् ३४-३९
	अग्नीपोमैश्वर्यं	२०	अभिवादनक्रमः ४०-४४
	शक्राद्यैश्वर्यं	२१	अभिवाद्यानामाशिपः ४५-४९
	देवैश्वर्यं	२२-२३	३५ " ५०-५२
	पित्रैश्वर्यं	२४	आर्लिङ्गनक्रमः ५३-५६
	देवगंधर्वेश्वर्यं	२५	स्त्रीविषये व्यवस्था ५७-५९
	मनुष्यगंधर्वेश्वर्यं	२६	अभिवादनशेषः ६०-६८
	चक्रवर्त्येश्वर्यं	२७	३६ " ६९-७६
	जीवन्मुक्तस्य स्वेच्छाविहारः	२९-३५	अत्र प्रायश्चित्तिः ७७-७९
३०	"	३६-५५	अपवादः ८०-८५
	कैवल्यमुक्तिः	५६	३७ अर्चनक्रमः ८६
३१	"	५७-६४	गणेशध्यानं ८७-८८
	कर्मविबशः	६५	शिवध्यानं ८९
	मुक्तः	६६-६९	विष्णुध्यानं ९०
	परमात्मनो नामानि	७०-७२	शक्तेः ध्यानं ९१
	ईश्वराणां नामानि	७३-७५	सूर्यस्य ९२
	देवतानामानि	७६-७८	कालिकार ९३
	मनुष्यनामानि	७९	ताराद्याय ९४-९५
३२	"	८०-८३	३८ परशुः ९६
	तिरश्चीनानां नामानि	८४-८६	त्सरुः ९७-९८
	पदार्थनामानि	८७-९०	अंकुशः ९९
	शब्दार्थनिश्चायकं	९१	पाशः १००
	प्रमाणानि	९२-९४	कमलदंडः १
	अभिवादनक्रमः	९४	मूपकः २
	अभिवाद्याः	९५-४	विमेशः ३

पृष्ठ	सूत्र.	पृष्ठ.	सूत्र.
तत्र परिभाषाः	४-९	तपः	५८-६१
उपचाराः	१०	स्वाध्यायः	६२-६३
मिश्रः	११	४१ ध्यानं	६४-६६
डमरुः	१२	भक्तिः	६७
चक्रं	१३	ईश्वरतोपकृत्	६९-७०
३९ गदा	१४	भक्तिप्रापकं	७१
शंखः	१५	पवनधर्माः	७२-७८
कुरवुला	१६	४२ "	७९-८१
रत्नः	१७-१८	भावनामयी दीक्षा	८२
घंटा	१९	परा भक्तिः	८३
काद्या महाविद्याः	२०-२२	अर्चकः	८४-८६
वादिप्रभः	२३-२४	अर्वापीठम्	८७-९०
उत्तरं	२५-३०	शुद्धोदकम्	९१
ग्रहणः ध्यान	३१-३४	अर्चनम्	९२-९३
काद्यानां वामाचारसेव्यत्व	३५	अर्हणार्चनम्	९४-९५
४० ध्यानयोगः	३६-३७	४३ दानार्चनम्	९६-९९
यमाः	३८	विनियोगार्चनम्	१००-२
नियमाः	३९	प्रातःकृत्य	३-७
आसनम्	४०	तीर्थावाहनं	८
प्राणायामः	४१	ज्ञान	९-११
प्रत्याहारः	४२	सूर्यमंडलादावाहनम्	१२-१३
धारणा	४३	शुद्धोदकेन कर्मकरणम्	१४
ध्यानम्	४४	मुद्रायाः कृताकृतता	१५
कर्मयो	४५	४४ आचमनम्	१६
ज्ञानयो	४६	कौपीनादीनि	१७-१८
भक्तियोगः	४७	वस्त्राणि	१९-२३
नियमाः	४८	उपासकानां वस्त्रवर्णाः	२४
हिंसा	४९-५०	आचमनम्	२५-३०
स्तेयम्	५१-५२	४५ "	३१-३५
अनृतम्	५३-५४	कर्माधिकारः	३६
अयाचनम्	५६-५७	अंकनद्रव्याणि	३७-४९

पृष्ठ.	सूत्र.	पृष्ठ.	सूत्र.
संध्या	५०-५२	वस्त्रं	४
नित्यार्चनम्	५३-५४	कौपीनम्	५
४६ देवतासिंहासनम्	५५-५६	गंधविंदु	६-७
कर्मपरिभाषा	५७-५८-५९	मुक्तसंकरव्यवस्था	८-१०
पात्राणि	६०	५० अक्षतान्	११
शालग्रामप्रशंसा	६२-६५	पुष्पाणि	१२
खंडिले पूजाफलम्	६६-६७	आवर्शं	१३-१४
उदके ”	६८	धूपनं	१५
अम्रौ ”	६९	दीपनं	१६
४७ वायौ	७०	नैवेद्यं	१७-१९
दिशि	७१	मघं	२०-२२
आकाशे	७२	स्तोत्रादि	२३
अर्चने संकल्पः	७३-७७	जलं	२४-२५
प्रोक्षणं	७८-८१	तांबूलं	२६
मंत्रपरिभाषा	८२	अत्र परिभाषाः	२७-३३
कवचपरिभाषा	८३-८४	कुंडसंस्काराः	३४
मंत्रोद्धारः	८५-८७	५१ धर्मपालग्रहणं	३५
दीपः	८८	अग्नयः	३६
परिचर्यामंत्रः	८९	लेखाकरणं	३७
४८ ” परिभाषा	९०	अश्यावाहनम्	३८
आवाहनकल्पना विप्रेशस्य	९१	विविधाम्निफलम्	३९
” शिवस्य	९२	दीपज्योतिःप्रशंसा	४०
” विष्णोः	९३	खट्वधारणं	४१
” शक्तेः	९४	होमविधिः	४२-४३
” सूर्यस्य	९५	हविः	४४-४६
” काल्याः	९६	पवित्रे	४७-४८
४९ ” ऊहः	९७	५२ उत्पवनं	४९
मंडलार्चनक्रमः	९८	हविःशोधनं	५०-५१
प्रतीकसंपादनम्	९९-१००	हवनपरिभाषा	५२-५३
उपचारभाष्यना	१	वायवः	५४
तर्पणम्	२-३	वैश्वदेवाः	५५

पृष्ठ	सूत्र.	पृष्ठ.	सूत्र
	५६-५८	व्यस्तमंडलजपक्रमः	१९-२०
प्रज्वालनं	५९	नामसहस्रपाठस्तवः	२१-२२
पृथ्व्यः	६०	अर्चनाक्रमसंक्षेपः	२३
परिस्तरणं	६१	निर्मात्यकूपः	२४-२५
आपः	६२	तीर्थनिनयनं	२६-२७
सुचिचतुर्ग्रहणं	६३	"	२८-३०
अग्न्याहरणं	६४-६५	५७ वेद्याव्यवस्था	३१
होमः	६६-६७	अर्चनपरिभाषा	३२-३५
५३ अग्निविहारः	६८-६९	प्रयोगविनियोगार्चनम्	३६-३९
होमे पक्षः	७०-७७	लघुः अर्चनविधिः	४०
देवतोच्छिष्टप्रतिपत्तिः	७८	परिभाषाः	४१-४६
हविःप्रतिपत्तिः	७९	५८ वेद्यतामकसंबंधः	४७-४९
५४ मंत्रानुकल्पः	८०	ब्रह्मसंस्मृतिकं	५०
द्रव्यानुकल्पः	८१	५९ "	५१-५३
नित्यनियत्तनानुकल्पः	८२	ब्रह्मचारी	५४-६२
मंत्रानुकल्पः	८३	गृहस्थः	६३
मतानुसधानानुकल्पः	८४	वन्यः	६४
गुर्वभिवादनानुकल्पः	८५	क्षत्रवैश्यौ	६५
हविःप्रतिपत्तिशेषः	८६-८७	सत्पात्रम्	६६
अग्निर्मर्शेषः	८८	अपात्रम्	६७
दक्षिणाव्यवस्था	८९	सत्पात्रालम्भे	६८
अपराधक्षमापनानुकल्पः	९०-९५	६० दान प्रतिग्राह्यम्	६९-७१
प्रायश्चित्तिः	९६	गुर्वालयागमन	७२
५५ अग्निकार्यं कृताकृतम्	९७-७	गुरुप्रतीक	७३-७८
पूजाशेषः	८-९	राज्ञो मृगाया	७९
माला	१०	पुरुषमाहात्म्य	८०
करपर्वमंथी	११	६१ हिंसा	८१-८२
अक्षमयी	१२	मर्त्यव्यवस्था	८३-८४
पदोर्थमयी	१३-१५	हिंसाहिंसा	८५-९०
५६ जपसख्या	१६-१७	मध्याह्नकृत्य	९१
मंडलजपक्रमः	१८	तर्पण	९२
लघु. १३			

पृष्ठ.	सूत्र.	पृष्ठ.	सूत्र.
१	ब्रह्मयज्ञः	९३	उत्सवविधिः
६२	ब्राह्मणाय दानं	९४	७१ ,,
	देवभूतपितृमनुष्ययज्ञाः	९५-९७	वामानां ग्रहणमंत्राः
	स्नातकस्य यज्ञाः	९८	वलिदानविधिः
	कालीपूजा	९९	७२ मानुषवधापवादः
	अन्न गाथाः	१००-५	दंडप्रशंसा
६३	,,	६-७	हिंसाविचारः
	संभ्याहोत्तरफलं	८	वलिदानविधिः
	सायंकृत्यं	९-१०	७३-७४ कालखण्डः
	शयनं	११	दिक्पङ्क्तः
	सांस्कारिकः क्रमः	१२-२०	आकाशपङ्क्तः
६४	आपद्धर्मः	२१	पङ्क्तनामानि
	बाम्युत्तरयोः	२२	वलिदानेतिकर्त्तव्यता
	कवचसहस्रनामपाठौ	२३	७५-७६ देयताप्रतिष्ठा
	विधिविशेषव्यवस्था	२४	७७ देवताप्रसादसिद्धिजनका-
	देयतादर्शनविधिः	२५-२६	नुष्ठानक्रमः
	प्रतीकम्	२७-३१	स्वगात्रासृग्बलिविधिः
	महुपूजाकाञ्चेत्	३२-३३	स्त्रीजन्यबलिविधिः
	निवेदकः	३५-३८	७८ अनुष्ठानकालादिकं
६५	अर्चनविशेषः	३९-४०	अनुष्ठानोत्सर्गस्नानं
	विशेषार्चनकालः	४१	७९ ,,
	विशेषार्चनविधिः	४२-४४-४५-४६	सप्तांगपुरश्चरणजपः
६६	विशेषार्चनेतिकर्त्तव्यता	४७-५०	चतुरंगं
६७	,,	५०-५५	त्र्यंगं
	पशुयागः	५६-५८	८० त्र्यंगं
६८	,,	५९-६०	कालिकायाः
	राजा चेत्	६१	शिवसाधनं
	महायागः	६२	स्त्रीसाधनं
६९	,,	६३-६६	८१ ,,
	सत्रयागः	६७	अष्टस्त्रीसाधनम्
७०	,,	६८-६९	योपिदभावे

श्रृ.	सू.	श्रृ.	सू.
लतासाधनम्	७३	वांमाचारिणः	२७
पापमोचने	७४	९२ उत्तराचारिणः	२९
८२ चतुष्पयसाधनम्	७५	युद्धं धर्म्यं	३१-३३
पट्टपात्रसाधनम्	७६	पशुवधो गर्ह्यः	३४-३९
सुरतसाधनं	७७	९३ ,,	४०-४४
श्मशानसाधनं	७८	वैदिके पशुयागे पशुप्रति-	
८३ योपाशोधनं	७९	निधिः	४५-४९
वेश्यासाधनम्	८०	रुधिरानुरूपः	५०
सुरतानन्दप्रशंसा	८१	९४ ,,	५१-५५
वन्द्यवधप्रशंसा	८२	हिंसापरिहारः	५६-६०
फालीमंत्रपुरश्चयौ	८३-८४	पशुप्रतिनिधिः	६१-७०
ईश्वराणामनुष्ठानानि	८५-८७	९५ ऐश्वर्यधर्माकरणे प्रायश्चित्तं	७२
देवताप्रसादकारणं	८८-९३	पारानन्दधर्मप्रशंसा	७३
८४ देवताप्रसादकारणं	९४-९७	गौतमकथा	७४-७५
८५ देवताप्रसादलक्षणानि	९८-१	परशुराम ,,	७६-७७
८६ अनन्तरं कर्त्तव्यम्	२	नाचिकेत ,,	७८
८७ ईश्वरसाक्षात्कारक्रमः	३-६	९६ बलिकथा	७९
८८ प्रायश्चित्तक्रमः	७-८	यमपराक्रमकथा	८१
राजा चैत्	९	९७ मंडलानि	११
प्रायश्चित्तं	१०	तारतम्यभावप्रशंसा	८२
८९ निर्यार्थमस्यानुफलः	११-१२	९८ राजधर्मक्रमः	८३
देवताप्रसादकामः	१३-१५	वंशः	११
प्रायश्चित्तं	१६	वधम्य वधविधिः	११
९० ,, पूर्वार्गं	१७	९९ स्त्रीवधो धर्म्यः	११
उत्तरार्गं	१८-१९	१०० अर्धाश्रमनियोजना	११
९१ व्याख्यानक्रमः	२०-२१	१०१ अपराधिदंडप्रकाशः	११
दीक्षा	२२	शास्त्राध्ययनफलम्	८४-८५
उपदीप्तोत्तरदीप्ते	२३		

अथ श्रीपारानन्दसूत्रम् ।

श्री ॥ ॐ ॥ अथ परमात्मने नमः ॥

ॐ परमानन्दलोकस्त्रेभ्यो नमः ॥

ॐ ईश्वरेभ्यो नमः ॥

ॐ मुक्तेभ्यो नमः ॥

ॐ तपसे नमः ॥ .

ॐ अधातः परमानन्दं व्याख्यास्यामः ॥ १ ॥

एकः परमात्मा ॥ २ ॥

ईश्वराः सप्त ॥ ३ ॥

केचित्पण्डिच्छन्ति ॥ ४ ॥

केचित्पञ्च ॥ ५ ॥

असंख्यं जीवाः ॥ ६ ॥

तत्र परमात्माज्ञा सर्वतो व्याप्ता ॥ ७ ॥

तत ईश्वराज्ञादरतो व्याप्ता ॥ ८ ॥

ततो जीवाज्ञादरतो व्याप्ता ॥ ९ ॥

तस्मादाशिष्ठेन बलिष्ठेन द्रढिष्ठेन राज्ञा धर्मपालने भवितव्यम् ॥ १० ॥

अकुर्वन्धर्मपालनं नरकं संपद्यते ॥ ११ ॥

जीवानां तिस्रो गतयः ॥ १२ ॥

नरकः ॥ १३ ॥

स्वर्गः ॥ १४ ॥

ऐश्वरो लोकः ॥ १५ ॥

पापं कुर्वन्तो नरकम् ॥ १६ ॥

पुण्यं कुर्वन्तः स्वर्गम् ॥ १७ ॥

ऐश्वरमुपासन् कुर्वन्त ऐश्वरं लोकम् ॥ १८ ॥

नास्तिकानां वेदाप्रामाण्यवादिशास्त्रोक्तनिष्ठयानुष्ठिता धर्मा वेदप्रामाण्यवादीनि
मतानि प्रवेशयन्ति ॥ १९ ॥

इति पारानन्दसूत्रे प्रथमादिकं संपूर्णम् ॥ १ ॥

ॐ आस्तिकानां वेदप्रामाण्यवादीनि शास्त्राणि द्विविधानि ॥ २० ॥

संस्कारप्रतिपादकानि ॥ २१ ॥

मतप्रतिपादकानि ॥ २२ ॥

इतिकर्तव्यताकलापप्रतिपादकानि संस्कारशास्त्राणि ॥ २३ ॥

जगज्जीवेश्वरपरमात्ममुक्त्यादिप्रतिपादकानि मतशास्त्राणि ॥ २४ ॥

अथ तैर्यदि द्वितीये जन्मनि प्रवेशिता ॥ २५ ॥

समानवर्णेऽनुलोमवर्णे प्रतिलोमवर्णे वा ॥ २६ ॥

तन्नास्तिकसंस्कारप्रतिपादकोक्तैस्ते जीवा सस्क्रियन्ते ॥ २७ ॥

संस्तृतास्ते मतप्रतिपादकानि सपथन्ते ॥ २८ ॥

केचित्संस्कृता एव संस्कारशास्त्रोक्तान्वर्मान्कुर्वन्त कुर्वन्तस्तिष्ठन्ति ॥ २९ ॥

तस्मिन्नेव जन्मनि मनानि निवेशन्ति द्वितीये वा ॥ ३० ॥

संस्कारशास्त्रोक्त धर्मं मतशास्त्रोक्ता भावना कुर्वन्त कुर्वन्त पारानन्दं मत
सपथन्ते ॥ ३१ ॥

तस्मिन्नेव जन्मनि द्वितीये वा ॥ ३२ ॥

पारानन्दे मते त्रयो मार्गाः ॥ ३३ ॥

दक्षिणः ॥ ३४ ॥

वामः ॥ ३५ ॥

उत्तरः ॥ ३६ ॥

त्रिष्वपि मार्गेष्वेव दीक्षा ॥ ३७ ॥

त्रिधेकेनैव मार्गेण परा मुक्तिं लभन्ते ॥ ३८ ॥

क्रमेण केचिदिच्छन्ति । तथैव गायामुदाहरन्ति ॥ ३९ ॥

दक्षिणादुत्तमं वामं वामादुत्तरमुत्तमम् ।

उत्तरादुत्तमं किञ्चिन्नैव ब्रह्माण्डमण्डलं इति ॥ ४० ॥

अथ तल्लक्षणानि वक्ष्यामः ॥ ४१ ॥

आद्यः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तः ॥ ४२ ॥

द्वितीयः श्रुत्यागमाम्यामुक्तः ॥ ४३ ॥

तृतीयः श्रुतिगुरुवाक्याम्यामुक्तः ॥ ४४ ॥

परमात्मवाक् श्रुतिः ॥ ४५ ॥

ईश्वरवागागमः ॥ ४६ ॥

तदेव तन्त्रम् ॥ ४७ ॥

ऋषिवाक् स्मृतिः ॥ ४८ ॥

व्यासवाक् पुराणम् ॥ ४९ ॥

जीवन्मुक्तस्य स्वगुरोर्मन्त्रदातुर्वाग्विष्णुवाक्यम् ॥ ५० ॥

अथेश्वरान् वक्ष्यामः ॥ ५१ ॥

अचिन्त्यैश्वर्ययुक्ता परमात्मध्यानतत्परा ॥ ५२ ॥

सर्वानेव शब्दान्साज्ञिकान्मन्यामहे ॥ ५३ ॥

क्वचिद्यौगिकानपीच्छन्ति ॥ ५४ ॥

तत्तदीश्वरशक्त्यायुधवाहनालकारास्तदात्मकानेवैक इच्छन्ति ॥ ५५ ॥

पृथक् पृथक् इच्छन्ति ॥ ५६ ॥

दिव्येऽपि बहुधा ॥ ५७ ॥

अनाद्यनन्तास्तत्तदीश्वरायुधालकारा ॥ ५८ ॥

साधनन्तानि तत्तदीश्वरलोकवासिना शरीराणि ॥ ५९ ॥

सादिसान्तास्तत्तदीश्वराणां लोका ॥ ६० ॥

अथ दीक्षया दीक्षितो यः यमुपासते तं तमीश्वरं गत्वा न स पुनरावर्तते ।

न स भूयः संसारं संपद्यते ॥ ६१ ॥

स्वस्वैश्वर्यगमनं मुक्तिः ॥ ६२ ॥

स्वैः स्वैर्मत्तवैः सार्धं यदीश्वराः परमानन्दलोकं प्रविशन्ति सा परा मुक्तिः ॥ ६३ ॥

तस्मादवश्यं कामिनीन्यायेनैकमीश्वरं मनसा निश्चिन्त्य तत्तदीश्वरमग्नदीक्षितो भूत्वैश्वर-

दर्शने यतितन्त्रम् ॥ ६४ ॥

कामिनीन्यायं च वक्ष्यामः ॥ ६५ ॥

पद्मरूपा सुररूपा सुयौवना सुवेपा खलकृता सुवस्त्रा सुपराक्रमा क्वचिदेत-

द्विशेषणैर्विशिष्टास्तान् गता न च तान्सर्वानेवोपभोक्तुं समर्था तस्मात्तेष्वेकमेवाश्रयेदेव

न्यायः ॥ ६६ ॥

संस्कृतं सगामयर्णजोऽनुलोमवर्णजो वा ॥ ६७ ॥

ब्रह्मविष्णुशिवसूर्यगणेशशक्तिभैरवाश्चेश्वराः ॥ ६८ ॥

एके ब्रह्माणं जीवं मन्यन्ते ॥ ६९ ॥

एके माहेशाशं भैरवमिच्छन्ति ॥ ७० ॥

एतेष्वेकं मनसा निश्चिन्त्य परमानन्दमतस्य ब्राह्मणं दीक्षार्थं व्रजेत् ॥ ७१ ॥

स गुरुस्तं संस्कृतमाश्रमिष्यं ब्रान्वा किमर्थमागतोऽसीति परिपृच्छेत् ॥ ७२ ॥

परानन्दमस्यन्यमतिं दीक्षयेत् ॥ ७३ ॥

अन्यमती परानन्दमतिन न दीक्षयेत् ॥ ७४ ॥

ब्राह्मण परानन्द एव परानन्दमते सर्वान्वर्णिनश्चाश्रमिणश्च दीक्षयेत् ॥ ७५ ॥

नान्यो वर्णो दीक्षितु समर्थ ॥ ७६ ॥

पृष्ठ स वदेत्पारानन्दमते दक्षिणाचारेऽमुकमन्नदीक्षितो भवितुमागतस्त्वां मां दीक्षयोपदिश च ॥ ७७ ॥

अथातः पारानन्दमतदीक्षां व्याख्यास्यामः ॥ ७८ ॥

चतुर्विंशतिवासराणां द्वादशरासराणां पञ्चासराणां द्वौ वासरो वा एक वासर वा दीक्षया युक्त समानवर्णजोऽनुलोमवर्णजो वा ॥ ७९ ॥

ग्रहवन्धु श्रद्धधानोऽनधिकारी शास्त्राणां साक्षादीक्षा कर्तुमसमर्थो भावनामप्या दीक्षया दीक्षितो भवेत् ॥ ८० ॥

इतः पारानन्दोऽहं परानन्दाननुचरिष्यामीति ॥ ८१* ॥

पारानन्दब्राह्मणविद्वन्मुखनिर्दिष्टमन्न ईश्वराद्गृहीत एव संभाव्य तत आसिद्धिं जपेदेव • भावनामप्या दीक्षया दीक्षित साक्षादीक्षितान्परिचरेत्कर्मणाभ्यनोभिरर्थं प्राणैरपि ॥ ८२ ॥

एवमुक्त एव निर्दिशेत् ॥ ८३ ॥

धीताङ्घ्रिपाणिराचान्त उपविष्ट उदङ्मुख ॥ ८४ ॥

अमुकवर्ण्यमुकगोत्री ॥ ८५ ॥

अमुकवेद्यमुकाश्रम्यमुकयज्ञपर्यन्तयाजी वा ॥ ८६ ॥

पारानन्दे दक्षिणाचारे अमुकमन्त्रे अमुकदैवते अमुकगुर्वनुज्ञातो दीक्षां करिष्य इति ॥ ८७ ॥

एव सकल्प्य ॥ ८८ ॥

मौनी निराहारी फलाहारी वा जितेन्द्रिय केशाद्यवपनकार्यकामी श्वेत्तरतत्परो निराशीर्निर्ममत्कार ॥ ८९ ॥

श्वेत्तरचिह्नचिह्नितो भवेत् ॥ ९० ॥

वैष्णव धीतवासा पीतमाल्यानुलेपन पीतमुवर्णाभरणो छलटे गदा शिरसि विष्णु-पद वामबाहुमूले शङ्खो दक्षबाहुमूले चक्र हृत्परिन्दमेव चिह्नचिह्नितो भवेत् ॥ ९१ ॥

छलटे० ति०' ॥ ९२ ॥

कौशिकीमक्तो रक्तवासा रक्तमाल्यानुलेपनो रक्तमुवर्णाभरणो छलटे खड्ग शिरसि कौशिकीपद वामबाहुमूले घण्टा दक्षबाहुमूले त्रिशूल हृत्परिन्दमेव चिह्नचिह्नितो भवेत् ॥ ९३ ॥

ललाट एकमेव चिह्नमन्यत्र चतुर्षु बिन्दूनेक इच्छन्ति ॥ ९४ ॥

कौशिक्येवकाद्या महाविद्या ॥ ९५ ॥

सोरो रक्तनासा रक्तमाल्यानुलेपनो रक्तसुवर्णाभरणो ललाटादिपञ्चसु बिन्दव एव चिह्नचिह्नितो भवेत् ॥ ९६ ॥

शैव श्वेतवासा श्वेतमाल्यानुलेपन श्वेतरजताभरणो ललाटे त्रिशूल शिरसि शिव-
पद दक्षबाहुमूले परशुवर्माबाहुमूले ऊमरर्द्धचरविन्दमेव चिह्नचिह्नितो भवेत् ॥ ९७ ॥

वा भस्मनाच्छन्न ॥ ९८ ॥

ललाटे० ति० ॥ ९९ ॥

माणपो रक्तवासा रक्तमाल्यानुलेपनो रक्तसुवर्णाभरणो ललाटेऽङ्कुशो दक्षनाहुमूले
परशुवर्माबाहुमूले पाशो हृदि कमल शिरसि गणपपदमेव चिह्नचिह्नितो भवेत् ॥ १०० ॥

ललाटे० ति० ॥ १ ॥

सर्वेषामेवेश्वराणां बिन्दवश्चिह्नानि तस्मात्सर्वे ललाटादिपञ्चसु बिन्दुभिरेव वा चिह्निता
भवेयुः ॥ २ ॥

आभरणानि वक्ष्यामः ॥ ३ ॥

नाभिलम्बिन्युदरलम्बिनी हृदयलम्बिनी वा माला ॥ ४ ॥

हस्तयोर्वलये ॥ ५ ॥

कर्णयोः कुण्डले ॥ ६ ॥

दक्षानामिकायामङ्गुलीयकम् ॥ ७ ॥

इति पारानन्दसूत्रे द्वितीयमाह्निकम् ॥ २ ॥

ॐ चतुर्विंशत्यादिपक्षेषु यथापक्ष दीक्षां निर्वर्त्य कृतप्रातर्नित्यक्रियस्य गुरोः प्रातः
पादयो पतेत् ॥ ८ ॥

गुरुरिम मन्त्रमुच्चारयेत् ॥ ९ ॥

ॐ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते शिष्यसाध्यं तु साधयेति ॥ १० ॥

इत्युक्त शिष्य उत्थाय तिष्ठेत् ॥ ११ ॥

प्रत्यङ्मुख उदङ्मुख शिष्य तदिष्टमन्त्र उपदिशेत् ॥ १२ ॥

मन्त्र ग्राहयित्वा गुरूर्जलग्णद्वय धृत्वा मन्त्र जप्त्वा शिष्यमुखे निक्षिपेत् ॥ १३ ॥

निगिरत्नेन शिष्यो मन्त्र गृहीयात् ॥ १४ ॥

एव ब्राह्मणोपदेशक्रम ॥ १५ ॥

क्षत्रक्षेत्रमन्त्र ग्राहयित्वा उपदिशेदक्षिणे वर्णे ॥ १६ ॥

“ वैश्यश्चेन्मन्त्रं ग्राहयित्वा तदुत्तरं तदक्षरं तदुत्तरं तदक्षरमिति निर्देशेनोपदिशेदक्षिणे कर्णे ॥ १७ ॥

शूद्रश्चेन्मन्त्रं लिखित्वाञ्जलिपुटे दद्यात् ॥ १८ ॥

ब्राह्मणक्षत्रवैश्येषु मन्त्रं श्रौतं पौराणं वा ॥ १९ ॥

शूद्रानुलोमजेषु पौराणमेव ॥ २० ॥

त्रयाणां वर्णानां यत्रकुत्राश्रमिणः ब्राह्मणो यत्रकुत्राश्रमी गुरुः ॥ २१ ॥

ब्राह्मणो ब्राह्मणादुत्तराश्रमस्थान्मन्त्रं गृहीयात् ॥ २२ ॥

समानाश्रमस्थाद्वा ॥ २३ ॥

गुरोः पादयोर्दण्डवत्पतित्वा ॥ २४ ॥

धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि पारानन्दमतेऽमुकाचारेऽमुकेश्वरेऽमुके मन्त्रे यदीक्षितस्त्वत्त इति ॥ २५ ॥

ततो गुरुरीपत्राहस्योत्थाप्य पारानन्दं मतं मतधर्माद्योपदिशेत् ॥ २६ ॥

आचार्यशब्दान्तं नाम शिष्ये विदध्यादाद्ये ॥ २७ ॥

स्वनाम कथयेच्च ॥ २८ ॥

स्वस्मिन्गुरुस्थापितविदितनामा संस्कारशास्त्राभिवादनक्रमेणाभिवाद्य पारानन्दमताभिवादनक्रमेणाभिवादयेत् ॥ २९ ॥

ततो गुरुः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तान् पारानन्दाविरुद्धान्धर्मान्धक्षिणः पारानन्दः कुर्यादित्युपदिशेत् ॥ ३० ॥

एष पुरुषश्चतुर्भिरनुज्ञाप्यो भवति ॥ ३१ ॥

मातृपितृगुरुदैवतैरिति ॥ ३२ ॥

उत्पत्तितः प्रागुपनयनान्मातृमेप्यो भवति ॥ ३३ ॥

उपनयनतः प्राञ्चद्विधायाः पित्राज्ञाप्यो भवति ॥ ३४ ॥

मन्त्रदीक्षातः प्राग्देवतासाक्षात्काराद्गुर्वनुज्ञाप्यो भवति ॥ ३५ ॥

देवतासाक्षात्कारतो देवतानुज्ञाप्यः प्राक्परायुक्तेर्भवति ॥ ३६ ॥

तस्माद्गुर्वनुज्ञातो विहरेत् ॥ ३७ ॥

सर्गेभ्यः परो गुरुर्गुरोः परो मन्त्रो मन्त्रात्परा देवता देवतायाः परः परमात्मेति भावयेत् ॥ ३८ ॥

मन्त्रार्थं गुरुराश्रितो देवतार्थं मन्त्र आश्रित इति भावयेत् ॥ ३९ ॥

गुरोः प्रकाशो देवतायाश्च प्रकाशः कार्यः ॥ ४० ॥

ततो मन्त्रः कण्ठकृपादूर्ध्वमानीतः सिद्धिं कुर्यात् ॥ ४१ ॥

ओष्ठपुटाद्वहिर्निष्कासित सिद्धिं हन्यात् ॥ ४२ ॥

खेष्टेश्वरः खेष्टमन्त्रः ॥ ४३ ॥

तस्मात्सर्वथा गोप्य ॥ ४४ ॥

शिष्यादन्यत्र ॥ ४५ ॥

शासितु योग्य, शिष्यः ॥ ४६ ॥

सर्गाणि शास्त्राणि दृष्ट्वा स्वशास्त्रे शिष्यते यस्य मतिः स शिष्यः ॥ ४७ ॥

शिष्टेभ्यः स्वाचारेण मुद प्रकर्षेण यच्छति स शिष्यः ॥ ४८ ॥

पुण्यपापयो शैथिल्यं याति स शिष्यः ॥ ४९ ॥

शैथिल्येणेश्वर धर्मं यतति स शिष्यः ॥ ५० ॥

गुरोः प्रकाशनं मन्त्रेश्वरयोगोपनमिच्छन्ति ॥ ५१ ॥

मन्त्रगुर्वोपन केचित् ॥ ५२ ॥

गुरुमन्त्रेश्वराणां गोपनमिच्छामः ॥ ५३ ॥

मन्त्रगोपनं सर्वेऽनुमन्यन्ते ॥ ५४ ॥

श्रीगुरोराचार्यस्य पादपद्मं यस्या दिशि विराजते तस्य दिशि नमस्कुर्याद्विप्रतिदिनं त्रिसप्तद्वयम् ॥ ५५ ॥

स यदि प्रेतः स्याच्चेदुत्तरस्या दिशि तं विभाव्य नमस्कुर्यात् ॥ ५६ ॥

स स्वच्छन्दः यदि गतः स्याद्वा ॥ ५७ ॥

ध्यानमूलं गुरुर्मन्त्रमूलं गुरुर्मतमूलं गुरुराचारमूलं गुरुस्तस्मात्सर्वथा सिष्यार्थं भक्ति-
सयुतैः शिष्यैर्गुरुः सेव्यः ॥ ५८ ॥

भोगस्वर्गापवर्गकाक्षिणा भक्तिरेवैकं पन्था नान्यः पन्था इति श्रुतिः ॥ ५९ ॥

सस्काराचारे दक्षाचारे वामाचारे उत्तराचारे गुरुरेव परायणं गुरुर्मार्गप्रदर्शकस्त-
स्मात्सर्वथा माद्वयं पूज्य तोष्यः ॥ ६० ॥

महापातकानि दहति पुण्यानि विवर्धयति इति ईश्वर नेत्रमार्गमानयति तस्मै
विश्वासाय नमः ॥ ६१ ॥

विष्णुशिवादय ईश्वरा इन्द्रादयो देवा मुनयो योगिनस्तुष्टा भवन्ति गुरौ तुष्टे ॥ ६२ ॥

कुर्वन्त्यस्मिंश्चानुग्रहम् ॥ ६३ ॥

मथित्वा ज्ञानमन्येन वेदागममहार्णवम् ॥

पारानन्द(गुरु)मतं शुद्धं रसज्ञेन मयोद्धतमिति ॥ ६४ ॥

विहाय सर्वान् धर्माज्ञानागुरुमतानि च ॥

पारानन्दान्धर्मन्यारानन्दं मतं पारानन्दगुरोर्मुखाच्छ्रुत्वानुष्ठेयं चानुसर्षेयम् ॥ ६५ ॥

शैवः शिवं पितृवत्परिचरेद्विष्ण्वादीनीश्वरौश्चतुरः पितृव्यवधमादीन्विन्धुवत्तद्भक्तान्पि-
तृव्यपुत्रवत्तान्ययायोव्यं परिचरेत् ॥ ८६ ॥

एवं परस्परम् ॥ ८७ ॥

होमादिपूत्तरकृत्वन्तेषु वधार्थं यज्ञेषु ॥ ८८ ॥

यावन्तः पशवस्तावन्तः प्रतिकृतयः ॥ ८९ ॥

स्वैश्वरचिह्नोपर्यन्यचिह्नं न धार्यम् ॥ ९० ॥

श्रुते पूजावशिष्टात् ॥ ९१ ॥

तत्प्रोक्ष्य वा ॥ ९२ ॥

स्वेष्टार्चाशिष्टोपर्यन्यार्चाशिष्टं न धार्यम् ॥ ९३ ॥

ईशानां परस्परं प्रस्तह्वदयत्वात्तत्प्रोक्ष्य धार्यमित्येके ॥ ९४ ॥

नान्यैशचिह्नं धारयेत् ॥ ९५ ॥

नान्येशोपवासमुपवसेत् ॥ ९६ ॥

परस्परं प्रस्तह्वदयत्वादुपवसेदेके ॥ ९७ ॥

नान्येशमर्चयेत् ॥ ९८ ॥

अर्चयेदेके ॥ ९९ ॥

अनीहः समर्चयेत् ॥ २०० ॥

अन्येशानभ्यर्च्य खोपास्ये भक्तिमीहेत्तेभ्यः ॥ १ ॥

खोपास्याद्दर्शनम् ॥ २ ॥

खोपास्यदर्शनं जीवन्मुक्तिः ॥ ३ ॥

जीवन्मुक्तो न कर्ममिर्लिप्यते पुण्यैः पापैर्वा ॥ ४ ॥

न स पुनरावर्तते । न स भूयः संसारं संपद्यते ॥ ५ ॥

तस्मात्तद्दर्शने यतितव्यम् ॥ ६ ॥

ज्ञानी भक्तो भवेत् ॥ ७ ॥

आर्तजिज्ञास्वर्षार्थिज्ञानिन उदारस्तत्रेशस्य ज्ञानी भक्त एव परमात्मलोकमामोति

ब्रह्मविदामोति परमिति शब्दात् ॥ ८ ॥

नित्यानि विहितानि कर्माणि तदनुकुर्यात् ॥ ९ ॥

तस्मै समर्पयेत् ॥ १० ॥

ध्यानयोगेन भक्तियोगेन कर्मयोगेन ज्ञानयोगेन स्वनेत्रमार्गमानयेत्तम् ॥ ११ ॥

अथ विशेषतः ॥ १२ ॥

ब्रह्मचारी ज्ञानयोगेन श्रुतितन्त्रस्मृतिपुराणानाम् ॥ १३ ॥

गृही कर्मयोगेन ॥ १४ ॥

वन्यो भक्तियोगेन ॥ १५ ॥

स्यागी ध्यानयोगेन ॥ १६ ॥

सर्वे योगाश्चतुर्विधाः ॥ १७ ॥

भक्तियोगः सर्वेभ्यो गरीयान् ॥ १८ ॥

अचिन्त्यं तत्सामर्थ्यम् ॥ १९ ॥

तस्य कोन्वधिकारीत्यत्र मुनयोऽपि मोहं जग्मुः ॥ २० ॥

स्वप्राणस्यागं विहितं कुर्वन्ति ॥ २१ ॥

कृते महान्म्युदयः ॥ २२ ॥

इति पारानन्दसूत्रे तृतीयमाह्निकम् ॥ ३ ॥

ॐ विज्ञेयस्य त्रिमिराचारैश्चतुर्मिराग्नैर्वर्णैश्च सेव्यत्वम् ॥ २३ ॥

एवमेव त्रयाणाम् ॥ २४ ॥

द्वितीयाचारसेव्यत्वं नास्तीत्येके ॥ २५ ॥

कौशिक्याख्यस्य रूपस्याद्याचाराद्याश्रमसेव्यत्वम् ॥ २६ ॥

समावृत्तो न सेवेत कौशिक्याख्यं रूपम् ॥ २७ ॥

वीर्यधारणसामर्थ्याद्विजः सेवितुमर्हति ॥ २८ ॥

श्रुते स्मरोगाभ्यां वीर्यं स्वल्पपतितो भवेत् ॥ २९ ॥

स्त्रीणां कामाविर्मानकरं रूपं न पश्येत् ॥ ३० ॥

कामाविर्भावकरं सुवर्णं सुगृहं सुगन्धं सुगानं यद्यत्तत्तत्पजेत् ॥ ३१ ॥

कामाविर्मानकरं देवालयगमनमपि त्यजेत् ॥ ३२ ॥

योऽहिम्य इव स्त्रीभ्यो विमेति छिणेभ्यश्च स एवोपास्ते ॥ ३३ ॥

तस्मादूर्ध्वरेतसा मलचारिणा मेखलायुतेनैषा महाविषा सेव्याऽऽमरणादादेयतासा-
क्षात्परतः ॥ ३४ ॥

कौशिकीदीक्षितो न समावृत्तो भवेत् ॥ ३५ ॥

पतितः काल्यादिरूपदीक्षितः समावृत्तो भवेत् ॥ ३६ ॥

विवाहिता न सेवेत कौशिक्याख्यं रूपम् ॥ ३७ ॥

वीर्यधारणसामर्थ्याद्विजः सेवितुमर्हति ॥ ३८ ॥

श्रुते स्मरोगाभ्यां वीर्यं स्वल्पपतिता भवेत् ॥ ३९ ॥

पुंसां कामाविर्मानकरं रूपं न पश्येत् ॥ ४० ॥

कामाविर्भावकरं सुवर्णं सुगृहं सुगन्धं सुगानं यद्यत्तत्तत्पजेत् ॥ ४१ ॥

योऽहिम्य इव पुरुषेभ्यो विमेति स्त्रीणिभ्यः पुरुषसङ्गिनीभ्यश्च सेवोपास्ते ॥ ४२ ॥

तस्माद्भवेत्तस्या कौमारव्रतधारिण्यैषा महाविद्या सेव्याऽऽमरणादादेवतासाक्षा-
त्कारतः ॥ ४३ ॥

कौशिकीदीक्षिता न विवाहिता भवेत् ॥ ४४ ॥

पतिता तद्वत् ॥ ४५ ॥

न सा विवाहं कुर्यात् ॥ ४६ ॥

कालिका तारा महाविद्याद्यरूपाणां विघ्नेशादिवत् ॥ ४७ ॥

यथा घृतमध्याः पुत्तलिकायाः सर्वाण्येषाङ्गानि घृतमयानि ॥ ४८ ॥

एयमानन्दमयं सर्वमानन्दस्य ॥ ४९ ॥

विघ्नेशस्य पुष्टिः शक्तिः पाशाङ्कुशाद्यायुधानि वक्षोहाराद्याभरणानि आद्युवाहन-
मित्येतद्विघ्नेशमयमेके ॥ ५० ॥

नैके ॥ ५१ ॥

अनाद्यनन्तदिव्यशरीरिणमीशमुक्तौ वैषम्यमपीच्छन्ति ॥ ५२ ॥

विष्णोर्लक्ष्मीः शक्तिः शङ्खचक्राद्यायुधानि वनमाज्याभरणानि गरुडो वाहन-
मित्येतद्विष्णुमयमेके ॥ ५३ ॥

नैके ॥ ५४ ॥

अनाद्यनन्त० ति ॥ ५५ ॥

शिवस्य पार्वती शक्तिर्ब्रह्मरुद्रिशूलाद्यायुधानि मुण्डमालाद्याभरणानि वृषो वाहन-
मित्येतद्विश्वमयमेके ॥ ५६ ॥

नैके ॥ ५७ ॥

अनाद्यनन्त० ति ॥ ५८ ॥

सूर्यस्य सङ्गाशक्तिः शङ्खचक्रमायुधं कुण्डलाद्याभरणानि हयवृषयो वाहनमित्येत-
त्सूर्यमयमेके ॥ ५९ ॥

नैके ॥ ६० ॥

अनाद्यनन्त० ति ॥ ६१ ॥

कौशिक्याश्चण्डिका शक्तिः खड्गाद्यायुधानि पङ्कजस्रकुण्डलाद्याभरणानि सिंहो
वाहनमित्येतत्कौशिकीमयमेके ॥ ६२ ॥

वाहनत्रैके ॥ ६३ ॥

अनाद्यनन्त० ति ॥ ६४ ॥

काल्याः कुरुकुलाशक्तिः खड्गमायुधं मुण्डमालाद्याभरणं स एव वाहनम् । महा-

विद्यायाः बाला शक्तिर्धनुर्वाणायुधं मालाबाभरणानि ॥ एव बाहनं । तस्मात्काष्ठिकातारामहा-
विद्याद्यानि रूपाणि पृथक् पृथग्विधिना परिचर्य पृथक् पृथक् साक्षात्कारांश्च संपाद्य वींशिकी-
लोकमेव संपद्यन्ते ॥ ६५ ॥

नारसिंहा काष्ण्णा यथा वैष्णवं लोकम् ॥ ६६ ॥

अथाद्याचारे ॥ ६७ ॥

दीक्षितो दीक्षाधर्मानुत्सृज्य स्नात्वा स्वगृहं गत्वा दीक्षितान् ब्राह्मणान् सदैवतौंश्च
सतीध्यांश्चान्यमतिनो ब्राह्मणान् विद्यानिष्णातौंश्च भोजयित्वा तदवशिष्टान्धसोऽमृतस्य मुखेन
मुखेन प्रसितुं योग्यान् योऽश्वत्थामान् गृहीत्वोदगमे कुशसंस्तरे ध्यायन्तींश्च जपन्मन्त्रमहः-
शेषं नीत्वा संप्यामुपास्याग्नीनुपास्यामुक्त्वा तस्मिन्नेव संस्तरे खपेत् ॥ ६८ ॥

यदि दुःखमं पर्येद्यातर्नियमान्ते गुरवे पङ्कजमर्पयेत्ताम्रं वा ॥ ६९ ॥

अर्पितपङ्कजस्य शिष्यस्य दुःखमं सुखममुपजायते ॥ ७० ॥

निद्रालय उरग्राय गुरुमन्त्रेच्चरानन्यच्च सर्वान्प्यात्वा प्रणम्य स्नानाङ्कनकयचपठनार्च-
नसप्तमस्तमप्रदलजपदिव्यसहस्रनामपाठरूपानैश्चरौंश्च निर्वर्त्य गुरुगृहं गत्वा मित्राद्य ततः
स्वच्छन्दं विहरेत् ॥ ७१ ॥

पर्वसु विशेषार्चनम् ॥ ७२ ॥

विशेषार्चनं कृताकृतमेके ॥ ७३ ॥

एतन्निर्वर्तनं यावज्जीवं निर्वर्तयेत् ॥ ७४ ॥

निर्यतनं दीक्षितोऽनिर्वर्त्य स्यात्तुमिच्छति यः स नरकं याति सौमरेषु जायते ॥ ७५ ॥

योऽग्निहोत्रमुत्सृज्याविधिना स्वच्छन्दं विहरति तत्पापेन समं वाऽसमम् ॥ ७६ ॥

महापापैः समं वाऽसमम् ॥ ७७ ॥

तस्मादीक्षितोऽप्रमादी नित्यनिर्यतनं निर्वर्तयेत् ॥ ७८ ॥

श्रुतिस्मृतिपुराणान्यभ्यसेत् ॥ ७९ ॥

तद्विदध पूजयेत् ॥ ८० ॥

स्वस्ववर्णाग्रमाचारः सेव्यस्तदनुधीमता ॥ ८१ ॥

यत्र वर्णाग्रमे दीक्षितस्तत आग्रमान्तरं न निविशेत् ॥ ८२ ॥

निनिष्ठः पापीयान्भरति ॥ ८३ ॥

दक्षाचारदीक्षितो निविशेदेके ॥ ८४ ॥

स यामोत्तरयोर्न प्रविशेदेके ॥ ८५ ॥

प्रविशेदिति केचित् ॥ ८६ ॥

आपाचारदीक्षित आपाचारे दीक्षयेत् ॥ ८७ ॥

होवादीन दीक्षयेत् ॥ ८८ ॥

अदीक्षिताय यो दद्यान्मन्त्रं वा मार्गमुत्तमम् ॥

स पतेन्नरके घोरे वर्षाणामयुतं समा इति ॥ ८९ ॥

यथा ह्यनुपनीताय कन्यां दद्याद्विमूढधीः ॥

तथा ह्यदीक्षितायैव ददन्मार्गं पतेद्गुरुरिति ॥ ९० ॥

दक्षाचारी दक्षाचारमन्त्रेषु सर्वदेवताकेष्वधिकृतो भवति ॥ ९१ ॥

यथैकवेदोपनीतः सर्ववेदेषूपनीतो भवति ॥ ९२ ॥

अभावे गुरोः प्रतिमातः ॥ ९३ ॥

शालिग्रामादिप्रतिमायामीशमावाह्यासनं दत्त्वा पारानन्दशालग्रामातविधिस्ततः सर्वं विभाव्य दीक्षां यथापक्षं निर्वर्त्य यथावर्णमुपदेशं विभाव्य ततः शिष्टैरुपचारैः पाद्याधैरुप-
चर्येशं विसृज्य यथाशास्त्रं नित्यनिर्वर्तनं निर्वर्तयेत् ॥ ९४ ॥

अयं विचाराचार एव नान्यत्र ॥ ९५ ॥

ब्रामाचारो द्विप्रकारो मध्यमोत्तममेततः ॥

मघमैथुनमुद्राभिर्युक्तोऽसावुत्तमः स्मृत इति ॥ ९६ ॥

मघमांसमत्स्यमुद्रामैथुनैर्युक्तो मध्यमः ॥ ९७ ॥

पारानन्दस्याष्टविधहिंसनाभावान्मध्यमं पारानन्दो वर्जयेत् ॥ ९८ ॥

पारानन्दैरुत्तमः सेव्यः ॥ ९९ ॥

पारानन्दाः ॥ १०० ॥ ३ ॥

यद्यन्यमतिश्रीचक्रं व्रजेयुः ॥ १ ॥

मांसं मूर्त्तां प्रणम्य न गृहीयुः ॥ २ ॥

वेपां वर्णानां दक्षेऽधिकारस्तेषामेव वामतः ॥ ३ ॥

सूर्यसंस्तम्भनप्रवाहप्रवर्तनादसिद्धिमतः पारानन्दाब्राह्मणात्पारानन्दवामाचारदीक्षितो भवेत् ॥ ४ ॥

यथापक्षं निर्वर्तितदीक्षाय शिष्याय पूर्वोक्तं यथावर्णं मन्त्रमुपदिशेत् ॥ ५ ॥

मतं मतधर्मांधोपदिश्य श्रुतितत्त्वोक्तान् पारानन्दाविरुद्धान् धर्मानाचरेदित्युप-
दिशेत् ॥ ६ ॥

स्वनाम कथयेच्च ॥ ७ ॥

नाथशब्दान्तं नाम शिष्ये विदध्याद्वितीये ॥ ८ ॥

स्वविदितनामा गुह्यमभिवादयेत् ॥ ९ ॥

शिष्टं व्याख्यातम् ॥ १० ॥

ब्रह्मक्षत्रवैदेषु श्रौतं तान्त्रं वा ॥ ११ ॥

तदितरेषु तान्त्रमेव ॥ १२ ॥

चतुर्वीजं ब्राह्मणानां क्षत्रियाणां त्रिवीजकम् ॥

मघ्नं द्विवीजं वैश्यानां शूद्राणां त्वेकवीजकमिति ॥ १३ ॥

क्रमत्रयेऽधिकारी स्याद्वेदद्वस्तुसंस्कृतः ॥

स्मृतिसंस्कारभागेन चाचारान् क्रमितुं क्षम इति ॥ १४ ॥

ब्रह्मक्षत्रौ वैश्यशूद्रौ नान्यसंस्कारमर्हतश्च ॥ १५ ॥

नाचारान् क्रमितुं योग्यश्चान्यशास्त्रसुसंस्कृत इति ॥ १६ ॥

एकाक्षरं सर्वेषामेवेति केचित् ॥ १७ ॥

दक्षाचारी मृते गुरौ कृतप्रयत्नोऽप्यनुद्भूतसिद्धिर्वामाचारं प्रविशेत् ॥ १८ ॥

कृतप्रयत्नोऽप्यनुद्भूतसिद्धिरीपद्भसितदक्षाचारी गुर्वाङ्गसो वा ॥ १९ ॥

वामाचारी पारानन्ददक्षाचार्याङ्गसस्तच्छिष्यं वामाचारे दीक्षयेत् ॥ २० ॥

ततो दक्षदीक्षितपूर्वो वामाचारदीक्षितः पूर्वपरिगृहीतान् धर्मान् ह्यतुमर्हति ॥ २१ ॥

संस्कारमिवादनक्रमेणाभिग्राह्य दक्षामिवादनक्रमेणाभिग्राह्य वामाभिवादनक्रमेणामि-

वापोपचारैर्गुरुं तोषयेत् ॥ २२ ॥

गुरोः पूर्ववत् ॥ २३ ॥

गुर्नन्तरं कापि व्रजेन्मन्त्रान्तरमयापदि ॥

साक्षात्पापमयो ह्येवो यो देवान्तरमाश्रयेदिति विज्ञापते ॥ २४ ॥

देवतान्तरमाश्रित इति केचित् ॥ २५ ॥

तस्माद्द्वामाचारेऽपि तदेवतामघ्नं गृहीयात् ॥ २६ ॥

अथ द्वितीये ॥ २७ ॥

दीक्षितो दीक्षाधर्मानुसृत्य आत्मा गृह गम्योक्तान्भोग्यान् भोजयित्वाषडष्टान्धसोऽ-
मृतस्य षोडशप्रासान्मुखेन मुखेन प्रसितुं योग्यान्गृहीत्वोक्तप्रातःकालं नयेत् ॥ २८ ॥

यदि दुःस्वप्नं पश्येत् ॥ २९ ॥

पूर्ववत् ॥ ३० ॥

निद्रास्य उरथाय गुरुमन्त्रेभ्यस्तान्यत्र सर्वग्यात्वा प्रणम्यान्प्रणम्य आनाह्न-
संध्याकयचपठनार्चनसप्तमन्त्रमण्डलजपदिन्यसहस्रनामशठरूपानैश्वर्यं च निर्वर्त्य गुरुगृहं
गत्वाभिवाद्य ततः स्रष्टुन्दं मिहरेत् ॥ ३१ ॥

परंभु निशेपार्चनम् ॥ ३२ ॥

निशेपार्चनं कृतावृतमेके ॥ ३३ ॥

एनन्निर्तनं पात्रजीवं निर्वर्तयेत् ॥ ३४ ॥

निर्वर्तनं दीक्षितोऽनिर्वर्त्य स्थातुमिच्छति यः स नरकं मपद्यते ॥ ३५ ॥

यस्तु नृतीनो वेदपठनं वेदार्थं नाधिगच्छति तपापेन सनं वाऽप्यनन् ॥ ३६ ॥

सर्ववीरपापै समं वाऽसमम् ॥ ३७ ॥

तत्समादीक्षितोऽप्रमादी नित्यं निर्वर्तनं निर्वर्तयेत् ॥ ३८ ॥

ऋग्वेदाद्यान्वेदानूर्ध्वान्नायाधानागमानम्यसेत् ॥ ३९ ॥

तद्विदश्च पूजयेत् ॥ ४० ॥

यत्र वर्णाश्रमे दीक्षितस्तत्र आश्रमान्तरं न निविशेत् ॥ ४१ ॥

द्वितीयाचारदीक्षितो ब्रह्मचर्याद्बृहन्निविशेदित्येके ॥ ४२ ॥

उत्तराचारं प्रविशेदित्येके ॥ ४३ ॥

नेति केचित् ॥ ४४ ॥

ताम्रिकी सध्या कृतावृता ॥ ४५ ॥

अपक्षीयमाणपक्षदीक्षितोऽनुकल्पेन परिचरेदादशम्या ॥ ४६ ॥

मद्यमुद्रामैथुनानि ॥ ४७ ॥

आधानुकूलपो गुडमिश्रं तक्रं रक्तचन्दनवारि च ॥ ४८ ॥

साक्षादेव द्वितीयम् ॥ ४९ ॥

तृतीयानुकल्पं करवीरपुष्पं योनिपुष्पं त्रिदलं विल्वपत्रं च ॥ ५० ॥

मद्यदानेन या स्याद्देवतायास्तुष्टिः सैतेन दत्तेन भवत्विति भावयेत् ॥ ५१ ॥

मैथुनाह्लादे मया जप्तेन मन्त्रेण या स्याद्देवतायाः प्रीतिः सैतेन दत्तेन भवत्विति भावयेत् ॥ ५२ ॥

आपूर्यमाणपक्षदीक्षितोऽनुकल्पेन परिचरेदादशम्या ॥ ५३ ॥

दशम्या विशेषार्चनं कारयेत् ॥ ५४ ॥

गुरुणा ॥ ५५ ॥

गुरुं पुष्पाञ्जल्यन्तामर्च्यं विधाय हुत्वा हविं प्रतिपत्यगारं प्रविश्यमकारचय-
मुररीकृत्य पुनर्देवतागारमागच्छ्य हुत्वा देवतां ससमस्तमण्डलामभ्यर्च्य नवशिष्यायालि-
पात्रं समुद्रं सव्यस्नानभोजनसंभारं सवेद्याकं प्रयच्छेत् ॥ ५६ ॥

दानमन्त्राः ॥ ५७ ॥

इदं पवित्रममृतं गृहीष्व भवमेघजम् ॥

पशुपाशसमुच्छेदकारणं-भैरवोदितमित्याद्यपात्रम् ॥ ५८ ॥

ईशोच्छिष्टमिमां मुद्रां ह्यर्दसतापनाशिनीम् ॥

गृहीष्व हर्षजननीं भोज्यसमारसमृतामिति द्वितीयपात्रम् ॥ ५९ ॥

गृहीष्व प्रमदां दिव्यां प्रमत्तां यौनान्विताम् ॥

सर्पदानन्दहृदयां त्वसाधनविधायिनीमिति वेद्याम् ॥ ६० ॥

मकारत्रयं तत्सतीर्थेभ्यो दद्यात् ॥ ६१ ॥

नव्यविशेषार्चने तत्सतीर्थ्या एव प्रविशेयुः ॥ ६२ ॥
 गृहीतमकारत्रयं नव्यं शिष्यं कौलिकधर्मानुपदिशेत् ॥ ६३ ॥
 खेच्छाकृतुमती शक्तिः साक्षाद्भूता न संशयः ॥
 तस्मात्तां पूजयेद्भक्त्या वस्त्रालंकारभोजनैरिति ॥ ६४ ॥
 स्त्रियो देवाः स्त्रियः प्राणाः स्त्रिय एव हि भूषणम् ॥
 स्त्रीणां निन्दा न कर्तव्या न च ताः क्रोधयेदपीति ॥ ६५ ॥
 विकल्पाद्यैव सिद्धिः स्यात्सिद्धिः केवलनिश्चयात् ॥
 तस्मान्निश्चयमाश्रित्य जपेन्मन्त्रं विचक्षणः ॥ ६६ ॥ इति ॥
 अर्धाद्वा कामतो वापि चापल्यादपि यो नरः ॥
 लिङ्गयोनिरतो मञ्जरी रौरवं नरकं व्रजेदिति ॥ ६७ ॥
 वीरहत्या वृथापानं वीरजायानिषेवणम् ॥
 महापापत्रयमिदं कौलिकानां भवेदत इति ॥ ६८ ॥
 मन्त्रपूतं कुलद्रव्यं स्ववेद्यां स्वपरकीयां वापि ॥
 स्वपतीं च सुभोग्यं च दद्याद्दि कुलयोगिने ॥ ६९ ॥ कौलिकः ॥
 मन्त्रपूतं कुलद्रव्यं गुरुदेवार्पितं शुभम् ॥
 ये पिबन्ति जनास्तेषां स्तन्यपानं न विषत इति ॥ ७० ॥
 अहो पीतं सुराद्रव्यं मोहयेन्निदशानपि ॥
 तन्मघं कौलिकः पीत्वा विकारं नामुयात्तु यः ॥
 मज्जानैकपरो भूयात्स भक्तः स च कौलिक इति ॥ ७१ ॥
 सुरा शक्तिः शियो भोग्यं मैथुनं भैरवः स्वयम् ॥
 तेषामैक्यात्समुत्पन्ने स्वेषां तत्र विचिन्तयेदिति ॥ ७२ ॥
 सुभोग्यं मैथुनं मघं प्रयमेतद्दद्याहृतम् ॥
 तस्मात्तद्विधिना प्राद्यामन्यथा गरलं हि तदिति ॥ ७३ ॥
 देवान्गुरुस्समभ्यर्च्य वेदतन्त्रोक्तवर्त्मना ॥
 देवं स्मरन् पिबन्मघं वेद्यां गच्छन् दोषभागिति ॥ ७४ ॥
 सेवेदात्मसुखार्थं यो मृषादिस्मशास्त्रतः ॥
 स याति नरकं घोरं नात्र कर्ष्या विचारणेति ॥ ७५ ॥
 यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः ॥
 स सिद्धिमिह नाप्नोति न स्वर्गं न परो गतिमिति ॥ ७६ ॥
 अतस्सृज्यं पिबन्मघं बलाकारेण मैथुनम् ॥
 सुभोग्यमभिधानेन शुभ्रनरकमाप्नुयात् इति ॥ ७७ ॥

स्वेच्छया वर्तमानो यो दीक्षासंस्कारवर्जितः ॥

न तस्य सद्गतिः कापि तपस्तीर्थव्रतादिभिरिति ॥ ७७ ॥*

मदप्रच्छादितात्मा च न किञ्चिदपि वेत्ति चेत् ॥

न ध्यानं न तपो नार्चा न मतं न च सक्तियामिति ॥ ७८ ॥

न देवं न गुरुं नात्मविचारं न च कौलिङ्गम् ॥

केवलं विपयासक्तः पतत्येव न संशयः पिबन्निति ॥ ७९ ॥

यावन्न चलते दृष्टिर्यावन्न चलते मनः ॥

तावत्पानं प्रकुर्वीत पशुपानमितः परमिति ॥ ८० ॥

जीवन्मुक्तः पिबेदेवमन्यथा पतितो भवेदिति ॥ ८१ ॥

पुनः पीत्वा पुनः पीत्वा पतित्वा धरणीतले ॥

उत्थाय च पुनः पीत्वा पुनर्जन्म न विद्यते इति ॥ ८२ ॥

ततः स्त्रीकृत्य च गुरुः शिष्येभ्यः शेषदो भवेदिति ॥ ८३ ॥

सगुरुस्वदेशयोः नोपविश्य पिबेद्विरिति ॥ ८४ ॥

सद्वितीयं पिबेदाद्यं ज्येष्ठग्रे कौलिकोत्तम इति ॥ ८५ ॥

रहस्येव तृतीयं तु कुर्वीत कुलसंमत इति ॥ ८६ ॥

तृतीयं आद्यवदिति केचित् ॥ ८७ ॥

अत्रैव नामविधानं केऽपि ॥ ८८ ॥

द्वितीयाचारदीक्षितो द्वितीयाचारे न दीक्षयेत्तावत् ॥ ८९ ॥

यावन्नैवोत्कटा सिद्धिः सूर्यसस्तम्भनादिका ॥

तान्न शिष्यान्कुर्वीत वामी वामे तु कर्हिचित् इति ॥ ९० ॥

किं वैतान् शासयेति स्वेशस्वध्वेयरूपाज्जप्तः स्वमे शिष्यान्कुर्वीत ॥ ९१ ॥

तानेव शासयेन्नाम्यान् ॥ ९२ ॥

द्वितीयाचारदीक्षितो वामे दीक्षयेत् ॥ ९३ ॥

दीक्षेत् ॥ ९४ ॥

संस्कारेऽपि वामी दीक्षयेत् ॥ ९५ ॥

वामाचारी वाममन्त्रेषु सर्वदेवताकेऽप्यधिकृतो भवति ॥ ९६ ॥

यथैकसिद्धीश्वरे साक्षात्कृते सर्वेऽपीश्वराः साक्षात्कृता

भवन्ति ॥ ९७ ॥

इति चोपदिष्टः ॥ ९८ ॥

नव्यः शिष्यो देवता मूर्ध्ना प्रणम्यात्रैवेशग्रे गुर्वभिवादनम् ॥ ९९ ॥

अभिवाद्य ॥ १०० ॥ ४ ॥

सगणिकः सगणिकसतीर्थमण्डलो हविःप्रतिपत्त्यगारं प्रविशेत् ॥ १०१ ॥

ययोक्ता हवि प्रतिपात्त कुर्यु ॥ २ ॥

नव्येन हवि प्रतिपत्ति नव्यज्येष्ठ वारयेत् ॥ ३ ॥

प्रविष्टेषु तेषु चेशमुद्वास्य जपमन्त्र ध्यायन्नीश तिष्ठेद्गुरु ॥ ४ ॥

ते च हवि प्रतिपत्ति ययोक्ता कृत्वा गुरुमभिवाद्य तिष्ठेयु ॥ ५ ॥

नव्यः शिष्यो गुरुवेद्याये धन दद्यात् ॥ ६ ॥

गुरुस्ता विसर्जयेत् ॥ ७ ॥

आदत्तधना प्राकृता सा यथेच्छ गच्छेत् ॥ ८ ॥

नव्यः शिष्यः सतीर्थ्यवेद्याम्यो धन दत्वा ता विसर्जयेत् ॥ ९ ॥

तात्त्वादत्तधना प्राकृता यथेच्छ गच्छेयु ॥ १० ॥

ता शक्तयो यदि परकीया स्यु ॥ ११ ॥

यत्रालकारै सतोऽय विसर्जयेत् ॥ १२ ॥

गुरुस्तदनुकृत तस्मै समर्पयेत् च समर्पयेयु ॥ १३ ॥

गुरुमभिवाद्य तसतीर्थ्या यथेच्छ गच्छेयु ॥ १४ ॥

एष पूर्णामिषेकः ॥ १५ ॥

पूर्णामिषिक्तो नव्यः शिष्यः कुसुमहारग धधनरत्नधा ययानाचैर्गुरु तोपयेत् १६

तदशक्त केवलप्रेम्णा ॥ १७ ॥

तथैव गाथामुदाहरति ॥ १८ ॥

निरपेक्षास्तु गुरवो प्रसाण्डानुग्रहक्षमा ॥

कैरुपायै यथ तोष्या करुणामृतमार्थय इति ॥ १९ ॥

तोष्यास्ते केवल प्रेम्णा नान्यथा धनराशिभिर्नान्यथा युक्तिकोटिमिरिति ॥ २० ॥

सतुष्टो गुरु स्वालय गच्छेत् ॥ २१ ॥

तत साक्षाकल्पेन वानुनल्पेन नित्यार्चन निवर्तयेत् ॥ २२ ॥

प्राक् साक्षात्कारादनुकल्पेनेत्यपरे ॥ २३ ॥

तत सविशेषार्चनादौ सर्वत्राधिकृतो भवति ॥ २४ ॥

उत्तर सर्वेभ्य उत्तम ॥ २५ ॥

अत्राधिकारो दिव्यदेवयोनितानाम् ॥ २६ ॥

मनुष्येषु नात्राधिकार सर्वेषा क्षत्रविदूशद्वजभनाम् ॥ २७ ॥

अत्राधिकारो ब्राह्मणस्य ॥ २८ ॥

प्रसन्नचारिणोऽतिरिक्तस्याश्रमिणोऽनाश्रमिण ॥ २९ ॥

उत्तरे क्षत्रस्यापीति कश्चित् ॥ ३० ॥

सूर्यसंस्तम्भनप्रणाहप्रयतेनादिसिद्धिमत. पारानन्दादुत्तराचारदीक्षा गृहीयादुत्तरा-
चारिणः ॥ ३१ ॥

जातिरैरोत्सर्गपूर्वकगोत्र्याग्रागुमार्जारादीनां स्वप्रमानदर्शितविहाराय यथापक्षं निर्व-
र्तितदीक्षाय दद्यादेनं मन्त्रमधिकारार्थाय ॥ ३२ ॥

ॐ त ॐ त्स ॐ वि ॐ तु ॐ र्व ॐ रे ॐ ण्यं ॐ भ ॐ गों
ॐ दे ॐ घ ॐ स्य ॐ धी ॐ म ॐ हि ॐ धि ॐ यो ॐ यो ॐ नः
ॐ प्र ॐ चो ॐ द ॐ यात् इति ॥ ३३ ॥

स यदि संन्यासी चेत्प्रणमम् ॥ ३४ ॥

ततस्तदिष्टेचरमग्नमुपदेशक्रमेणोपदिशेत् ॥ ३५ ॥

मतं मतधर्माद्योपदिश्य श्रुतिमदुक्तयुक्तान्धर्मानाचरेत्युपदिशेत् ॥ ३६ ॥

गुह्यधर्मदशकमुपदिश्योपदिशेत् ॥ ३७ ॥

वृत्तिं कुर्वन्मयाचितां यतेत ॥ ३८ ॥

नेष्टेद्धनं मनुष्येभ्यः सेवावृत्तिं चरेन्न च इति ॥ ३९ ॥

अपाचिताद्भूतं ब्राह्मणमपि दुष्कृतकर्मण इति ॥ ४० ॥

सप्रणमनयोर्विशनिका गायत्रीं जपेत् ॥ ४१ ॥

गुह्यधर्मदशकं वुर्यात् ॥ ४२ ॥

अत्र दीक्षितो जातिकुलगोत्रवर्णाश्रमातीतो भवति ॥ ४३ ॥

परित्यज्य धर्मान्विहितानन्याध ॥ ४४ ॥

गुह्यधर्मदशकमनुनिष्ठैस्त्रिष्टेष्टीर्णपर्णाशनः ॥ ४५ ॥

अथ क्रिया ॥ ४६ ॥

यस्मिन्वर्णाश्रम उत्तराचारलाम् ॥ ४७ ॥

तद्वर्णाश्रमधर्मान्पुर्यात् ॥ ४८ ॥

सेनावृत्तिमपुर्यात् वृत्तिं कुर्वन्मयाचितामिति ॥ ४९ ॥

तद्व्रतनामयोः ॥ ५० ॥

तरीक्षितनृपंधेत् ॥ ५१ ॥

एतदाचारिणो नित्या धर्मा ॥ ५२ ॥

मनुष्येभ्यस्तयनीहा ॥ ५३ ॥

मनुष्यसेवादूरपररणम् ॥ ५४ ॥

अपाचिततया दूरया वर्तनम् ॥ ५५ ॥

समनसप्रयोर्विशिष्टाग्रापत्रीन् ॥ ५६ ॥

गुह्यधर्मदशकनिर्वर्तनम् ॥ ५७ ॥

स्वमतानुसधानम् ॥ ५८ ॥

अन्यमतास्वीकरणम् ॥ ५९ ॥

एष नित्यो धर्मः ॥ ६० ॥

औत्तरस्य स्वनित्यधर्मानुष्ठायिन ॥ ६१ ॥

धर्मो गङ्गास्नानमसलेपनविहितयज्ञादिस्तेन कृत्तस्तदभ्युदयाय ॥ ६२ ॥

अमोज्यभोजनसुरापानवेस्यासङ्गमादिरधर्मस्तत्कृतो न तदध पाताय ॥ ६३ ॥

नोच्छ्रयाय च ॥ ६४ ॥

न गृहधर्मं पुस्तेषु प्रलिखेन्न वदेच्छिष्यतोऽन्यतः ॥ ६५ ॥

औत्तरगुरुनक्राब्जवेष्टत्वाद्गृहधर्माणाम् ॥ ६६ ॥

प्रलिखन्गृहधर्मस्तु शैरव नरक व्रजेदिति ॥ ६७ ॥

ब्रह्महत्याशत तस्य यो वदेच्छिष्यतोऽन्यत इति ॥ ६८ ॥

अतः सूर्यसस्तम्भनप्रवाहप्रवर्तनादिसिद्धिमानेव शिष्यं कुर्वीत ॥ ६९ ॥

यानुनैरोत्कटा सिद्धिः सूर्यसस्तम्भनादिका ॥

तावन्न शिष्यानुर्वीत क्षुत्तराचारमार्गवान् कस्मिंश्चित्कथंचित्कंचित् ॥ ७० ॥

अथ दक्षवामयोरदीक्षितपूर्वोऽपि तयोरधिकृतो भवति ॥ ७१ ॥

उत्तरे मनुज्येषु द्वावेव शिष्यौ कार्यौ ॥ ७२ ॥

तत्र ससिद्धयोर्येष्ट एव शिष्यं कर्तुं समर्थ ॥ ७३ ॥

ज्येष्ठसशिष्यभावे तदनुज्ञातं वनिष्ठं सिद्धं शिष्यं कुर्यात् ॥ ७४ ॥

दीपशान्तिं न कुर्वीत विद्वानधर्मपरायण इति ॥ ७५ ॥

कश्चिदुत्तरे दक्षवामनच्छिष्यग्राह्यमिच्छति ॥ ७६ ॥

उत्तराचारमार्गेण परामोपासनमीश्वरवदित्युन्मत्तभैरवः ॥ ७७ ॥

आनन्दशब्दान्तं नाम विदध्यादुत्तरे ॥ ७८ ॥

तस्मादहमपि परानन्द परमानन्द ॥ ७९ ॥

तत्पुरप महादेव शम्भो रुद्र त्रिलोचन एकनक्र चतुर्भुज गिरिजावल्लभ भस्मोद्-
लितदेह श्वेत चन्द्रोदर पद्मगभूषण त्रिशूलयुध खण्डपरशो डमरुधर पद्महस्त भक्तनासल
दिव्यलोकेष्टरेत्यादि स्तुतोऽपि न तथा हय्यामि यथा परानन्दपरमानन्देति नामम्याम् ॥ ८० ॥

नामभिर्मन्त्रकौ तस्मान्मती मन्त्रकौ मन्त्रजा ते प्रणयादिनमोन्ताम्याम्याम् पुण्याञ्जलि
मन्मूर्धनि प्रपच्छेत् ॥ ८१ ॥

एव प्रादान ॥ ८२ ॥

इति पारानन्दसूत्रे चतुर्थमाह्निकम् ॥ ४ ॥

ॐ क ऐश्वरो धर्मः ॥ ८३ ॥

किं पुण्यम् ॥ ८४ ॥

किं पापम् ॥ ८५ ॥

अहिंसासत्यमस्तेयं शौचं ब्रह्मचर्यमपरिग्रहोऽप्यसतोपस्थाध्यायेश्वरप्रणिधाना-
नीन्द्रियनिग्रहः

आस्तिक्यं वेदपरयोरार्जवं त्वीशसेवनम् ।

दानं मौनं जप शान्तिर्मतशास्त्रानुदर्शनमित्येष आद्य ऐश्वरधर्मः ॥ ८६ ॥

संस्कारशास्त्रोक्तं स्वर्गसाधकमग्निष्टोमादिकं पुण्यम् ॥ ८७ ॥

शास्त्रनिषिद्धं पापम् ॥ ८८ ॥

यावन्ति स्वर्गसाधकानि प्राण्यविहिंसया युतानि तदनुकृतानि तत्समर्पितान्यैश्वर-
धर्मायन्ते ॥ ८९ ॥

अनन्योपवातलक्षणकामदानि काम्यानां हि तदनुकृतानि प्राण्यविहिंसया युतानि
तत्समर्पितान्यैश्वरधर्मायन्ते ॥ ९० ॥

ज्ञानी भक्तो दीक्षित ऐश्वरानेव धर्मान्कुर्वीत नो इतरान् ॥ ९१ ॥

अन्ये भक्ता दीक्षिताः सर्वत्रानीहामीश्वरदर्शन एवेह कर्तुमसमर्थाः ॥ ९२ ॥

ऐश्वरधर्मं निर्वर्त्य पुण्यानि वा सम्पादयेयुः ॥ ९३ ॥

जीवस्य स्वतन्त्रत्वात्परस्मै स्वात्मानं न प्रयच्छेत्कर्षं श्रावणसर्पबलिदानादौ प्रयच्छति ९४
श्रावणसर्पबलिदानादौ यत्परिदानं तद्यथा कामिनी कामातुरो वदेत्त्वदीयोऽहं त्वदा-
नन्दाय न त्वदीयो भवत्ययं कायवाञ्छनोभिरनाल्हाददां परित्यजति वा कंचित्कर्म स्वगृह-
मागतं क्वचिदेत्त्वदीया इमे पुत्रास्त्वदीयमिदं गृहं त्वदीयोऽस्मीति वाचा संतोषयति सोऽपि
संतुष्टो न तद्वृहं निक्तीणाति न ब्राह्मणाय प्रयच्छति च तस्मादेवं सर्वत्र ॥ ९५ ॥

आर्जवं सर्वत्र कुर्यात् ॥ ९६ ॥

स्वतो न्यूनं बालवत्स्वतःसमे सखिवत्स्वतोऽधिकं स्वज्येष्ठवदिति वैषम्ये नार्जवम् ९७
संस्कारसंस्कृतो भक्तो दीक्षां गृहीयान्ना दत्तस्वात्मो दीक्षितो भवितुमर्हति तस्मादेवं
युक्तम् ॥ ९८ ॥

फलद्वयदं कर्म ॥ ९९ ॥

साक्षात्फलदं परिणामे फलं प्रयच्छति च ॥ १०० ॥ ५ ॥

कृतं पापं निरयदं परिणतं दुःसङ्गदम् ॥ १ ॥

यथा दुर्वाक्यं ताडनदं परिणतं कारणास्पृशदम् ॥ २ ॥

एतद्विपरीतं पुण्ये ॥ ३ ॥

कृत ऐश्वरो धर्मः परमेश्वरद्विदं प्रीत्युत्पादकः परिणतः परमेश्वरदर्शनदः ॥ ४ ॥

इति पारानन्दसूत्रे पञ्चममाह्निकम् ॥ ५ ॥

ॐ अधातः परमानन्दमतं वक्ष्यामः ॥ ५ ॥

परमात्मा ॥ ६ ॥

ईश्वराः पृथक् पृथक् ॥ ७ ॥

जीवाः पृथक् पृथक् ॥ ८ ॥

नित्यानन्दः सच्चिदानन्दमयमूर्तिः ॥ ९ ॥

सर्वतः सुरुपः ॥ १० ॥

सर्वतः सर्वज्ञः ॥ ११ ॥

सर्वतः सर्वेश्वरः ॥ १२ ॥

वेदवाक् ॥ १३ ॥

स्वाभिजालङ्कारः स्वाभिजायुधः स्वाभिजवाहन इति कालशम्भुः ॥ १४ ॥

तद्विज्ञानाचनन्तालङ्कारायुधवाहनानीत्युन्मत्तभैरवः ॥ १५ ॥

अचिन्त्यैश्वर्यः सर्वतः ॥ १६ ॥

अवेद्योऽचिन्त्योऽदृश्यः ॥ १७ ॥

सुसंवेद्यः सुसंचिन्त्यः सुसंदृश्यः ॥ १८ ॥

आकाशपरिच्छिन्नश्च यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन्निति निर्देशात् ॥ १९ ॥

योगफलनिर्देष्टा सर्वतः ॥ २० ॥

सर्वतो योगफलदः ॥ २१ ॥

ईश्वररूपात्यः सर्वतः ॥ २२ ॥

ईश्वरोपात्यः सर्वतः ॥ २३ ॥

ईश्वराणां स्वमक्तानां निग्रहानुग्रहक्षमः ॥ २४ ॥

सर्वगम्यः ॥ २५ ॥

लेशकर्मविपाकाऽपरमृष्टः सर्वतः ॥ २६ ॥

सर्वगम्यः ॥ २७ ॥

सर्वोत्पत्तिकृत् ॥ २८ ॥

सर्वस्मृतिवृत् ॥ २९ ॥

सर्वनिर्निग्रहृत् ॥ ३० ॥

सर्वप्रकाशवृत् ॥ ३१ ॥

सर्वप्रलयवृत् ॥ ३२ ॥

सर्वनिषादः ॥ ३३ ॥

साक्षादीश्वरनिग्रहानुग्रहवृत् ॥ ३४ ॥

साक्षात्तपःफलदः ॥ ३५ ॥

साक्षात्परामुक्तिदः ॥ ३६ ॥

साक्षाज्जीवन्परामुक्तिद इत्युन्मत्तभैरवः ॥ ३७ ॥

परमानन्दस्थानः ॥ ३८ ॥

अनाद्यनन्तः परमात्मा ॥ ३९ ॥

एभिः सूत्रैरेष परमात्मा वर्णितो मयि कृपाकटाक्षं विदधातु ॥ ४० ॥

एतद्विदस्मोश्च प्रीणाति ॥ ४१ ॥

अथ परमात्मनः परमानन्दलोकं वक्ष्यामः ॥ ४२ ॥

परमात्मलोकः ॥ ४३ ॥

असङ्ख्ययोजनविस्तीर्णः सर्वतः ॥ ४४ ॥

सर्वस्यायतनं महदिति ह तद्विहायते ॥ ४५ ॥

यद्गता न निवर्तन्ति भूयः ॥ ४६ ॥

यत्र परमात्मा विहरति ॥ ४७ ॥

यत्रेश्वराः परमात्मध्यानासक्ता विहरन्ति ॥ ४८ ॥

यत्र जीवा मुक्ताः साधनन्तदिन्यदेहाः परमात्मध्यानासक्ता विहरन्ति ॥ ४९ ॥

युवा स्वात्साधु युवाध्यापकः ॥ ५० ॥

आक्षिप्तो दृढिष्ठो बलिष्ठः ॥ ५१ ॥

अस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तैः पूर्णा स्यात् ॥ ५२ ॥

स एको मानुष आनन्दः ॥ ५३ ॥

ते ये शतं मानुषा आनन्दाः ॥ ५४ ॥

स एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः ॥ ५५ ॥

ते ये शतं मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः ॥ ५६ ॥

॥ एको देवगन्धर्वाणामानन्दः ॥ ५७ ॥

ते ये शतं देवगन्धर्वाणामानन्दाः ॥ ५८ ॥

स एकः पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दः ॥ ५९ ॥

ते ये शतं पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दाः ॥ ६० ॥

स एकः आजानजानां देवानामानन्दः ॥ ६१ ॥

ते ये शतमाजानजानां देवानामानन्दाः ॥ ६२ ॥

स एकः कर्मदेवानामानन्दः ॥ ६३ ॥

ते ये शतं कर्मदेवानामानन्दाः ॥ ६४ ॥

स एको देवानामानन्दः ॥ ६५ ॥

ते ये शतं देवानामानन्दाः ॥ ६६ ॥

स एक इन्द्रस्यानन्दः ॥ ६७ ॥

ते ये शतमिन्द्रस्यानन्दाः ॥ ६८ ॥

स एको बृहस्पतेरानन्दः ॥ ६९ ॥

ते ये शतं बृहस्पतेरानन्दाः ॥ ७० ॥

स एकः प्रजापतेरानन्दः ॥ ७१ ॥

ते ये शतं प्रजापतेरानन्दाः ॥ ७२ ॥

स एको ब्रह्मण आनन्दः ॥ ७३ ॥

ते ये सहस्रं ब्रह्मण आनन्दाः स एको विष्ण्वादीनामानन्द इत्येके ॥ ७४ ॥

ते ये विष्ण्वादीनामीश्वराणामसंख्याता आनन्दाः स एक आनन्दो यत्र समः सर्वै-

पामृते परमात्मनः ॥ ७५ ॥

अनिर्देश्योऽनिर्वाच्योऽप्राप्तोऽगम्यः सर्वेषां परमात्मन आनन्दः ॥ ७६ ॥

यत्रानाद्यनन्ताः कुतः ॥ ७७ ॥

यत्रानाद्यनन्ता आपस्तेजासि वायवः ॥ ७८ ॥

न यत्रानाद्यनन्तास्तरवः ॥ ७९ ॥

न यत्र मृगाः पक्षिणः ॥ ८० ॥

यत्र सर्वे मानुषविग्रहाः ॥ ८१ ॥

यत्र सर्वे अनिर्देश्यगुणः ॥ ८२ ॥

यत्र सर्वे समानन्दाः ॥ ८३ ॥

यत्र सर्वे पश्यायनाः ॥ ८४ ॥

न यत्र स्त्रीविग्रहः कश्चित् ॥ ८५ ॥

यत्र सर्वे पूरपविग्रहाः ॥ ८६ ॥

न यत्रैव सूर्यो नैते पावका नैपश्चन्द्रो नेमा विशुतो भान्ति

मर्त्याः ॥ ८७ ॥

यत्र सर्वे साद्यनन्तदिव्यदेहा जीवाः ॥ ८८ ॥

न यत्रेदं किञ्चन मर्त्यम् ॥ ८९ ॥

यत्रानाद्यन्तं वा न यत्र किञ्चित्सादिसान्तम् ॥ ९० ॥

न यत्र मर्त्यां सुविशन्ति नार्तास्तं विद्धि परमानन्दलोकसंज्ञम् ॥ ९१ ॥

स एष परमानन्दलोकः सूरैर्वर्णितः ॥ ९२ ॥

सूरैर्वर्णितलोकः चित्तिर्मयि कृपा निदधातु ॥ ९३ ॥

यो विद्वानेन वेत्ति ॥ मा तर्पयति सर्वतः सर्वानीश्वरांश्च ॥ ९४ ॥

स एषोऽनाद्यनन्तलोकः स एष परानन्दलोकः स एषः पराख्यो लोकः स एषः

परमाख्यो लोकः स एषः परमात्मलोकः स एष परामुत्तयाख्यो लोकः यो वेद विद्वानेन
सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ ९५ ॥

ईश्वरास्तुक्तलक्षणाः ॥ ९६ ॥

तदुदरतः सर्वज्ञाः ॥ ९७ ॥

तदुदरतः सर्वेश्वराः ॥ ९८ ॥

तन्त्रचाक्याः ॥ ९९ ॥

अचिन्त्यैश्वर्यास्तदुदरतः ॥ १०० ॥ ६ ॥

अदृश्याः ॥ १ ॥

सुसंदृश्याः ॥ २ ॥

आकाशपरिच्छिन्नाश्च परमात्माज्ञप्ताः ॥ ३ ॥

योगफलनिर्देष्टारः ॥ ४ ॥

योगफललिप्ताः ॥ ५ ॥

योगफलदास्तदाज्ञया ॥ ६ ॥

जीवैरुपास्याः ॥ ७ ॥

जीवैरुपासिताः ॥ ८ ॥

जीवानां निग्रहानुग्रहक्षमाः ॥ ९ ॥

सर्वे सर्वकर्तारः ॥ १० ॥

ऐश्वर्यधर्मतोष्याः ॥ ११ ॥

ऐश्वर्यधर्मकृद्गम्याः ॥ १२ ॥

अथ विदोपतोऽधिकृताः ॥ १३ ॥

उत्पत्तौ ब्रह्मा ॥ १४ ॥

स्थितौ विष्णुः ॥ १५ ॥

प्रलये शिवः ॥ १६ ॥

भैरविंशे विघ्नेशः ॥ १७ ॥

ज्ञाने कौशिकी ॥ १८ ॥

प्रकाशे सूर्यः ॥ १९ ॥

मुक्तिदाः ॥ २० ॥

ईश्वरा अनाद्यनन्ताः ॥ २१ ॥

जीवा ज्ञानवतोऽणुरूपाः कर्तारो योगकृद्भोक्तार आमुक्तेः ॥ २२ ॥

मनसा युक्तास्तत्तदिन्द्रियसोम्ययुजः ॥ २३ ॥

अनाद्यनन्ता अणुरूपा जीवाः ॥ २४ ॥

ज्ञानरूपा इत्येके ॥ २५ ॥

परमानन्दलोकैकदेशः सानन्दाख्यो बहिर्मुखः ॥ २६ ॥

आगते प्रतिसंचारे खण्डपरशुः कृतपापान्कृतपुण्यांश्च सानन्दे स्थापयति ॥ २७ ॥

न यत्र कृतपुण्याः प्रहृष्यन्ते च नोद्विजन्ते कृतपापाः ॥ २८ ॥

खण्डपरशुर्भूमीरप्सु प्रलीनाः कुरुते ॥ २९ ॥

खण्डपरशुपस्तेजःसु प्रलीनाः कुरुते ॥ ३० ॥

खण्डपरशुस्तेजासि वायुषु प्रलीनानि कुरुते ॥ ३१ ॥

खण्डपरशुर्यायूनाकाशे प्रलीनान् कुरुते ॥ ३२ ॥

आकाशोऽनाद्यनन्ते प्रतिष्ठितो भवति ॥ ३३ ॥

खण्डपरशुः स्वशक्त्यायुधबाहनालङ्कारान्स्मिन्लीनान्कृत्वा साधनन्तदिव्यदेहैः

स्वभक्तैः साकं परमानन्दं प्रविशति ॥ ३४ ॥

ईश्वरास्त्वेवं सर्वे ॥ ३५ ॥

सायुधाः सालङ्काराः प्रविशन्ति स्वभक्तैः सार्धं परमानन्दमिति कश्चित् ॥ ३६ ॥

महाप्रलये समुपस्थिते परमानन्दलोऽग्रवेशाय यदेश्वराः स्वान्खान्लोकान्परित्यजन्ति
तदा तैस्सक्तास्ते लोकान् दीपवन्नाशमभिगच्छन्ति ॥ ३७ ॥

परमात्मा ज्ञापयामास कदाचिदीश्वरानाज्ञस्तास्ते शून्ये आगत्य ध्यायन्तः परमात्मानं
जपन्तः परमात्मनः परमं मनुमतिष्ठन्नीश्वराः ॥ ३८ ॥

परमात्मा बहिर्मुखे सानन्द आगत्य कचिज्जीनसत्तकं विहितानुष्ठान्येश्वरधर्मवदीश्वर-
त्वेन परिणतं कृत्वा ज्ञापयामास परमानन्दं प्रविष्टा न निवर्तन्ति भूय इति ह विज्ञायते
तस्मादिति केचित् ॥ ३९ ॥

तथैव नीह्ना कतिचित् कालान्त्वं त्वं लोकं दिव्यपीश्वरानन्दनन्तं ईश्वरास्तपसा
चक्रुः ॥ ४० ॥

उद्भूतालङ्कारायुधशक्तिबाहनाधामनन् ॥ ४१ ॥

ईश्वराः सायुधाः सालङ्काराः स्वभक्तानैश्वरधर्मवतो जीवान्सानन्दस्थान् शक्तिबाहम-
पारिपदत्वेन परिगृह्णन्तीति कश्चित् ॥ ४२ ॥

ब्राह्मो लोकः ब्रह्मणः सत्यलोकाख्यः ॥ ४३ ॥

वैष्णवो लोकः विष्णोर्बहुष्ण्णाख्यः ॥ ४४ ॥

शैवो लोकः शिवस्य शैतलोकाख्यः ॥ ४५ ॥

वायुगुण्डो लोकः वक्रगुण्डस्य सानन्दमुपनाख्यः ॥ ४६ ॥

कौशिकेयो लोकः कौशिक्या महापुराख्यः ॥ ४७ ॥

सौर्यो लोकः सूर्यस्य महामण्डलाख्यः ॥ ४८ ॥

येषु लोकेष्वीश्वरनिर्विशेषानन्दाः सर्वे जीनाः ॥ ४९ ॥

येषु गता न निवर्तन्ति भूयः ॥ ५० ॥

न येषु स्त्रीविग्रहः कश्चिदन्यत्रेश्वरशक्तिम्यः ॥ ५१ ॥

त एश्वरा लोकाः परपुरोपमाः ॥ ५२ ॥

ब्राह्मे सित्वा ब्रह्माकाशाद्वायुम्योऽग्नीनग्निम्य आपोऽद्भ्यः पृथिव्यः ॥ ५३ ॥

पृथिवीम्योऽन्तमेवं त्रिलोकीं पुण्यपापोचितां दृढां च चकार ॥ ५४ ॥

तत्र कतकाचलं मेहं चकार च ॥ ५५ ॥

यस्मिन् पद्शिखरपुरोत्तमानि ॥ ५६ ॥

पद्मीश्वराणां तानि ॥ ५७ ॥

ब्रह्मशिखाख्यं ब्रह्मणः ॥ ५८ ॥

श्वेतद्वीपाख्यं विष्णोः ॥ ५९ ॥

कैलासाख्यं परमानन्दस्य ॥ ६० ॥

रक्तशिखराख्यं दन्तिनः ॥ ६१ ॥

ज्ञानपुराख्यं कौशिक्याः ॥ ६२ ॥

प्रकाशाख्यं सूर्यस्य ॥ ६३ ॥

तेभ्यो नीचैरिन्द्रादीनां शिखराणि ॥ ६४ ॥

यथेश्वरास्तेषु लोकेषु तथैतेषु शिखरेषु सर्वदा तिष्ठन्ति ॥ ६५ ॥

नाशाशीमान्धैकस्मिन्नीचरे ॥ ६६ ॥

सजानीयानां समुदाये किञ्चिन्न्यूनोऽस्तस्यासंभन्धैकस्मिन्नीचरे ॥ ६७ ॥

शून्या सहस्रधात्मानं चरेदीश्वरस्तन्मूर्तिष्वविशेषदर्शनात् ॥ ६८ ॥

एकस्मिन्नेव काले कोटिशो भक्तान् पृथक् पृथक् दर्शनादिना विशेषेणानुगृह्णाति
तदर्शनात् ॥ ६९ ॥

यत्र भक्ता यतोऽनुप्यायन्ति तत आभिर्भयतीश्वरस्याचिन्त्यैश्वर्यात् ॥ ७० ॥

नेतदनुत्तमीचरे ॥ ७१ ॥

अंशाशीमानः पृथ्वी-नीर-तेजो-वायुषु दिव्येषु च ॥ ७२ ॥

तस्मादेते निरम्नाः ॥ ७३ ॥

तस्यां त्रिलोक्यां बहिर्मुखस्यान्जीवान्ब्रह्मापानयत् ॥ ७४ ॥

प्रपो लोकाः कल्पानि यस्यास्तस्यानैषा त्रिलोकी निरुद्रा ॥ ७५ ॥

तत्र पापकृतमोक्तब्रह्मापातपक्षरलोके ॥ ७६ ॥

पुण्यकृतमोक्तब्रह्मापातपक्षरलोके ॥ ७७ ॥

देशरथर्षर्षकृतमोक्तब्रह्मापातपक्षरलोके दर्शनदानादिभिर्दिष्टाः प्रसंगदन् ॥ ७८ ॥

तामसाञ्जीवान् तीर्थगन्मनि ब्रह्मापातयत् ॥ ७९ ॥

राजसाञ्जीवान्मानुषे ब्रह्मापातयत् ॥ ८० ॥

सात्त्विकाञ्जीवान्देवे ब्रह्मापातयत् ॥ ८१ ॥

इन्द्रादिभ्यो यथायथमधिकारान्ददौ ब्रह्मा ॥ ८२ ॥

पालयामास विष्णुः ॥ ८३ ॥

प्रज्ञां प्रकरोत्कौशिकी ॥ ८४ ॥

निर्दिशामरुद्रणेदः ॥ ८५ ॥

प्रकाशयामास सूर्यः ॥ ८६ ॥

उज्जहारोमः ॥ ८७ ॥

मगवेदादीन्वेदानावर्तयन्ब्राह्मणादीन् वाऽसृजदिनि ॥ ८८ ॥

ब्राह्मणास्तपसा युक्ताश्चक्रुः स्वं स्वं संस्पर्शशालं तथैव स्वं स्वं मनं शुभं चक्रुः ॥ ८९ ॥

ऋषयः स्थापयामासुः स्वं स्वं ॥ ९० ॥

वेदः परात्मनोति केचित् ॥ ९१ ॥

वेदोऽपीश्वरवाक् वेदानामप्यवेष्टत्वात्परात्मनः ॥ ९२ ॥

कस्तर्हि परात्मानं वदेत् ॥ ९३ ॥

तस्मादेते निरस्ताः ॥ ९४ ॥

पदार्थाश्चतुर्विधाः ॥ ९५ ॥

अनाद्यनन्तसाधनन्तानादिसान्तसादिसान्ताः ॥ ९६ ॥

परमात्मेश्वरा जीवा दिक्काळकाशपरमानन्दलोकाध्यानाद्यनन्ताश्च ॥ ९७ ॥

ऐश्वरा दिव्यदेहाश्च साधनन्ताश्च ॥ ९८ ॥

जीवसंसरणमनादिसान्तं च ॥ ९९ ॥

एतच्छेषं सादि सान्तम् ॥ १०० ॥ ७ ॥

अत्रणैर्ग्राह्यं मूर्तम् ॥ १ ॥

सर्वमूर्तसंयोगिवं व्यापकत्वम् ॥ २ ॥

दिक्कालाकाशाक्षानां च व्यापकत्वम् ॥ ३ ॥

दिशः परिच्छेदिकाः परिच्छिन्नाः ॥ ४ ॥

कालः परिच्छेदकः परिच्छिन्नः ॥ ५ ॥

आकाशश्च परिच्छेदकः परिच्छिन्नः ॥ ६ ॥

पृथ्वीनीरतेजोवायवोऽणुशः परस्परं भिन्नाः परिच्छेदकाश्च ॥ ७ ॥

द्विविधं कर्म संचितं क्रियमाणं च ॥ ८ ॥

ऽन्योन्येष्टोमादिना स्वयं कर्तेति ॥ ९ ॥

ज्योतिष्टोमादिना गन्धकाग्निसयोगे यथा दीपज्योतिरुदेत्येव स्वर्ग उत्पद्यतेऽस्य
प्राणालय इति स्मशाननिलयः ॥ १० ॥

प्राणहिंसनादिना नरक वर्तेति ॥ ११ ॥

यमो राजा स्वपुम्भि पापकर्तृन्नरक लोक नयति ॥ १२ ॥

शक्ताग्नियमादय स्त्रै स्त्रे पुमिर्यथायथ पुण्यकर्तृन्यायायथ स्व स्व स्वर्गलोक
नयन्ति ॥ १३ ॥

योगैर्योगेष्वन्यतमेन वा योगेन स्नेह्य स्वध्वेयरूप दिव्येन चक्षुषा पश्यति ततो
लब्धवरो भवति यसेषा जीवन्मुक्तिः ॥ १४ ॥

अचिन्त्यैश्वर्यं सर्वत परमात्मनः ॥ १५ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या ईश्वराः परा जीवन्मुक्ताश्च ॥ १६ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या जीवन्मुक्ताः ॥ १७ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या प्रजापतयः ॥ १८ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्यो बृहस्पतिः ॥ १९ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्यावग्रीपोमौ ॥ २० ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या शक्रादयश्च ॥ २१ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या देवाः कर्मपुरस्कृता ॥ २२ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या आजानजा देवा ॥ २३ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या पितरधिरलोकलोका ॥ २४ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या देवगन्धर्वाः ॥ २५ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्या मनुष्यगन्धर्वाः ॥ २६ ॥

तदुदरतोऽन्यत सर्वत अचिन्त्यैश्वर्यं साधुर्युवाशिष्टो ब्रह्मिष्ठो बलिष्ठ सर्वा पृथ्वी

योऽनुशास्त्वन्याहताञ्च ॥ २७ ॥

एवमेव स्नेहज्योतिरारादिकं व्यतरयातं सर्वेषाम् ॥ २८ ॥

तस्मात्स एष जीवन्मुक्त अचिन्त्यैश्वर्यं स्नेच्छाविहार आस्ते ॥ २९ ॥

कदाचिजातप्राप्तसस्पर्श इवास्ते ॥ ३० ॥

यदाचिच्छूद्रयो युद्धतस्तदनुकूला वृत्तिं कुर्वन्नास्ते ॥ ३१ ॥

यदाचिद्वैद्यकुलोपनस्तदनुकूला वृत्तिं कुर्वन्नास्ते ॥ ३२ ॥

यदाचित्क्षत्रियकुलोपनस्तदनुकूला वृत्तिं कुर्वन्नास्ते ॥ ३३ ॥

यदाचिद्राष्ट्रकुलोपनस्तदनुकूला वृत्तिं कुर्वन्नास्ते ॥ ३४ ॥

यदाचिचातुराश्रम्यधर्मकुर्वन्नास्ते ॥ ३५ ॥

स्दाचिद्विप्रकुलोत्पन्नः आतंकः कृतविवाहः सुधृताद्भुतयौवनसौन्दर्यो लावण्यवज्र-
सन्नहनाहो रयौ मय्यगते भिक्षार्यं पर्यटनास्ते ॥ ३६ ॥

देवतासाक्षात्कारसाधनानि कुर्वन्देवतासाक्षात्काराँश्च संपादयन्नास्ते ॥ ३७ ॥

हत्वा राक्षः स्वयशो नीत्वा सर्वान्माण्डलिकान् राज्ञः प्रजाश्च सप्तादिव वसन्नास्ते ॥ ३८ ॥

वा भूतानि संस्थापयन् धर्माश्च संस्थापयन्नास्ते ॥ ३९ ॥

वा रणरक्तकर्कश एको ऽसिना धर्मारियोधानां मुण्डानि छिन्दन् रुधिरदिग्धाह
नास्ते ॥ ४० ॥

वा दानानि ददन्नास्ते ॥ ४१ ॥

वा सर्वं भूतजातं दण्डवत्प्रणमन्नास्ते ॥ ४२ ॥

वार्धपत्नीभिः, कामपत्नीभिर्मरेयं पिवन्तीभिः सुमोग्यानि भुञ्जतीभिर्मनोऽनुकूल-
यौवनसौन्दर्यलावण्यभाषणगुणवेपाभिः सार्कं भुञ्जन्पियन्नास्ते ॥ ४३ ॥

वा धर्मपत्नीभिर्होमादीनुत्तरक्रत्वन्तान् कुर्वन्नास्ते ॥ ४४ ॥

वा जीवन्मुक्तलक्षणानि धारयन्नास्ते ॥ ४५ ॥

वा पञ्चत्वं प्राप्य परशरीराविष्ट आस्ते ॥ ४६ ॥

वा अणिमादिभिर्युक्त आस्ते ॥ ४७ ॥

वा योगसिद्धीर्दर्शयन्नास्ते ॥ ४८ ॥

वा कुष्ठो व्याधितो यक्षमादिभ्यो रोगैर्गृहीत आस्ते ॥ ४९ ॥

वा पञ्चत्वं प्राप्य नरकेषु पतन्नास्ते ॥ ५० ॥

वा स्वर्गेषु रमन्नास्ते ॥ ५१ ॥

वा सुरापानव्रतहत्याखर्गस्तेयादीनि घोराण्येनांसि कुर्वन्नपि दुःखान्यपरामृ-
शन्नेवास्ते ॥ ५२ ॥

एवं जीवन्मुक्त ईश्वरदर्शनाह्लादाब्धिमज्जित अनियताचारः स्वतन्त्रः स्वैश्वर्यनिपन्नित
ईश्वरदासः क्लेशकर्मविपाकापरामृष्टो यथा पुष्करपर्णं जलं धारयन्तजलेपमपरामृशन्मा
हीरकः पांसुषु निगजन्नपि तज्जं मलमपरामृशन्नास्ते एवं पुण्यापुण्यजमपरामृशन्नास्ते वा
बालेभ्यो बलाढ्यः पराजयं परामृशति तानेव वा पराजितान्कुरुते स्वेच्छयैयमयं कर्माविवशः
कर्मफलानि भुञ्जन्वासुभ्रन्सत्यसंकल्प ईश्वराधीन आस्ते ॥ ५३ ॥

एवं स्वेच्छविहातानिर्विण्णः सादिसान्तदिव्यचपुः कलकाचले स्वैश्वर्यशिखरम-
धिरोहति ततो न पुनरावर्तत आवृत्तः स्वैश्वराब्जयेश्वरवत् ॥ ५४ ॥

तत्राख्येश्वरं तच्छ्रुत्वा गृहीताञ्च ईश्वररूपया साधनन्तदिव्यवपुरनिर्देश्यको महता
रयेणोर्ध्वं ब्रह्माण्डं भित्त्वा स्वैश्वर्यलोकमेति ततः पुनरावर्तते नीचैः ॥ ५५ ॥

एषा कैवल्यमुक्तिः ॥ ५६ ॥

जीवन्मुक्तिकैवल्यमुक्तयोर्विशेषः ॥ ५७ ॥

पराजीवन्मुक्त ईश्वरसदृशाह्लादः ॥ ५८ ॥

वैवंविहरन्नास्त अयम् ॥ ५९ ॥

स्वेच्छाविहारनिर्विण्णः साधनन्तं दिव्यवपुरनिर्देश्यश्रीको महता रयेणोर्ध्वं ब्रह्माण्डं
मित्वैश्वरान् लोकान् समतीत्य परात्मभक्तः परमानन्दमेति ॥ ६० ॥

न स पुनरावर्तते ॥ ६१ ॥

एषा परा कैवल्यमुक्तिः ॥ ६२ ॥

पराजीवन्मुक्तयानन्दात्पराकैवल्यमुक्तयानन्दो विशिष्यते ॥ ६३ ॥

अविशिष्यत इति केचित् ॥ ६४ ॥

तावदेवायं कर्मविबन्धाः यावन्न मुक्तो भवति ॥ ६५ ॥

मुक्तस्यास्य कर्माणि परामुखानि भवन्ति ॥ ६६ ॥

यथा संस्पृष्टाग्नेर्बीजादङ्कुरप्ररोहो निवर्तते ॥ ६७ ॥

न कर्मफलभोगानामन्तः कुत्रापि विद्यते तस्माद्यदैवोत्पन्नविज्ञानो भवेत्तदैवायं स्वमुक्तये
यतेत चतुर्भिश्चतुर्णामेकेन वा ॥ ६८ ॥

एकस्मिन्नेकेनाङ्गेन यतेतेत्युन्मत्तभैरवः ॥ ६९ ॥

परात्मपरमात्मपरमेश्वर परमेश्वरैष्टा विशिष्टा शिष्टेष्टा परमपरात्परेश्वरोपास्यपरममन्त्र-
देवतापरानन्देश परमानन्देश सर्वेश सर्वेश्वरानिर्देश्यानन्दाचिन्त्यैश्वर्यकरुणाभृतवारिघे सर्व-
गम्य प्रणववाच्य परब्रह्मदेवताचिन्त्येतैर्नामभिः स्तुत्यः ॥ ७० ॥

विशेषतो नामान्युक्तानि परात्मनः ॥ ७१ ॥

सर्वैः शब्दैर्वाच्यः परात्मा ॥ ७२ ॥

परात्मभक्ताः परात्मोपासकाः परात्मधनाः परात्मसामर्थ्या अचिन्त्यैश्वर्या ईश्वरा ईशाः
परात्मभ्यानतपराः सम्मान्यतमाः ब्रह्माणि देवतदेवताः देवदेवताः देवताः परात्मानः इत्ये-
तैर्नामभिः स्तुत्या ईश्वराः ॥ ७३ ॥

विशेषतो नामान्युक्तानीश्वराणाम् ॥ ७४ ॥

सर्वैः शब्दैर्वाच्या ईश्वराः ॥ ७५ ॥

जीवाः यज्ञकर्तारो यज्ञेय्या अमृतपाः अक्षरक्रीडाः सुराः तारण्यदशालिदशमः
प्रणववाच्याः दिव्याः देवाः दिवौकसः अजराः सादिमान्तदिव्यदेहाः साचिका ईश्वरनि-
यम्याः विद्युधाः स्वचराः ब्रह्माणि देवताः मानुपदेवताः ॥ ७६ ॥

विशेषतो नामान्युक्तानि देवानाम् ॥ ७७ ॥

सर्वैः शब्दैर्वाच्या देवाः ॥ ७८ ॥

जीवाः मानुपाः वर्णिनः आश्रमिणः मनुजाः पुरुषाः नरः वस्तुनि ॥ ७९ ॥

विशेषतो नामान्युक्तानि मानुपाणाम् ॥ ८० ॥

राजसाः अखिलफलयोगसाधकाः कर्तारः स्रोतारः स्तुत्याः ब्रह्माणि आत्मानः
ईश्वराः ॥ ८१ ॥

पुनर्विशेषतो नामान्युक्तानि मानुपाणाम् ॥ ८२ ॥

सर्वैः शब्दैर्वाच्या मानुपाः ॥ ८३ ॥

जीवाः प्राणिनः तामसाः भूचराः खेचराः जलचराः जडदेहाः चरदेहाः खेचराः
आकाशचराः भूचराः ज्वाचराः जलचराः नीरचराः क्षोणीस्थाः स्थितिस्थाः ॥ ८४ ॥

विशेषतो नामान्युक्तानि तिरश्चीनानाम् ॥ ८५ ॥

सर्वैः शब्दैर्वाच्यास्तिरश्चीनाः ॥ ८६ ॥

प्राज्ञाः पदार्था वस्तुनि आकृतयः ॥ ८७ ॥

विशेषतो नामान्युक्तानि पदार्थानाम् ॥ ८८ ॥

सर्वैः शब्दैर्वाच्याः पदार्थाः ॥ ८९ ॥

सर्वे शब्दाः सर्वार्थवाचकाः ॥ ९० ॥

व्याकरणं सङ्गाप्रकरणं आत्मनाक्यमर्थो लिङ्गं प्रकरणं पदच्छेदः सरोऽन्वयध्वंतेः
परिभाषितो दृष्ट एकः शब्दोऽनेकार्थवाचकोऽप्येकार्थमेव वक्ति ॥ ९१ ॥

प्रत्यक्षालुमानागमाः प्रमाणानि ॥ ९२ ॥

प्रत्यक्षागमो प्रमाणमित्यपरे ॥ ९३ ॥

आगम एव प्रमाणमित्येके ॥ ९४ ॥

इति पारानन्दसूत्रे पष्ठमाह्निकम् ॥ ६ ॥

ॐ अथाभिवादनकर्म वक्ष्यामः ॥ ९४ ॥

योन्येषां त्रिषां ज्येष्ठा तपोज्येष्ठा वीर्यज्येष्ठा धनज्येष्ठा महत्संप्रयोगज्येष्ठा महान्त-
श्चेतेऽभिवाद्याः ॥ ९५ ॥

क्षत्राणामभिवाद्या ब्राह्मणा योन्येषुत्वात् ॥ ९६ ॥

एवमेवाक्षराणां वर्णानां पूर्वे ॥ ९७ ॥

मातृपितृमातुलपितृव्यश्वशुरादयोऽभिवाद्या योन्येषुत्वादेवेतेषाम् ॥ ९८ ॥

धन्योऽज्येष्ठा अभिवाद्या योन्येषुत्वादेवेतेषाम् ॥ ९९ ॥

विद्वान्सोऽभिवाद्या ज्येष्ठत्वादेतेषाम् ॥ १०० ॥ ८०० ॥

तपस्विनोऽभिवाद्यास्तपोज्येष्ठत्वादेतेषाम् ॥ १ ॥

परात्मोपासका ईश्वरा ईश्वरोपासका जीवा गुरुपादुकाश्चाभि-
वाद्या महत्संप्रयोगज्येष्ठत्वादेतेषाम् ॥ २ ॥

परात्मेश्वरगुरवोऽभिवाद्या महत्त्वादेतेषाम् ॥ ३ ॥

आश्रमे पूर्वस्मादुत्तरो महान् ॥ ४ ॥

महत्संप्रयोगे पश्चात्संयुक्तापूर्वसंयुक्तो महान् ॥ ३ ॥

विप्रवर्णैर्विद्याविदोऽभिवाद्याः ॥ ५ ॥

विद्यावद्विर्वैद्यास्तपस्विनश्च ये स्युस्तेऽभिवाद्याः ॥ ६ ॥

वैद्यैः सतपस्कैर्वैद्याः सतपस्काः प्रादुर्भूतसिद्धयश्च ये स्युस्तेऽभिवाद्याः ॥ ७ ॥

वैद्यैः सतपस्कैः प्रादुर्भूतसिद्धिर्भिवैद्याः सतपस्काः प्रादुर्भूतसिद्धय ऐश्वर्यधर्म-

वन्तश्च ये स्युस्तेऽभिवाद्याः ॥ ८ ॥

अथ दक्षवामोत्तरमार्गिणः परस्परमभिवाद्या इत्येके ॥ ९ ॥

दक्षवामोत्तरमार्गिणः परस्परमभिवाद्या इत्येके ॥ १० ॥

मार्गे पूर्वस्मादुत्तरो ज्याय इति स्मृशाननिलयः ॥ ११ ॥

क्षत्रवर्णैर्युद्धेऽपलायिनो युद्धेषु त्यक्तीविताः क्षत्रा ये स्युस्तेऽभिवाद्याः ॥ १२ ॥

गुणसहस्रैर्युक्ताश्चापि युद्धेषु पलायिनो मरणमीरवस्तर्ह्यनभिवाद्याः क्षत्रैः

क्षत्राः ॥ १३ ॥

वैश्यैर्वैश्या धनज्येष्ठा ये स्युस्तेऽभिवाद्याः ॥ १४ ॥

गुणसहस्रैर्युक्ताश्चापि यदि निर्धनिनः स्युस्तर्ह्यनभिवाद्या वैश्यैर्वैश्याः ॥ १५ ॥

वयोज्येष्ठाः शूद्राः शूद्रैरभिवाद्याः ॥ १६ ॥

गुणसहस्रैर्युक्ताश्चापि यदि वयोन्यूनास्तर्ह्यनभिवाद्याः शूद्रैः

शूद्राः ॥ १७ ॥

स्त्रीष्वप्येवम् ॥ १८ ॥

यौनज्येष्ठत्वं त्रिधा ॥ १९ ॥

वर्णज्येष्ठत्वं वयोज्येष्ठत्वं मातुलवादिसम्बन्धज्येष्ठत्वं च ॥ २० ॥

सर्वैरेव यौनज्येष्ठत्वमनुसन्धायाभिवाद्यानभिवादयेयुः सर्वे ॥ २१ ॥

यौनज्येष्ठत्वं योऽननुसन्धायाभिवादयति स आत्मानं हिनस्ति तस्माद्यौनज्येष्ठमेवा-

भिवादयेत् ॥ २२ ॥

वयोज्येष्ठत्वं परिहृत्य शूद्रमित्रा अभिवादयेयुः ॥ २३ ॥

सम्बन्धज्येष्ठत्वं द्विजैर्नानुसन्धेयमभिवादने इति केचित् ॥ २४ ॥

मन्त्रब्राह्मणे श्रुतिः ॥ २५ ॥

श्रुतिस्मृतिपुराणानि तत्र च चतस्रो विद्याः ॥ २६ ॥

विद्यासु पूर्वा पूर्वा ज्यायसी ॥ २७ ॥

तस्मात्परया युक्तात्पूर्वया युक्तो ज्येष्ठः ॥ २८ ॥

विद्यातपसोस्तपो मूयः ॥ २९ ॥

तस्माद्विद्यायुक्तात्तपोयुक्तो ज्येष्ठः ॥ ३० ॥

वर्णकनिष्ठ सम्बन्धकनिष्ठ कयचित्रामिवादयेत् ॥ ३१ ॥

यदि ॥ तथा स्यात् सम्बन्धकनिष्ठमप्यभिवादयेदित्येके ॥ ३२ ॥

सर्वर्णानां साध्रमाणां च परस्परमभिवादनमिति कश्चित् ॥ ३३ ॥

यद्युभयोः सर्वतः समत्वे परस्परमालिङ्गनम् ॥ ३४ ॥

सर्वेऽभिवादकाः सर्वैरादिषा योज्या ॥ ३५ ॥

पुरस्तादीक्षिता वर्णाश्रमाभ्यां कनिष्ठा अपि पश्चादीक्षितैर्वर्णाश्रमज्येष्ठरमिवाद्या इति

ब्रह्मा ॥ ३६ ॥

ऐश्वराणां पुंसां परस्परमभिवादनमित्येके ॥ ३७ ॥

ऐश्वराणां पुंसां परस्परमालिङ्गनमिति विष्णुः ॥ ३८ ॥

ऐश्वरा अभिवादनात्किङ्कनाशीर्वादा यथेष्टं कुर्युरित्युन्मत्तभैरवः ॥ ३९ ॥

स्ववर्णं स्वप्रवरान्स्वगोत्रं स्ववेदं स्वसंस्कारसूत्रं स्वाश्रमं स्वनामं स्वेनाधीता विद्यां
संस्कृतान् यज्ञान् समुच्चार्याह तस्याभिवाचस्य संबुद्धान्तं नाम गृहीत्वाऽभिवादय इत्युच्चैरु-
द्गम्य पादाहुलीभिर्जातुम्या हस्ताभ्यां भालेन धरणीं स्पृशेदेयोऽभिवादनक्रमः ॥ ४० ॥

स्वविद्यां स्वतपो नोच्चरेदिति सूर्यः ॥ ४१ ॥

क्षत्रः स्ववर्णं स्वपुरोहितप्रवरगोत्रसंस्कारसूत्रवेदान्समुच्चार्य स्वाश्रमं स्वनामं स्वेना-
धीता विद्यां रणेषु शास्त्रैर्दत्तान् खड्गप्रहरान्स्वपरामृष्टान् रणाङ्गणेषु स्वसम्पादितविजयाश्च
समुच्चार्य तथैवोद्गम्याभिवादयेत् ॥ ४२ ॥

वैश्यः स्ववर्णं स्वपुरोहितगोत्रप्रवरसंस्कारसूत्रवेदान्समुच्चार्य स्वाश्रमं स्वनामं स्वेना-
धीता विद्यां स्वपोष्याणां मनुष्याणां सङ्ख्यां स्वपोष्याणां पशूनां प्रतिवर्षलाभसङ्ख्यां च समु-
च्चार्य तथैवोद्गम्याभिवादयेत् ॥ ४३ ॥

शूद्रः स्ववर्णं स्वाश्रमं स्ववयं सरया नाम स्वस्वामिवर्णं च समुच्चार्य तथैवोद्गम्या-
भिवादयेत् ॥ ४४ ॥

अभिवाधानामादिषा योऽया अभिवादका ॥ ४५ ॥

ब्राह्मणो ब्राह्मणेनैव ब्रह्मचारिगृहस्थवानप्रस्थाग्रामाधिकारिनायुष्मानादिष्टो
दृढिष्ठो बलिष्ठो विद्यातपोम्यामेधीत्युच्चैरुद्गम्य वरमुद्रयाशिषा योऽय ॥ ४६ ॥

एव ब्रह्मचारिगृहस्थवानप्रस्थाग्रामाधिकारिनायुष्मानादिष्टो दृढिष्ठो बलिष्ठो विद्या-
तपोम्यामेधीत्युच्चैरुद्गम्य वरमुद्रयाशिषा योऽय ॥ ४७ ॥

एव ब्रह्मचारिगृहस्थवानप्रस्थाग्रामाधिकारिनायुष्मानादिष्टो दृढिष्ठो बलिष्ठो विद्याशौ-
र्याम्यामेधीत्युच्चैरुद्गम्य वरमुद्रया क्षत्र आशिषा योऽय ॥ ४८ ॥

एव ब्रह्मचारिगृहस्थाग्रामाधिकारिनायुष्मानादिष्टो दृढिष्ठो बलिष्ठो विद्याधनाम्या-
मेधीत्युच्चैरुद्गम्य वरमुद्रया वैश्य आशिषा योऽय ॥ ४९ ॥

एवं गृहस्थाश्रमाधिकारिनायुष्मान्वलोग्याभ्यामेधीत्युच्चैरुद्ध्य वसुदया शूद्र आ-
शिपा द्योय ॥ ५० ॥

वेदानधिकाराच्छूद्रस्य ब्रह्मचारिणो वेदाश्रितत्वात्तदभावादस्य तदभाव ॥ ५१ ॥

अयमभिवादनाशिपोर्विधिरदृष्टपूर्व, दृष्टपूर्वं तु ब्राह्मण शर्मन्त स्वनाम गृहीत्वा
तस्याभिवाद्यस्य सम्युद्ध्यन्त नाम गृहीत्वाऽभिवादय इत्यभिवादयेत्तोऽभिवाद्यो भो आयुष्मन्ने-
धीत्याशिपा योजयेत्सर्वान्वर्णिनो वर्मान्त क्षत्र पातितान्त वैश्यो दासान्त शूद्र इत्येके
॥ ५२ ॥

यद्युभो सर्गत समो स्याता तदा परस्परमालिङ्गनं कुर्याताम् ॥ ५३ ॥

हृदय हृदये ग्रीवाया ग्रीवां सम्बन्ध कराम्यां पृष्ठ धारयेद्विरेव स एव आलिङ्ग-
नक्रमः ॥ ५४ ॥

सोहार्देन त्या समनज्मीत्युच्चैरुद्ध्यालिङ्गयेत्समम् ॥ ५५ ॥

तृष्णीमिति केचित् ॥ ५६ ॥

स्त्री ज्येष्ठाभिवाद्या कनिष्ठाशिपा योज्या यदि समा स्यात्पुसा तर्ह्याशियैव योज्या
पुसा ॥ ५७ ॥

पुमानुत्तङ्गाङ्गाधिकः स्त्रीभ्यस्तस्मात्पुमान् ज्यायान्स्त्रीभ्यः पुरुषो भोक्ता स्त्रियो
भोग्याद्भोक्तुर्महत्त्वादाशिपा योज्या स्त्रियः समा ॥ ५८ ॥

स्त्रीणां यौनज्येष्ठत्वमेवाभिवाद्यत्वे हेतुभूतं नान्ये गुणा अभिवाद्य-
त्वे हेतवः ॥ ५९ ॥

अथाढ्यताभिवादकस्य यथा स्यात्तथाऽभिवाद्यस्तस्मिन्वेत ॥ ६० ॥

दक्षिणयामोत्तरेष्वेक स्वाचार स्वदेवतासम्बन्ध स्वमत स्वनामाचारक्रमेण यत्स्यात्त-
त्समुच्चार्य दीक्षितस्त्वथैवमभिवादयेत् ॥ ६१ ॥

यौनज्येष्ठत्वमसिन्धवायाभिवादयेदिति केचित् ॥ ६२ ॥

सात्स्पर्शरेकः सात्स्पर्शरेकक्रमेणाभिवादयेदीक्षित दीक्षाक्रमेणाभिवादयेत् ॥ ६३ ॥

तथेयालिङ्गनाशिपा योजने ॥ ६४ ॥

मातृपितृगुर्वीश्वराणां समागमे क प्रणमेत् ॥ ६५ ॥

मातृपितृगुर्वीश्वरेषूत्तरोत्तरो ज्यायास्तस्मा मातृपितृसमयोगे पितरमभिवादयेत्पितृगुरु-
समयोगे गुरु गुरुदेवतासमयोगे देवता तदनुज्ञात पूर्वं पूर्वं प्रणमेदिति केचित् ॥ ६६ ॥

गुरुगुर्वर्थसमयोगे गुर्वर्थान्दनुज्ञातो गुरुमिति कालभैरवः ॥ ६७ ॥

तत्समयोगे गुरु गुर्वनुज्ञातो गुर्वर्थमित्युन्मत्तभैरवः ॥ ६८ ॥

अभिवादनक्रमेणाभिवादकस्यार्थतां यथा यथा जानीयात् तथा तथामिवादनीयोऽभि-
वादकेन भायेत वर्तेत पूजनीयः ॥ ६९ ॥

गुरुं देवतां वा प्रणम्य तत्पदारविन्दार्पितदृष्टिस्त्रिष्टेत्तदनुष्ठानस्त्रदनुभूयात्तदनुज्ञात
आसीत् तदनुज्ञातः स्वच्छन्दं हसेद्देवस्येद्विहरेत् ॥ ७० ॥

तदुच्छिष्टान्मोगान्मुञ्जीत ॥ ७१ ॥

तदुच्छिष्टां परकीयां सामान्यां वा न मुञ्जीतेति कालभैरवः ॥ ७२ ॥

तदनुमतो मुञ्जीतेत्याकाशभैरवः ॥ ७३ ॥

प्रासादस्यो वा निहितचिह्नितो वा नाभिवादयेत् ॥ ७४ ॥

स्त्रे शाखाग्रे गुरुमन्याश्चाभिवाद्याभाभिवादयेत् ॥ ७५ ॥

अस्त्रेशाग्रे गुरुं प्रणमेदिति कश्चित् ॥ ७६ ॥

स यदि तत्र प्रणमेद्गुरुस्तं ताडयेच्छिष्य यद्गुरुस्ताडयति तदस्य प्रायश्चित्तम्
॥ ७७ ॥

यदि गुरुर्न ताडयेत्तदा तदीशमघ्रेण तत्तदीशगायत्र्या वा तत्तदीशं क्षमापयंस्तन्मूर्धनि
पद् पुष्पाञ्जलीन् प्रयच्छेदेवा वा प्रायश्चित्तिः ॥ ७८ ॥

यद्वा देवतां पठादन्तर्हिता मनसा ध्यायन् गुरुं प्रणमेदिति दिग्भैरवः ॥ ७९ ॥

धृतदेवतार्चनसाधनो नाभिवादयेत् ॥ ८० ॥

वाङ्मन्त्रेणाभिवादयेदिति गार्हपत्योऽग्निः ॥ ८१ ॥

असमाहितं न प्रणमेत् ॥ ८२ ॥

असमाहितो न प्रणमेत् ॥ ८३ ॥

मात्रादीनामपरोक्षे गुरुं सदैवतां सतीर्थ्याश्च प्रणम्य मातरं पितरमेवं प्रणमेत् ॥ ८४ ॥

केवलं सांस्कारिकं ऐश्वर्यदीक्षितो नाभिनादयेद्यदीच्छेत्तं प्रणतुं सांस्कारिकक्रमेण त-
स्याभिनाद्यत्वं त्रिचिन्त्य सांस्कारिकक्रमेणाभिवादयेन्न दीक्षाक्रमेणेति दक्षिणाग्निः ॥ ८५ ॥

इति पारानन्दसूत्रे सप्तममाह्निकम् ॥ ७ ॥

पूर्वाध्यायः समाप्तः ॥

ॐ अर्घार्चनक्रमं वक्ष्यामः ॥ ८६ ॥

भक्त एवं सदा ध्यायेदेकविंशतिवार्पिकम् ॥ गजवक्रं चतुर्वीहं मनुष्यवपुषं ध्रुवम् ॥
पुष्टिशक्तियुतं रक्तं रक्तवाससमीश्वरम् ॥ हस्ताभ्यां दक्षिणाभ्यां तु परशुं त्रिशूलं तथा ॥
यामाभ्यां कमलं पाशं दधानं मूषवाहनम् ॥ नानालङ्कारसंयुक्तं रक्तचन्दनचर्चितमिति ध्यानं
दन्तिनः ॥ ८७ ॥

दक्षोर्ध्वाधरयोर्वीमोर्ध्वाधरयोः क्रमेणायुधानि शक्तिं वामतः सर्वत्र ॥ ८८ ॥

पद्मपञ्चवार्पिकं श्वेतं ध्यायेद्भक्तः सदाशिवम् ॥ एकवक्रं चतुर्वीहं श्वर्क्षं वै मानुषं
ध्रुवम् ॥ गौरी शक्त्या युतं नम्रं श्वेताम्बरमयापि वा ॥ हस्ताभ्यां दक्षिणाभ्यां तु परशुं
च त्रिकण्टकम् (त्रिशूलं परशुं तथेत्याहवनीयाग्निः) ॥ यामाभ्यां उमरं पद्मं दधानं
मूषवाहनम् ॥ नानालङ्कारसंयुक्तं श्वेतचन्दनचर्चितमिति ध्यानं शिवस्य ॥ ८९ ॥

पद्मचतुर्वार्पिकं विष्णुं ध्यायेद्भक्तः सदा हरिम् ॥ श्यामदेहं चतुर्वीहं मनुष्यवपुषं
ध्रुवम् ॥ लक्ष्म्या शक्त्या युतं स्तुल्यं पीतवाससमीश्वरम् ॥ कराभ्यां दक्षिणाभ्यां तु चक्रं
कौमोदकीं गदाम् ॥ यामाभ्यां कमलं शङ्खं पद्मपाशनायाहनम् ॥ नानालङ्कारसंयुक्तं पीतच-
न्दनचर्चितमिति ध्यानं विष्णोः ॥ ९० ॥

नववर्षयुतां ध्यायेत्सदा भक्तस्तु कौशिकीम् ॥ सुतप्तहेमदेहां तां मनुष्याकृतिविप्र-
हाम् ॥ शक्त्या चण्डिकाया युक्तां रक्तवस्त्रां चतुर्भुजां ॥ हस्ताभ्यां दक्षिणाभ्यां तु कृपाणं च
त्रिकण्टकम् ॥ यामाभ्यां कमलं घण्टां दधानां सिंहवाहनाम् ॥ नानालङ्कारसंयुक्तां कुङ्कुमा-
गरुचर्चितमिति ध्यानं शक्तेः ॥ ९१ ॥

भक्त एवं सदा सूर्यं ध्यायेद्दशवार्पिकम् ॥ तेजोदेहं युगमुजं मनुष्यवपुषं ध्रुवम् ॥
संज्ञाशक्त्या युतं दिव्यं रक्तवाससमीश्वरम् ॥ चक्रं हस्तेन दक्षेण वामेन जट्वां शुभम् ॥
सप्ताश्वरयसंस्थं तं मुनिभिः सर्वदा नुतम् ॥ नानालङ्कारसंयुक्तं रक्तचन्दनचर्चितमिति ध्यानं
सूर्यस्य ॥ ९२ ॥

सज्जलजलदश्यामां दशवार्पिकीं राक्षमुण्डामपवरकतां चतुर्भुजां नागभूषणां वा सि-
ञ्जूरुतितां स्तुत्यकन्दरुतितां वा ध्यायेत्परमार्थम् ॥ हस्तेनार्थम् ॥ दिश्वरं वा शयनरश्मि-
राजं वा सिंह्यां शनासनां वा कुलचिह्नरसोभितशिरसं आसनामोदानन्दितां मुद्राभरण-
ललाटां गुणं तर्पणीं भक्तजननिहारदर्शनरश्मिनुकाहादां सख्यनिपाद्यनिहातां सम-
न्वितां रत्नमण्डलरविगतादपरां कुलकुलशक्तियुतां मनुष्यनिप्रादां कालिकां ध्यायेद्भक्त इति
ध्यानं कालिकायाः ॥ ९३ ॥

ताराया महाविद्याः सिंहव्याध ॥ ९४ ॥

महाविद्यायां वृषारूपायनाय वाहनानीच्छन्ति ॥ ९५ ॥

पादाहुष्टसदृशस्थूलत्रिवितस्तिर्दण्डस्तदधः पङ्क्तुलः स्तरुर्दण्डोर्ध्वतश्चतुरङ्गुल आका-
शाकारस्तत्परितोऽर्धचन्द्राकार एतदाकारः परशुः ॥ ९६ ॥

त्स्तरुयुधमुष्टिः ॥ ९७ ॥

सर्वत्र स्तरुः पङ्क्तुलः ॥ ९८ ॥

उक्तलक्षणो दण्डस्तरुस्तस्मिन्कराहुष्टस्थूल नीचैर्दीर्घिकोच्चैस्तथा एतदाकारो-
हुशः ॥ ९९ ॥

नागः पाशः ॥ १०० ॥ ९०० ॥

कमलदण्डो द्विवितस्तिः ॥ १ ॥

तदीयेन मानेनोत्थितो मूषकः सप्तवितस्तिरुच्छ्रित आयतस्तदनु वितस्तिः ॥ २ ॥

विघ्नेशः सप्तवितस्योत्थितः सप्तवितस्तिरुच्छ्रितस्तदनुकूलो यथायथमायतः ॥ ३ ॥

तत्पारिपदास्तद्वन्मनुष्याकृतयस्तदनुस्रगनुलेपनायुधास्तदनुस्था इति दिग्भैरव

॥ ४ ॥

सर्वे एवैश्वराः सप्तवितस्तुच्छ्रितास्तदनुकूलो यथायथमायताः ॥ ५ ॥

तत्पारिपदास्तद्वन्मनुष्याकृतयस्तदनुस्रगनुलेपनाः ॥ ६ ॥

सर्वे एवैश्वरास्तत्तल्लोके निरायुधा निर्वाहना द्विमुखाः परत इति कालभैरवः

॥ ७ ॥

सर्वेषां पद्माभयकरास्तदनुस्थास्तद्वयोधारिण्यस्तद्वाहनास्तदनुलेपनवस्त्राः शक्तयः ॥ ८ ॥

विघ्नेशो यदेकविंशतिवार्षिकस्तस्मादस्य सर्वमेकविंशसंख्यं भवति ॥ ९ ॥

ज्ञानं तर्पणं अक्षता. पुष्पं धूपो दीपो नैवेद्यः फलं ताम्बूलमारार्तिकं सहस्रदीपारा-
र्तिकं कर्पूरार्तिकं वेद्यानायं ब्रह्मक्षिणा पुष्पाञ्जलिरभिवादनमपराधक्षमापनं होमः पुष्पं
स्तवः पशुस्तत्तदीश्वरवयः संस्तरसंख्याकं विशेषार्चनं इदं नित्यार्चने तर्पणं पुष्पं भवति
इति कालभैरवः ॥ १० ॥

पादाहुष्टसदृशस्थूलः अष्टवितस्तिर्दण्डस्तदूर्ध्वमनामिकासदृशस्थूल द्वादशाङ्गुल-
स्तीक्ष्णामास्त्रवः शूल यस्मिन्नेतदाकारस्त्रिशूलस्तत्पुरुषस्य ॥ ११ ॥

उभयोर्मार्गयोः प्रसूतवर्तुलमुखः सङ्कुचितमध्यस्तन्मुखयोः पिनद्वाजिनः सम्यन्ध-
शर्वराप्रभृजुः कटव्यापारधामितो रज्जुमेण मुखयोस्ताड्यमानः शब्दकृदेतदाकारो डमरु-
र्महादेवस्य ॥ १२ ॥

मध्यतो वितस्तिमात्रं परितो वर्तुलं परितः शितधारं वहिस्तो मध्यतः साकाशं
अन्तस्त आधारेतदाकारं चक्रं नारायणस्य ॥ १३ ॥

उक्तपरशुदण्डोर्ध्वपङ्क्तुलो वर्तुलः पिण्डस्तस्मिन्पिण्डे मध्यमामव्यर्वायताः शित-
धाराश्चतस्रो रेखास्ततोऽङ्गुष्ठपर्यन्त्राणिरेतदाकारा गदा वासुदेवस्य ॥ १४ ॥

अङ्गलिमितायतो वितस्तिमात्रो दीर्घः शङ्खो विष्णोः ॥ १५ ॥

कुरुकुल्लाशकिः खट्वाभयकरा चण्डिकाशकिश्च ॥ १६ ॥

त्रिवितस्तिदीर्घो द्विवितस्तिदीर्घो वोपकनिष्ठिकामध्यातर्जनीगिरुर्ध्वप्राभिरायतोऽच्छि-
न्नाग्रविल्वमव्यदलो द्विधारो मध्यत एकरेपो रेपात उभयतो नीचप्रवण उभयतस्तीक्ष्णधारः १७

पङ्क्तुलत्सरुक एतदाकारः ग्वङ्गः ॥ १८ ॥

एकवितस्तिदीर्घा अङ्गलिमितायता नीचैर्वर्तुल उच्चैरेकदण्डा अन्तस्थलोलदण्डा कर-
व्यापारेण नादकरी एतदाकारा घण्टा ॥ १९ ॥

काथा महाविद्याः सर्वा दशवार्पिक्यः ॥ २० ॥

तद्वयः संवत्सरास्तासां शक्यस्तद्वर्णाश्च ॥ २१ ॥

महाविद्याः पृथक् पृथक् एतासां सजातीयत्वाच्छक्तावेव गणनं तासां लोकाश्च

भिन्ना इत्येके ॥ २२ ॥

ईश्वरादीनां दिक्परिच्छिन्नत्वेऽपि आकाशपरिच्छिन्नत्वेऽपि कथमनाद्यनन्तत्वं कथं सर्व-

ज्ञत्वमिति वादिन आगमविरुद्धयुद्धयः पण्डितमन्याः ॥ २३ ॥

कथं देवताधिष्ठानेनार्चितेन देवतार्चिता भवति कथं सुकृतेन कर्मणा स्वर्गं लोकं

जयति कथं साधनन्तर्दिव्यवपुरुदेति कथमेतदेवताधिष्ठानमिति कुतर्कयला अश्रद्-
धाना आगमविरुद्धयुद्धय एतेषां महती विनष्टिः ॥ २४ ॥

कथमेकस्य बहवोऽधिष्ठातार इति पृष्टा वक्ष्यामः ॥ २५ ॥

जनपरमामगृह्यत् ॥ २६ ॥

गृहान्तरगतस्य स्थलस्य जनपदाधिष्ठातृ-ग्रामाधिष्ठातृ-गृहाधिष्ठातारो यथा ॥ २७ ॥

आगमविरुद्धमुद्धीनां सुवर्चांसि श्राव्याण्यनुपादेयानि कीरवत् ॥ २८ ॥

ईश्वराणामनाद्यनन्तदेहानां द्वितीयदेहसंप्रहोऽवतरणेषु कवचाहुलिनादिवत् ॥ २९ ॥

ईश्वरस्य नित्यदेहस्याव्यक्तत्वमचिन्त्यैश्वर्यत्वात् ॥ ३० ॥

पञ्चवरागताम्रं द्विभुजं चतुर्भुजं दक्षिणेऽक्षमालां वामे कमण्डलुं दधानं सप्तनार्षिकं

पञ्चवरागताम्रवस्त्रं हंसविमानस्थं पञ्चवरागताम्रगन्धचर्चितं सरस्वतीयुतं मनुजाकृतिं ध्यायेद्भक्त
इति ध्यानं ब्रह्मणः ॥ ३१ ॥

सरस्वतीशक्तिः सप्तनार्षिकी श्वेताम्बरा श्वेतस्रगन्तुलेपना हंसविमानवाहना ॥ ३२ ॥

दक्षाचारसेव्यत्वं ब्रह्मणः ॥ ३३ ॥

विघ्नेशादिवदिति नारायणः ॥ ३४ ॥

काद्यानां विद्यानां वामाचारसेव्यत्वमिति तत्पुरुषः ॥ ३५ ॥

यमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानैर्युक्तो ध्यानयोगः ॥ ३६ ॥

तान्स्फुटीकरोति ॥ ३७ ॥

अहिंसास्तेमायाचनार्थ्याचनानि यमाः ॥ ३८ ॥

शौचसंतोषतपःस्वाध्याया नियमाः ॥ ३९ ॥

स्विसुखमासनम् ॥ ४० ॥

आसप्रश्वासयोगेतिविच्छेदः प्राणायामः ॥ ४१ ॥

इन्द्रियाणां विषयसान्निध्येऽपि मनसा तदपरिग्रहः प्रत्याहारः ॥ ४२ ॥

वेशान्बन्धित्तस्य धारणा ॥ ४३ ॥

तस्मिन्मनःस्विरौकरण ध्यानम् ॥ ४४ ॥

सत्कारशास्त्रोक्तं निश्चायनुष्ठानमधिकारिणा हिंसाभुक्त्युत्तं तदनुकूलं कर्मयोगः ४५

श्रुतितद्व्यस्मृतिपुराणानां तदनुसम्पादितं ज्ञानमधिकारिणा ज्ञानयोगः ४६

यमतपःस्वाध्यायध्यानभक्तयो भक्तियोगः ॥ ४७ ॥

अहिंसास्तेमायाचनानवृत्ता नियमाः ॥ ४८ ॥

प्राणदेहयोः सर्वतः पृथक्करणं हिंसा ॥ ४९ ॥

यस्माप्राणिनो यच्छिन्नं तद्वत्तत्र नोद्भवति तच्छेदनं हिंसा ॥ ५० ॥

तदनुज्ञातस्वार्थस्य वस्तुनः संग्रहः स्तेयमित्येके ॥ ५१ ॥

ऋते देयतानित्याचनार्थं वस्तुनः पणननुज्ञातः परकीयस्य वस्तुनः संग्रहश्चौर्यमिति केचित् ॥ ५२ ॥

जीवानां सुखनिवातको पाण्ड्यापातोऽमृतम् ॥ ५३ ॥

निष्पामापणममृतमित्येके ॥ ५४ ॥

शिष्टं सयष्टम् ॥ ५५ ॥

सूर्योदयाप्रतः सूर्योदयो यावत्तान्मन्ये देवनिर्घृष्टानुष्येध्वन्यतमायैरुसै याचनमयाचनमित्येके ॥ ५६ ॥

निर्घृष्टानुष्यामन्यसै याचनमयाचनमित्युन्मत्तभैरवः ॥ ५७ ॥

मिदितानुष्ठानं तपः ॥ ५८ ॥

सन्पादानं तप इति केचित् ॥ ५९ ॥

अनदानं तप इति कालभैरवः ॥ ६० ॥

शीर्णैर्ग्रीवानं तप इत्याकाशभैरवः ॥ ६१ ॥

शोणैश्चर्मैश्चान्तःस्थान्तरुषारणयाराग्रहोऽयं स्वाध्यायः ॥ ६२ ॥

एन्द्रिष्यवराप्राप्यदनं स्वाध्यायो वेति दिग्भैरवः ॥ ६३ ॥

नान्यज्ञाता त्वद्वते मदीय इतीश्वरचिन्तनं ध्यानम् ॥ ६४ ॥

कदाहं तं पश्य इतीश्वरचिन्तनं ध्यानमित्याकाशभैरवः ॥ ६५ ॥

स सेव्यः सेवकोऽहं स आराध्योऽहमाराधको न ततोऽन्यो मदिएकद्वितीश्वरचिन्तनं
ध्यानमिति कालभैरवः ॥ ६६ ॥

अनुरक्तिर्भक्तिः ॥ ६७ ॥

अस्मिन्भक्तियोगे त्रय आचारास्ते पूर्वं व्याख्याताः ॥ ६८ ॥

अहिंसाधर्मकनिश्चयः स्वाध्यायनिरतश्चतुर्णामेकस्यैवैकाङ्गसेवकोऽपीश्वरतोपकृदि-
त्युन्मत्तभैरवः ॥ ६९ ॥

विरकालनैरन्तर्यसत्काराम्यासैरेकस्यैवैकाङ्गसेवको हिंसापूर्वकोऽपीश्वरतोपकृदि-
त्येके ॥ ७० ॥

सूर्योदयात्पुनःसूर्योदयो यावत्तावन्नित्यश एकाङ्गमेकस्याहिंसासेवनपूर्वकं यः सेवते
नियतः स तां परां भक्तिमामोति इति दिग्भैरवोन्मत्तभैरवौ ॥ ७१ ॥

ये हिंसामाश्रित्य ऐश्वरान्धर्मान्वयं कुर्म इति ध्यायन्तः कुर्वन्ति न ते
तानामुवन्ति नैश्वरान्धोकान् समभिपद्यन्ते पतनधर्माणः ॥ ७२ ॥

हिंसाऽऽद्युर्नाशकरी हिंसा पुण्यौघनाशनीति ॥ ७३ ॥

हिंसामाश्रित्य यः कुर्यात्सुकृतौघान्सहस्रशः ।

सुखमस्मे प्रदातुं ते न समर्थाः क्रथंचन ॥

रोगानाश्रित्य यश्मादीनैवेच्छेत्सुखसाधकान् ।

उपचारान्यथा मन्दो न ते स्युः सुखदायिन इति ॥ ७४ ॥

विपयुक्तं यथा तोयं न तृष्णां धारयेत्कचित् ।

हिंसायुक्तं तथा पुण्यं न सुखं दातुमर्हतीति ॥ ७५ ॥

विहिताऽविहिता वापि हिंसा याऽनपराधिनाम् ।

सर्वेषां दुःखदा पश्चात्तस्मात्तां परिवर्जयेदिति ॥ ७६ ॥

एकामहिंसामाश्रित्य यः कुर्यादघपर्वतान् ।

सोऽघाचलान्शुचीन्सर्वान्कुरुतेऽहिंसया नरः ॥

स्वाम्भवकुरुते सर्वान्यथाभिर्दार्पयंतानिति ॥ ७७ ॥

नराम्यहिंसितस्यैवं ये देहस्य नराः क्वचित् ।

छेदनं वा विदासनं क्रयं वा विक्रयं तथा ॥

उपकारं च संस्कारं भोगच्छेदानुसंमतिम् ।

कुर्युस्त्वययवानां वै तेऽप्यहिंसाविशारदा इति ॥ ७८ ॥

मनुष्यहिंसितानां प्राणिनामनामसां देहानामत्यक्ताद्रावपूर्वाणामवयवानां पच्छेदनं
विशसनं क्रयो विक्रयः संस्कारो भोग एतेषां कर्मणामन्यतमस्य कर्मण उपकारोऽनुमननं
वा एतेष्वन्यतमं वा कुर्यात्सोऽपि हिंसाद्यदुःखमागिति ॥ ७९ ॥

विशसनं क्रयो विक्रय उपकारः संस्कारो भोगोऽनुमननम् ।

हिंसाः सप्तविधा गौण्यः समास्वेता विहिंसया ।

तस्मादष्टविधां हिंसा वर्जयेदीशतोपपद्यते ॥ ८० ॥

साक्षादीक्षितश्चतुर्व्यपि योगेष्वधिकृतो भवति ॥ ८१ ॥

कर्मयोग-ज्ञानयोग-ध्यानयोगेषु पारानन्देषु पारानन्दीभावनामयी दीक्षे-
त्येके ॥ ८२ ॥

चतुर्भिश्चतुर्व्यन्यतमेन वा हिंसा सेवनपूर्वकेण सेवितेनैकाङ्गेन परा भक्तिरुदेति
तथा साधनन्तःपुःप्राप्तिरित्येके ॥ ८३ ॥

अर्चको द्विधा ॥ ८४ ॥

उत्तमो मध्यमः ॥ ८५ ॥

जडईशप्रतीके य आस्तिकः शास्त्रज्ञातविधिरस्यन्तमनुरक्तिं कुरुतेऽर्चनं विध-
तेऽत्यन्तं स उत्तमः ॥ ८६ ॥

पीठयन्त्रस्थण्डिलप्रकृतिशुद्धोदकाग्निषण्णुदिगाकाशप्रसीकेषु तच्चदीधरायुधाकारेषु सौव-
र्णेषु राजतेषु ताम्रेषु लौहेषु वैतेष्वन्यतमेऽर्चयेदीशम् ॥ ८७ ॥

पारानन्द एवोऽन्यत्र सपूजयन्तीशं पारानन्दात्यतत्वेन ॥ ८८ ॥

तस्मान्नान्यत्रेशं पूजयेत्पारानन्दः ॥ ८९ ॥

न भूतशुद्धिर्न च न्यासजातं न हिंसनं जह्मसंस्काराणाम् ।

नैवार्चनं दैवतदेवतानां चरेषु वा प्राणभृता वपुषु ॥

पारानन्दानामित्यनुशासनात् स्वाह्वपमे न शुरौ नाहं प्राणिनीशमर्चयेत् सूर्यमण्ड-
लेऽन्यमीशमर्चयेत्पारानन्दः ॥ ९० ॥

प्रवहज्जलमेव शुद्धोदकमित्येके ॥ ९१ ॥

अर्चनं त्रिविधम् ॥ ९२ ॥

अर्हणार्चनं दानार्चनं प्रयोगविनियोगार्चनम् ॥ ९३ ॥

देवतामाग्राहसनं तस्यै दत्त्वा नमस्कारं ध्यानमपराधक्षमापनं दासोऽस्मीति निवेदनं
सुश्रुतिनिवेदनं साक्षात्कारणचनं कुर्याद्विसर्जयेद्य तामित्यर्हणार्चनम् ॥ ९४ ॥

अत्र गुप्ताग्निरिन्ध्रेषु इति केचित् ॥ ९५ ॥

देवतामाग्राहसनं तस्यै दत्त्वा प्रकल्पनीयान्मन्त्रन्यैकस्मिन्महति पात्रे सर्षातुपचा-
रान्साप्य तपात्रं तस्यै दद्यान्मोत्रैः रतुचा प्रदक्षिणां गुप्ताग्नौ दत्त्वा ध्याने गन्.सिरी-

समुत्तीर्यन्यवासः परिधायाचामेत् ॥ १६ ॥

कौपीनं फटिसूत्रं च महती शुक्रवाससी ।

कुण्डले चाङ्गुलीयं च गृहस्थस्य विधीयते ॥

शद्वर्जमिति केचित् ॥ १७ ॥

ब्रह्मचारी गृहस्थश्च वानप्रस्थस्तथा यतिः ।

कौपीनकटिसूत्राभ्यां हीनाः शूद्रा न-संशयः ॥

द्वादशाङ्गुलायतं पञ्चवितस्त्रिदीर्घं कौपीनं तथैव दीर्घं षडङ्गुलायतं फटिसूत्रम् ॥ १८ ॥

शाणं तारुणं कर्पासं क्षौमम्राजिनं पार्श्वं बालकलं वस्त्राणि धार्याणि यथासंभवम् ॥ १९ ॥

एतान्येव धार्याणि द्विजैरपीत्युन्मत्तभैरवः ॥ २० ॥

श्वेतं ब्राह्मणो रक्तं क्षत्रः पीतं वैश्यः कृष्णं शूद्रो गृहस्थः ॥ २१ ॥

कौपीनकटिसूत्रे तु गृहस्थाभ्रमिभिर्द्विजैः ।

धृते चेत्तं बहिष्कार्योः शूद्रवन्नात्र संशय इति ॥

धार्मिकश्चेद्भवेच्छूद्रः कौपीनं धारयेत्तु स इति बृहस्पतिः ॥ २२ ॥

गृही विप्रः कार्यासातिरिक्तं न धारयेत् ॥

धृत्या छात्या प्राणायामत्रयं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुष्यतीति बृहस्पतिः ॥ २३ ॥

शाक्तसौरवाप्रतुण्डाद्येद्बृहत्स्या रक्तं शैत्यस्तथैव चेच्छ्वेतं वैष्णवस्तथैव चेत्पीतमिति

कश्चित् ॥ २४ ॥

अथाचमनं वक्ष्यामः ॥ २५ ॥

त्रिः प्राश्यापो द्विरुन्मृज्य हस्तं प्रक्षाल्य मुखं दक्षां नासां वामां नासां दक्षं चक्षु-
र्धामं चक्षुर्दक्षं श्रोत्रं वामं श्रोत्रं मूर्धानं च स्पृशेदित्याचमनमिति याज्ञवल्क्यः ॥ २६ ॥

स्वेष्टेरादिग्व्यनाभिः संवृज्यन्तेधतुर्ध्वन्तर्नमोन्तैर्वा पिबेदुन्मृजेत्स्पृशेदित्याचमन-
मित्युन्मत्तभैरवः ॥ २७ ॥

स्वेष्टेराद्यायत्र्या सुविग्रह इत्यन्तेनापः प्राश्य धीमहीत्यन्तेनापः प्राश्य प्रचोदया-
दित्यन्तेनापः प्राश्रीपात्तूष्णीमुन्मृजेत्स्पृशेदेतदाचमनमिति दिग्भैरवः ॥ २८ ॥

वामाचार्येतेदाचमनं कुर्यादिति जनार्दनः ॥ २९ ॥

त्रिःप्राश्यापोऽहुष्टमूलेन विलोममधरगोष्ठं द्विरुन्मृज्य हस्तं प्रक्षाल्य तर्जनीमप्यमाना-
भामिरूर्ध्वं विलोमगोष्ठं द्विरुन्मृज्य हस्तं पुनः प्रक्षाल्याहुष्टमप्यमाम्या दक्षनासा वामनासाम-
हृष्ठानामिभ्राम्यां दक्षं चक्षुर्धामं चक्षुर्दक्षं श्रोत्रं वामं श्रोत्रं करतलेन हृदयं पद्मभिरङ्गु-
लीभिर्मूर्धानं दक्षं बाहुमूलं वामं बाहुमूलं च दक्षहस्तेन स्पृशेदित्याचमनमिति देवा-
नन्दः ॥ ३० ॥

हस्ती प्रक्षाल्य त्रिःप्राश्यापो द्विरुन्मृज्य सकृदुपसृष्ट्य मुखं सव्यं हस्तं पादा
प्रोक्ष्य शिरो नेत्रे कर्णौ हृदयं च स्पृशेदित्याचमनं ब्राह्मणानाम् ॥ ३१ ॥

द्विजानां नो इतराणामिति चतुर्मुखः ॥ ३२ ॥

एतदाचमनमौत्तर एव कुर्यान्नो इतर इत्यानन्दः ॥ ३३ ॥

यदाचामति तेनात्मानं मेध्यं कुरुते सर्वकर्मस्वर्हं कुरुते ॥ ३४ ॥

यद्विराचामति तेनात्मानं स्नातं कुरुते स्नानस्यैषोऽनुकल्पः ॥ ३५ ॥

ऐश्वरेषु देवेषु च बद्धशिखो यज्ञोपवीती धृतवस्त्रोऽङ्कितोऽर्हो भवति तस्मादैश्वरेषु
देवेषु च कर्मेषु सर्वेषु बद्धशिखो यज्ञोपवीती धृतवस्त्रस्यादौ निषेधात् ॥ ३६ ॥

अङ्कनं व्याख्यातम् ॥ ३७ ॥

अथ तस्य द्रव्याणि वक्ष्यामः ॥ ३८ ॥

सिन्दूरेण गाणपः ॥ ३९ ॥

रक्तचन्दनेन शाक्तः ॥ ४० ॥

तेनैव सौरः ॥ ४१ ॥

विल्वेन शैवः ॥ ४२ ॥

हारिद्रेण वैष्णवः ॥ ४३ ॥

अक्षरेण रक्तेन गाणप-शाक्त-सौरा इत्येके ॥ ४४ ॥

अक्षरेण श्वेतेन शैव इत्येके ॥ ४५ ॥

अक्षरेण पीतेन वैष्णव इत्येके ॥ ४६ ॥

सर्पेणामेवेश्वराणां शुद्धा मृत्का द्रव्यं तस्मात्सर्वे शुद्धया मृत्तिकायाङ्कनानि वा
कुर्युः ॥ ४७ ॥

सन्ध्यामुपास्य स्वेषां देवता परिचरेत् ॥ ४८ ॥

यदङ्कितो भवति तत्पाप्मानं निरसति ॥ ४९ ॥

यामी चेत्ताम्रिकीं सन्ध्या निर्धृत्य स्वेषां परिचरेत् ॥ ५० ॥

यत्सन्ध्यामुपास्ते तेनार्चने स्वात्मानमधिकृतं कुरुते ॥ ५१ ॥

यत्प्रथमां सन्ध्यामुपास्ते स्नानं वा तत्ताम्रेऽभिवृत्तं कुरुते यत्ताम्रिकीं सन्ध्यामुपास्ते
द्वितीयां तदर्चनेऽभिवृत्तं कुरुते तस्माद्वामी स्मार्तं स्नानं ततस्ताम्रमेव सन्ध्यामुपासीत ॥ ५२ ॥

नित्यार्चनेन विधिना र्चयिष्यन् शुचिः शुचौ देशे समे मनोहरे यज्ञोपवीती चाच-
म्य स्वासनाद्विधितस्तिमितं देशमपहाय देवतासिंहासन पुरतः खदक्षिणतः पट्टोणे वर्तुळे
पोद्गशदले मण्डले प्रोक्षिते देशे चार्चनसमारानर्धनत्पात्राण्यासाद्य स्वयमतस्तथैव शुचि
काननं शास्तं तैजस मार्त्तिकमन्त्रं वाऽऽसाद्य संकल्पयेत् ॥ ५३ ॥

नैवेद्यं स्वयमत आसादयेदिति केचित् ॥ ५४ ॥

• द्विवितस्युच्छिते देवतासिंहासनं भवतीत्येके ॥ ५५ ॥

तस्मिन्सिंहासने सौवर्णे तैजस मार्तिकं तार्णं पाणं वार्क्षमौषलं वाऽऽसाद्य तस्मि-
स्तद्वाहनाकारे तण्डुलपुञ्जे मृदुस्पर्शे वाऽजिने देवताप्रतीकमासादयेत् ॥ ५६ ॥

स्नानं प्रथमे ततस्तान्त्रिकस्ताभिरुत्थानं कुरुते तस्मात्स्मार्ता सन्ध्या प्रथमां विधत्ते
ततो द्वितीया सन्ध्या ताधिकः कुरुते तयार्चनं स्मार्तं विधाय ताभिकं न विदधाति तत्रैवं
समाधीयते स्मार्तेन विधिना ज्ञास्यतः ज्ञानदैवतानिमित्तानि भवन्ति एवं सन्ध्यायास्तथा
नार्चने भिन्नं दैवतं भवति तस्मादर्थनमुभयं न नैत्वं भवति । यदि दाक्षिणस्ताभिकं मार्गं
विशति तदैव तदैवतायाः स्मार्तं नैत्यार्चनमुत्पद्यति तस्मान्नार्चनं नैत्वं स्मार्तं विदध्याद्वि-
तीयः ॥ ५७ ॥

यद्यप्य परानन्दः प्रथमत एवानम्यर्च्य सेष्ठां देवतामेकस्मिन्तानिकाग्रीन्वा परिचरे-
द्वाग्यदैवमार्चमनैत्वं परिचरति तं चाग्नयः शपन्तः क्रुद्धा देवा ऋषयः पारानन्दमेतं मृत्युवशं
नयन्ति देवा ऋषयस्तस्मादेवं नाचरेद्विद्वान्पारानन्दो यथेष्टमन्ये तं पुरतः
पश्चाद्वा तयार्चयतीत्येके ॥ ५८ ॥

स दाक्षिणतोऽग्नेः कुण्डं वा स्पण्डिलं वा कुर्यात् ॥ ५९ ॥

• सौवर्णानि राजतान्यौषधानि मार्त्तिकानि तार्णानि पाणानि यज्ञियवार्क्षानि तैज-
सानि चामार्यपञ्जानि वा पूजोपकरणानि पात्राणि भवन्ति मिथितानि वा भवन्ति ॥ ६० ॥

याः पृथक् पृथक् शिला भवन्ति तस्मात्ताः प्राणभृता न वपूषि पापाणाः प्राणभृता
न वपूषि तस्मात्तेष्वर्चयेत्पारानन्दः ॥ ६१ ॥

• शालिग्रामः सर्वेषामेवैश्वराणां प्रतीकं तस्माच्छालिग्रामे सर्वानेवा-
र्चयेत् ॥ ६२ ॥

शालय ईश्वरास्तेषां शालीनां ग्रामभूतोऽयं प्रस्तरस्ततस्तस्मात्तेष्वर्चयेत्सर्गान् ॥ ६३ ॥

शालयः सुयाः कणाः एवं ये भग्ना अपि च ते उपला देवानां मनुष्याणां वपूषीणां
ग्रामे ग्रामे पूजिता भवन्ति तस्मादेत उपलाः शालिग्रामाः ॥ ६४ ॥

शालिनां शीलवती मत्तियुक्तानां स्वग्रामनदेतेषु रतिर्जायते तस्मादेत उपलाः
शालिग्रामाः ॥ ६५ ॥

स्पण्डिले प्रकृतिस्वशुद्धोदकेष्वग्निषु वायुषु दिग्वाक्ताशप्रदेशेष्वन्यतमे वा देवता-
मावाहयेत्तामेव तयार्चयेत् ॥ ६६ ॥

• यदि स्पण्डिले पूजयति तयोर्देवतापादयोः स्थिरभक्तिमान्संपद्यते ॥ ६७ ॥

• यद्युदके पूजयति देवताभक्तिरसिक्ता एव संपद्यते ॥ ६८ ॥

यद्यग्नौ पूजयति ॥ उज्ज्वलः संपद्यते यपुषाऽऽरोग्येणाऽऽयुषा यशसा दीप्त्या
भक्त्या ॥ ६९ ॥

यदि घायो पूजयति भक्तिबल एव देवतायाः संपद्यते ॥ ७० ॥

यदि दिशि पूजयति अविरतभक्तिर्देवताया भक्तानामुपमेयोऽमुपमानरूपे
निर्देश्यः संपद्यते ॥ ७१ ॥

यद्याकाशेऽर्चयति सिद्धसाधनं तद्वपुरचिरात्संपद्यते ॥ ७२ ॥

स्वेष्टार्चने स्वेष्टेश्वरप्रसादसिद्धये स्वेष्टेशं नित्यार्चनेनार्चयिष्य एवं भाषयेत् ॥ ७३ ॥

अभ्यर्चने स्वेष्टेश्वरेऽत्यन्तभक्तिप्राप्तिपूर्वकान्येनाप्रीतिद्वारा स्वेष्टेश्वरप्रसादसिद्धये
विशेषार्चनेनार्चयिष्य एवं संकल्पयेत् ॥ ७४ ॥

धान्यं धान्यं कामममीष्टं समूहेत् ॥ ७५ ॥

योऽसंकल्प्य कर्म कुरुते तन्न्यूनफलमित्याचक्षते तस्मात्सर्वं संकल्प्य कर्म कुर्यात् ॥ ७६ ॥

असंकल्प्य महत्फलमित्युन्मत्तभैरवः ॥ ७७ ॥

वर्तुले पदकोणे षोडशदले प्रोक्षिते वा स्वामतः शुचि शङ्खादिपात्रं निधाप्य तच्छु-
द्धोदकेनापूर्य पुष्पगन्धाश्च निक्षिप्य बहिष्टस्तमलङ्कृत्य तस्मिंस्तीर्थमात्राद्य स्थाप्योभूरित्यात्मानं
प्रोक्षयेद्दोभुवरिति संभारानोत्थरिति देवताप्रतीकमोभूर्भुवःस्वरिति दिगन्तराणि यदात्मानं
प्रोक्षते तदात्मानं शुचिं कुरुते प्रमादेभ्यो निर्गमयति स्वतो जातेष्वपराधेषु देवतायिनोदा-
स्पदीभूतमेधात्मानं कुरुते यत्सम्भारान्प्रोक्षति तच्छुचि देवतामनोरम्यं देवताधिष्ठेयमेव
कुरुते यद्विगन्तराणि प्रोक्षति तत्तत् आगतान्पशून्मनुष्यान्देवांश्च शुचीन्संभाष्यानेव कुरुते
प्रतिकूलानमुकूलानेव विदधाति तस्मादेवं प्रोक्षयेत् ॥ ७८ ॥

ॐ भूर्भुवःस्वरित्यनेनैव सर्वं प्रोक्षयेदिति केचित् ॥ ७९ ॥

स्वेष्टेशगायत्र्याः प्रथमेन पादेनात्मानं द्वितीयेन सम्भारास्तृतीयेन देवताप्रतीकं
सर्वदिगन्तराणि प्रोक्षयेदित्येके ॥ ८० ॥

एवं धामी प्रोक्षयेदित्युन्मत्तभैरवः ॥ ८१ ॥

यावत्तं वैदिकानां मन्त्राणां प्रयोगो यत्र तत्र स्वेष्टेशचतुर्थ्यन्तेन नाम्ना नमोन्तेन
शब्दः कुर्यात् ॥ ८२ ॥

तद्गुलेपनामणो दक्षिणः स्मार्तं कर्त्तव्यं पठेत् ॥ ८३ ॥

धामी तार्क्ष कनकं पठेत् ॥ ८४ ॥

औत्तर उभयं द्वयोरन्यतरं वा प्रणयादिनमोन्तश्चतुर्थ्यन्तनामप्यो २ सर्वासां
देवतानां मूलमन्त्रः ॥ ८५ ॥

अथमेन प्रणववर्जितः शूद्राणाम् ॥ ८६ ॥

अथमेन होमे व्याह्रान्तः ॥ ८७ ॥

सम्भारेभ्यो दूरतो दीपनापेदेयताकं दीपं गन्धाक्षतपुष्पैर्वाग्यर्चयेत् ॥ ८८ ॥

तत्तदीश्वरगायत्र्या तत्तदीश्वरनुतिमन्त्रेण मूलमन्त्रेण वा परिचरेत् ॥ ८९ ॥

परतो लोकादितो लोकस्थतो भक्ततरनिकटाद्वा बाह्वे परिचरेत् विसर्जयेत्ततः ॥ ९० ॥

आवाहयेद् यं सायुधं सालङ्कारं सखशक्तिकं सखवाहनं सखभक्तमावाह्यासनं दत्वा स्थानानि कल्पयत्वासने निधेश्वरं कल्पयामि तदक्षोर्ध्वतः करतः परशुं कल्पयामि तदधरतः करतोऽङ्गुलिं कल्पयामि वामोर्ध्वतः करतः कमलं कल्पयामि तदधरतः करतः पाशं कल्पयामि कर्णयोः कुण्डले कल्पयामि गलतो मालां नामिलम्बिनीं कल्पयामि हस्तेषु वलयानि कल्पयामि वज्रादीन्याभरणानि सुन्दराणि यथावयवं कल्पयामि वामतः पुष्टिं शक्तिं कल्पयामि दक्षतो मूर्धं बाहनं कल्पयामि तत्परितस्तद्भक्तान्देवानृषीन्सिद्धान्कल्पयामीति कल्पयेत् ॥ ९१ ॥

सायुधं सालङ्कारं सखशक्तिकं सखवाहनं सखभक्तमावाह्यासनं दत्वा स्थानानि कल्पयत्वासने रुद्रं कल्पयामि दक्षोर्ध्वतः करतः परशुं कल्पयामि दक्षाधरतः करतश्चिखिलं कल्पयामि गलतो मालां नामिलम्बिनीं कल्पयामि हस्तेषु वलयानि कल्पयामि वज्रादीन्याभरणानि सुन्दराणि यथावयवं कल्पयामि वामतो गौरीं शक्तिं कल्पयामि दक्षतो मूर्धमं बाहनं कल्पयामि परितस्तद्भक्तान्देवानृषीन्सिद्धान्कल्पयामीति कल्पयेत् ॥ ९२ ॥

सायुधं सालङ्कारं सखशक्तिकं सखवाहनं सखभक्तमावाह्यासनं दत्वा स्थानानि कल्पयत्वासने विष्णुं कल्पयामि दक्षोर्ध्वतः करतश्चक्रं कल्पयामि तदधरतः करतः कौमोदकीं कल्पयामि वामोर्ध्वतः करतः कमलं कल्पयामि तदधरतः करतः शङ्खं कल्पयामि वज्रादीन्याभरणानि यथावयवं कल्पयामि वामतः शक्तिं लक्ष्मीं कल्पयामि दक्षतः पद्मशासनं बाहनं कल्पयामि परितस्तद्भक्तान्देवानृषीन्सिद्धान्कल्पयामीति कल्पयेत् ॥ ९३ ॥

सायुधं सालङ्कारं सखशक्तिकं सखवाहनं सखभक्तमावाह्यासनं दत्वा स्थानानि कल्पयत्वासने शक्तिं कल्पयामि दक्षोर्ध्वतः करतः कृपाणं कल्पयामि तदधरतः करतश्चक्रण्डकं कल्पयामि वामोर्ध्वतः करतः कमलं कल्पयामि गलतः कमलमालामञ्जरीं नामिलम्बिनीं कल्पयामि कर्णयोः कुण्डले कल्पयामि वज्रादीन्याभरणानि यथावयवं कल्पयामि वामतश्चण्डिकां शक्तिं कल्पयामि दक्षतः सिंहं बाहनं कल्पयामि परितस्तद्भक्तान्देवानृषीन्सिद्धान्कल्पयामीति कल्पयेत् ॥ ९४ ॥

सायुधं सालङ्कारं सखशक्तिकं सखवाहनं सखभक्तमावाह्यासनं दत्वा स्थानानि कल्पयत्वासने सूर्यं कल्पयामि दक्षहस्ततश्चक्रं कल्पयामि वामहस्ततः शङ्खं कल्पयामि कर्णयोः कुण्डले कल्पयामि वज्रादीन्याभरणानि यथावयवं कल्पयामि वामतः संज्ञां शक्तिं कल्पयामि दक्षतः सप्ताशं हिरण्यं रथं बाहनं कल्पयामि आकृष्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नष्टतं मर्त्यं च । हिरण्येन सविता रथेन देवो याति भुवनानि पश्यन् इति दर्शनात्परितस्तद्भक्तान्देवानृषीन्सिद्धान्कल्पयामीति कल्पयेत् ॥ ९५ ॥

सायुधं सालङ्कारं सशक्तिकं सवाहना सखभक्तमावाह्यासनं दत्वा स्थानानि कल्पयत्वासने कालीं कल्पयामि दक्षोर्ध्वतः करतः खड्गं कल्पयामि तदधरतः करतः

शिखायुत प्रीवान्त मनुजाकृतिमुण्डं कल्पयामि वामोर्ध्वतः करतोऽभयं कल्पयामि तदधस्तः
 करतो वरं कल्पयामि दक्षतः, सिंहवाहनं कल्पयामि परितस्तद्भक्तान्देवानृषीन्सिद्धान्कल्पया-
 मीति कल्पयेत् ॥ ९६ ॥

एवमपत्राप्यूह्य कल्पयेत् ॥ ९७ ॥

प्रतीकसम्पादनं सम्भारसम्पादनं अर्थवत्तेषामासादनं शुचित्वेनात्मनो मनोहरत्वेन
 भावनं देवतावाहनं तस्या आसनदानकल्पनं पात्रान्तरे प्रतीकानयनं जलानां तस्मिन्नि-
 नयनं सिंहासने प्रतीकस्थापनं वस्त्रोपचरणं अलङ्कारभूषणं गन्धलेपनं अश्रुतप्रक्षेपणं पुष्प-
 विकिरणं आदर्शदर्शनं सुगन्धतैलप्रापणं धूपनं दीपनं भक्ष्यनिवेदनं पेयनिवेदनं कथाश्रावणं
 प्रार्थनाश्रावणं वा पात्रान्तरे जलनिनयनं मुखक्षालनार्थं हस्तक्षालनार्थं पादक्षालनार्थं अर्पित-
 स्योत्तरतो निनयनं भूसमार्जनं पुरतस्ताम्बूलनिवेदनं आदर्शदर्शनं सुगन्धतैलप्रापणं सुगानं
 वीजनं ऋते शैल्येभ्यः पुरतः कर्पूरनीराजनं प्रदक्षिणां प्रणमनं प्रार्थनास्तोत्रं वा पुष्पाञ्जलिं
 हविं प्रतिपत्तिं अन्त्ये वाग्मीनां यजनभोग्यां परं तत आयुधान्यलङ्कारान् शक्तिं वाहनं तद्भक्तान्
 गन्धाक्षतपुष्पैरर्चयेद्देवं मण्डलार्चनं मण्डलार्चनक्रमोऽप्येवं देवताप्रणमनं विस-
 र्जनं च उत्तरतो निर्माल्यनिनयनं तीर्थविसर्जनं च ॥ ९८ ॥

प्रतीकसम्पादनम् ॥ ९९ ॥

तद्व्यक्तावयव चैत्पादयो पाद्यमेव यथास्थानमुपचारैरुपचरेत् ॥ १०० ॥ ११०० ॥

सर्वेषामुपचाराणां भावनाश्च भावनीया ॥ १ ॥

गायत्र्या चैतैस्त्रिभिर्नामभिर्द्वितीयान्ते प्रथमान्तैर्वा ता तर्पयेत् ॥ २ ॥

तर्पणे प्रसन्नेयमिति भावना ॥ ३ ॥

तस्यै बह्वे साययवा चेदेकेन बह्वेण नामौ परिवीय कुक्ष्यो सम्बध्य तदेकदेशेन
 पश्चात्कच्छापयेद्देवमग्रत एव स्कन्धतः ॥ ४ ॥

या कौपीनेन परिधापयितुमिच्छेत्केतकौ कटिसूत्रग्रन्थिं दक्षिणतः कौपीनमग्रतः
 कच्छापयेत्तदर्थमानायान्तोर्ध्वमग्रत एकेन पश्चात्कच्छापयेद्बहिस्तो नामौ साङ्कृतं वस्त्रं
 परिधापयेत् चेतस्य धर्तुमिच्छेदो परिदद्यात् ॥ ५ ॥

तसिंहासने नीवाऽनामिकया गन्धविन्दुं सावयनं चैवथेच्छेत्तथा लेपयेद्भाले
 वण्ठकूपे हृदि दोर्मूलस्थिं सु त्रिदुर्भिर्वा ॥ ६ ॥

एव स्वा मानं च यथाभिमतप्रकारेण वा ॥ ७ ॥

तद्भक्तानामुपचाराणां स्ववामतो दूरतः स्थापनम् ॥ ८ ॥

तद्भक्तानां सत्वरस्तदमुक्तेषु न कार्यं इति केचित् ॥ ९ ॥

यथा स्नानमेरधोऽशुच्यशुच्यूर्ध्वं नेवमीश्वरे । सच्चिदानन्दशीर्षश्च सच्चिदानन्दपादवा-
 स्तस्मात्पादोदकाद्युपभुक्तसङ्करं शिरोर्पणीयेषु न निषिद्धं इत्यपरे ॥ १० ॥

भालेऽक्षतान्मूर्ध्नीत्येके ॥ ११ ॥

पुष्पाणि मूर्ध्नि ॥ १२ ॥

आदर्शमग्रतः ॥ १३ ॥

पुष्पेण सुगन्धतैलं गृहीत्वा ऽऽप्रापणं तन्मूर्ध्नीके निक्षिपेत् पुरतः स्थापयेदित्येके ॥ १४ ॥

धूपनं देवतायामतः पात्रे ॥ १५ ॥

दीपनं देवतादक्षतः ॥ १६ ॥

भक्ष्यं पेयं प्रोक्षिते चतुष्कोणे कृतमण्डले वा पात्रे पुरतो दक्षतः ॥ १७ ॥

धामी तथैव पात्रे पुरतो वामतः ॥ १८ ॥

न केवलं देवतापुरतो दद्यात् ॥ १९ ॥

धामी मध्यं शोधयेत्सैर्वाक्यैरामेयै रीदृसाज्योक्षयेत्तज्योक्षितं शुचि सम्पद्यत इति केचित् ॥ २० ॥

सम्भारप्रोक्षणेन तज्योक्षितं शुचि मयति तस्मान्न तच्छोधनमित्येके ॥ २१ ॥

मध्यं वामतो देवतायाः ॥ २२ ॥

स्तोत्रैः सुवीत विनोदैर्वा देवतां हासयेद्वा देवतायशो गायेत्रुतं वा कुवीत देवताहादाय ॥ २३ ॥

ततो मध्ये पानाथं जलं दक्षतो देवतायाः ॥ २४ ॥

ततो देवतापुरतः पात्रं संस्थाप्य तस्मिन्हस्तक्षालनाय मुखक्षालनाय पादक्षालनाय च जलं निगमेत् ॥ २५ ॥

ताम्बूलं पुरतः ॥ २६ ॥

मन्त्रमुच्चार्यामुक्तायै देवतायै अमुके स्थाने अमुकाय अमुकं प्रयोगं विनियुजन्मीति प्रयोगविनियोगार्चन एवं दद्यात् ॥ २७ ॥

दानार्चने तमेव दद इति दद्यात् ॥ २८ ॥

अर्हणार्चने कल्पयामीति कल्पयेत् ॥ २९ ॥

सर्वानुपचारान् गन्धपुष्पैरर्चितान्दद्यादते गन्धाक्षतपुष्पेभ्यः ॥ ३० ॥

पुष्पैरेवार्चितान्दद्यादित्येके ॥ ३१ ॥

अष्टमे सर्वेषां जलं सुगन्धतैलमाग्राणार्थं देवतायस्त्रैष्वामरणेषु वा पुरतः ॥ ३२ ॥

आदर्शं दर्शयेत् ॥ ३३ ॥

ततोऽग्नेः कुण्डस्य पश्चाद्गत्वाय खलु यत्र कच होष्यन्त्यादिषुमाश्रावरं सर्वतश्चतुष्कोणं सौरमेय्याः शकृता लेपनं तन्मृदेणाम्युक्षणं कुशसंमार्जन्या संमार्जनं विराम उदकैः सेचनं सौमर्णेन राजतेन ताम्रेण लीहेन यज्ञियवाक्षेण वा धर्मपालेन कर्तितप्रमथ्यत्रिल्वदलाका-
रेण पद्महुलसरुणा गन्धाक्षतपुष्पसुगन्धतैलाङ्कुरेण पद्म लेखा उच्छिखेत् ॥ ३४ ॥

धर्मपाल त्वा मुष्टिना त्सा गृह्याम्यविघ्नत्वायोजं इति धर्मपालं गृही-
यात् ॥ ३५ ॥

अग्नयो वा एते बहवो यत्सारो गाणप शाक्त शंखे वैष्णव कापालो ब्राह्मो गार्ह-
पत्यो दक्षिण आहवनीय सम्य आवसथ्यो माण्डल पार्थिव औदको वायव्यो वेद्युत सुम-
ङ्गलो बलवर्धन ऐन्द्र सोम्यो वैश्वदेव ऋग्यादस्तस्माद्यमग्निमिच्छेत्तन्नामोहेत् ॥ ३६ ॥

अमुकाम्नये त्वा प्रथमामुदगायता रेखामुल्लिखामि तयेन प्रागायता तस्या द्वितीया
तस्याएव प्रागायता तृतीया तयो प्रागायतयोर्मध्ये तथैव तिस्र प्रागायता एव पङ्केखा
धर्मपालाग्नेणोल्लिखेत्तस्मिन्स्थण्डिले कुण्डे वा ॥ ३७ ॥

ततोऽभ्युक्षाम्यमुकमग्निं समाण्डलाग्निं सवैश्वदेवाग्निं वाऽऽराहयेदावाहयाम्यस्मिन्सन्नि-
दधामीत्यग्निं पाणिभ्यामाच्छाद्य प्रतिष्ठापयेद्रेखासु कुण्डे स्थण्डिले वा ॥ ३८ ॥

अरणिज सूर्यकातज आश्मो वा प्रतिष्ठाप्यो यदीहेत्क्रतुमान्स्यामहमिति तदर-
णिज पदीहेत्क्रान्तिमान्त्वरूप स्यामहमिति तत्सूर्यकान्तज यदीहेत्सप्तमृद्धेभ्यो बलवान्
स्यामहमिति तदाश्म प्रतिष्ठापयेत् ॥ ३९ ॥

दीपज्योतिषि अग्नो वा एते वर्णा यच्छ्रेतस्ताम्र कृष्ण यश्छ्रेत सशुभ्र यस्ताम्र सो-
ऽरुणो यत्कृष्णस्तत्तमस्तस्मादेतसूर्यप्रतीकं यत्प्रातरुदेति सूर्य सोऽरुण यमभ्य तपति स
श्रेत यत्सायमस्तमेति तत्तमस्तस्मात्सूर्यमेव प्रतिष्ठापयति यत्सूर्या वा अग्नेर्हविषोर्धं गृह्णाति
तस्मात्त ईहेच्चेदह शान्तिमान् क्रतुमान्सर्वसमृद्ध स्यामिति तच्छ्रेतादग्निमाह्वय प्रतिष्ठापयेद्य-
च्छ्रेतमभ्य सूर्य यन्मभ्यसूर्य प्रतिष्ठापयति तद्वदयमुक्तं सम्पद्यते यदीहेत्तेजस्वी व्रतचर्यावा-
न्स्यामहमिति तदक्रादग्निमाह्वय प्रतिष्ठापयेद्यदीहेदान्छादितवल स्यामिति तत्कृष्णादग्निमाह्वय
प्रतिष्ठापयेत् ॥ ४० ॥

आग्नयो वा एव खड्गस्तस्मादखड्गो न किञ्चिदग्नेयं कुर्वीत ॥ ४१ ॥

अग्निमुपसमाधाय समिद्धय त्व वाऽऽद्रायास्मिन्नन्वाहितेऽग्नौ जातवेदसमिप्तेन
हविषामुका देवतामेरुवार द्विरासुधानि पृथक् पृथक् वा तदामरणानि त्रि शक्ति चतुर्बाह्वन
पञ्च पद तद्रक्तान् शेषेण स्थिष्टवृत्त मण्डल च होष्य इत्योभूर्भुव स्वरिति समिधावाध-
याद्भि परिसमुद्य त्रि पुरस्तादक्षत पश्चादुत्तरत कुशौ परित्सीर्याद्विबि पर्युक्षणम् ॥ ४२ ॥

सुप्सुधानग्नी निष्पेत् ॥ ४३ ॥

दुग्धदधिघृतेष्वन्यतम हविर्गौरजापाया ॥ ४४ ॥

नैत्यार्चने घृतं हविरितीच्छामः ॥ ४५ ॥

यथाविधानमित्येके ॥ ४६ ॥

अप्रच्छिन्नाप्राननन्तर्गर्भो प्रादेशमाग्री कुशौ पश्चिमे ॥ ४७ ॥

छिन्नाप्रमिति केचित् ॥ ४८ ॥

कुशाम्यां द्रवहविष उत्पन्नं शुद्धिः ॥ ४९ ॥

हिरण्यशलाकया वा धर्मपालेन स्पष्टं शुचि हविः सम्पद्यते ॥ ५० ॥

एषा सर्वेषां हविषां शुद्धिः ॥ ५१ ॥

एतच्च कुञ्चिदाग्नेयेधमभिधारितं जातवेदसे सम्पङ्कलाग्नेये जुहुयात् ॥ ५२ ॥

हुत्वा तस्मादग्नेर्हृद्यै तृष्णिमिन्धनशकलन्यादध्यात् ॥ ५३ ॥

वायवो वा एते बहवो यत्सोरो गाणपः शैवो वैष्णवः शाक्तः कापालो ब्राह्म ऐन्द्रः सौम्य आग्नेयो मेघ्यो वैद्युतो वय्यो वैश्वदेवो माण्डलः प्राणोऽपानो व्यानोदानौ समानस्तस्माच्च एते चान्ये च ये वायवस्तेऽग्निस्तत्रायस्तस्माद्योऽग्निः स्यात्तत्सदैव तं वायुं व्यजनेन प्रेरयेदमुनाग्नेये प्रदीत्या अमुकवायुं व्यजनेन प्रेरयामीति प्रेरयेत्तं प्रदीपयेत् ॥ ५४ ॥

विश्वेदेवा अस्य देवास्तस्मादेव वैश्वदेवो देवानां मण्डलमृषीणां मण्डलं मनुष्याणां मण्डलं सिद्धानां मण्डलं मण्डलत्वाच्च तस्मादेव माण्डलस्तस्माद्वैश्वदेवमाण्डलौ स्याताम् ॥ ५५ ॥

यत्र वा म्लानः स्यादग्निस्तत्रानेन प्रज्वालयेत् ॥ ५६ ॥

सकृदेवं नासकृदेवमिति दिग्भैरवः ॥ ५७ ॥

तस्मा अग्नेये जुहोति ॥ ५८ ॥

पृथिव्यो ॥ एता बहवो यत्सोरी शाक्ती शैवी वैष्णवी ब्राह्मी भैरवी ऐन्द्री वाहणी सौम्या याम्या आग्नेयी वायवी धार्मिकी वैश्वदेवी माण्डली जीव्या ऊर्ध्वी सर्वा वा एता आधारीभूतास्तस्माद्यो वायुः स्यात्तत्सदेवतामूहेतामुक्ताध्याधारीभूतां स्पण्डितान् यतां अमुकां पृथ्वीं परिसमूहामीति त्रिः सकृदा स्पण्डितं परिसमूहेत् ॥ ५९ ॥

कुशैः स्पण्डितं परित्पृणीयात् ॥ ६० ॥

आपो वा एता बहवो यत्सोरी शैवी ब्राह्मी वैष्णवी शाक्ती गाणपी मेघ्या आग्नेयी वायवी धार्मिकी जाली वैश्वदेवी माण्डली सिकतोत्तरा पापणोत्तरा हिंस्रयादोगणाकीर्णा अहिंस्रयादोगणाकीर्णा प्रकृतिस्वाः शुद्धाः पङ्कोत्तराः सर्वा एव शान्ताः शान्ताभिरेव पर्युक्षर्णं तस्माद्योऽग्निः स्यात्तत्सदैवता अप ऊहेदमुकाद्विरमुक्ताग्निममुकां पृथ्वीं वा पर्युक्षामीति पर्युक्षेत् ॥ ६१ ॥

सुचि चतुर्गुहीतं वा यावती महती सुक् स्यात्तावद्भिः सुवैस्तामापूर्य जुहुयात् ॥ ६२ ॥

तस्मात्पूर्यतो यात्रामहान्पुरुषः शयानः स्यात्तावतीं भूमिमपहस्य संसृते स्पण्डिते परिस्तीर्णेऽग्निमाहरेदेतस्मात्कुण्डादधं वा यथादेशं पूर्वतो यदाह्नो मन्त्राग्निरेव देवताग्निः कालाग्निरिति द्वे नामधेये स्यातां यस्य देवतायै हविराग्रहति तदेवताग्निं प्रतिष्ठाप्योपसमाधाय परिसमुद्य पर्युक्षेत् ॥ ६३ ॥

स्वेषेदगायत्र्या देवतायै हविर्जुहुयात्तस्मिन्मग्नौ वा मूलमग्नेण क्षुवेण सुचा वा ॥ ६४ ॥

देवताया एकमाहुतिं देवतायुधेभ्यो द्वे तिस्रो देवतालङ्कारेभ्यश्चतस्रो देवताशक्त्यै

पञ्च देवतावाहनाय पङ्क देवताभक्तेभ्यो वा पङ्क देवताया आहुतीः पञ्च देवतालङ्कारेभ्यश्च-
तस्तो देवतायुधेभ्यस्तिस्रः शक्त्यै देवतावाहनायैकां देवताभक्तेभ्यः सुवेण सुचा वा
जुहोति तत्संख्यैः सुवैस्तामापूर्य जुहुयाद्वैकां सुगाहुतिं सर्वेभ्यो हविर्गृहीयादमुकाप त्वा
हविर्गृह्णामि सत्येन गृह्णामीति गृहीयात्कालाग्नौ देवतायै तिष्ठन्हुत्वा ततः कालाग्नैरर्धमा-
हरेत् ॥ ६५ ॥

यत्कालाग्निरर्धमाहरत्येव वै नीयमान उक्तवत्स्थण्डिले प्रतिग्राप्यो भवत्यस्य नामधेये
द्वे दिग्निः परिच्छिन्नाभासोऽग्निरिति अस्मिन् जुहोति आभरणायुधशक्तिगाहनेभ्यो ब्रज-
ज्ञेता देवता जुहोत्येन दाक्षिणमग्निं वदन्ति ब्रह्मवादिनो यस्मात्कालाग्नैर्दाक्षिणतोऽयं दिग्निः
फालाग्निं प्रदक्षिणीकृत्य पूर्वाभिमुखस्तिष्ठन्नाभरणेभ्यो जुहोति पुनरेवं पश्चिमामिमुख
आयुधेभ्यो जुहोति पुनरेवं उत्तरामिमुखः शक्त्यै जुहोति पुनरेवं दक्षिणामिमुखो वाहनाय
जुहोति यदेवमैश्वरं मण्डलमस्मिन्नग्नौ परीत्य परीत्य जुहोति तद्ब्रजज्ञेन हुतं भवति ॥ ६६ ॥

यस्मात्कालाग्निः प्रणीयते तदस्य द्वे नामधेये आकाशाग्निर्माण्डलाग्निरित्यस्मिन्जुहोति
भक्तेभ्य आसीनो जुहोति ॥ ६७ ॥

वा अग्निं न प्रणयन्त्येकस्मिन्नेवाग्नौ जुहत्येवं ब्रह्मवादिनः ॥ ६८ ॥

देवतोच्छिष्टमवदायास्मिन्नाकाशाग्नौ जुहत्येके ॥ ६९ ॥

देवतोच्छिष्टस्य क्रमशः पात्राणि गृह्णाति हविःप्रतिपत्यगारं प्रविश्य पादोदक्तमर्घ्यै-
दकमाचमनोदकं ज्ञानोदकं पीवा भूमयं कण्ठकूपे हृदयं बाहुभूले शिरश्च गन्धेनानुलिप्य
यामी चेन्मधम्—इदं पवित्रममृतं गृह्णामि भवमेवजम् ।

पशुपाशसमुच्छेदं कारणं भैरवोदितमिति मयं प्राश्नीयात् ॥ ७० ॥

ऐश्वरेणात्मानं वर्चसा समनग्नीत्युक्तानि स्थानानि गन्धेन प्रलिम्पेत् ॥ ७१ ॥

अङ्कनं व्याख्यातम् ॥ ७२ ॥

अमुरुदेवतोच्छिष्टं अमदायामुकायेश्वराय वर्चसे स्वात्मनि विनियुनग्मीति सर्वम्
च्छिष्टं परिगृहीयादित्येके ॥ ७३ ॥

ऐश्वरेणानेन गृहीतेन शक्तेन विपाप्मा त्रिरजा भूयासममृतानन्दी भूयासमिति
स्वीकारोत्तरं मन्त्रजपः ॥ ७४ ॥

अमृतममृते जुहोमि स्वाहेति स्वीकारमग्नौऽयं सर्वत्र हुतेनामृतेनामृतो भूया-
समिति स्वीकारोत्तरं मन्त्रध्यायं सर्वत्रेति केचित् ॥ ७५ ॥

सर्पदेवतोच्छिष्टं मुञ्चति दीक्षितो न पुनर्मुक्तं देवतायै प्रपष्टेत्तस्यै ॥ ७६ ॥

आसनवत्त्रोदकमक्षयगन्धादर्शान्मक्ष्यान्पेयानुपभोग्यान्धार्यान्नुलेयान्प्रेषान्देवनो-
च्छिष्टान्मुञ्चति तत्रासनादर्शौ च प्रोक्ष्य तस्यै च पुनः प्रमुञ्चति ॥ ७७ ॥

कर्मणोऽग्रे हविःप्रतिपत्तिरित्येके ॥ ७८ ॥

सर्वेषां मन्त्राणामनुकल्पो भौनमर्थवद्भावनं वा ॥ ७९ ॥

सर्वेषां ब्रह्मणामनुकल्पो जलमर्थवद्भावनं वा ॥ ८० ॥

सर्वस्य नित्यनिवर्तनस्यानुकल्पः स्वेष्टेशस्वेष्टमन्त्रजपः ॥ ८१ ॥

सर्वेषां मन्त्राणामनुकल्पो गायत्री तत्तदीया मूलमन्त्रो वा
तत्तदीयः ॥ ८२ ॥

मतानुसन्धानस्यानुकल्पः स्वस्य स्वशास्त्राभिप्रेतः पदार्थचतु-
ष्टयविचारः ॥ ८३ ॥

गुर्वभिवादनस्यानुकल्पो गुर्वर्थं नम्रता ॥ ८४ ॥

देवतायै दक्षिणा दत्ता न स्वयं परिगृहीयात्तद्रक्ताय ब्राह्मणाय प्रयच्छेदस्य सत्त्वं
ततो निवर्तते सयज्ञं स्वयं प्रतिपत्स्यत, यथा वाऽक्षतानां बलिहरणं भूतेभ्यः प्राणेभ्यः
पुष्पाणां जले निर्हरणं एवमन्यत्र ॥ ८५ ॥

देवताप्रसादमुरीष्टस्य मुखं प्रक्षाल्य द्विराचातोऽग्निर्गमेरर्धमाहस्य कालाग्नौ प्रसस्य
बहिर्द्वयोः कुण्डयोर्द्वयोऽङ्काशाम्नौ कागमेरर्धमाहस्य न्यस्य इतबहिः कुण्डयोरग्नौ लौकिकौ
सम्पद्येते एतस्मिन्मन्त्रे एता देवता जुहोति पृथ्वीरपस्तेजासि वायूदिक्कालाकाशानग्नीषोमौ
छन्दास्पृषीन् श्रद्धामेधे हुत्वा एतस्य आनाशाम्नेर्बहिरानाशाम्नौ हुत्वाऽयं लौकिकः सम्पद्यते
यथा तो ॥ ८६ ॥

शिष्टमवदाय खिष्टकृदस्मिन्नुद्गुयादिति केचित् ॥ ८७ ॥

दक्षिणा नित्यार्चने स्वदेवतायै न प्रयच्छेद्विशेषार्चने चेत्येके ॥ ८८ ॥

सर्वेषामपराधानां क्षमापनस्यानुकल्पस्तद्वायव्या दशवारं जप-
स्तत्तन्मूलमन्त्रस्य वा ॥ ८९ ॥

दीक्षितानां महद्भिरपराधैर्युक्तानामेवैव प्रायश्चित्तिरावृत्ताव-
प्यपराधानामिति सुरानन्दः ॥ ९० ॥

यथा वा एतस्य पङ्कस्पृष्टस्य क्षालनं हृदे प्रायश्चित्तिस्तस्मात्क्षालनेन
स्वच्छं सम्पद्यते पङ्कस्पृष्टावप्येतस्मिन्कुरते एव यद्यस्य प्रायश्चित्तं तदावृ-
त्तावपीति सुरानन्दः ॥ ९१ ॥

पापावृत्तौ प्रायश्चित्तावृत्तिरित्युन्मादानन्दः ॥ ९२ ॥

एकवारं पापं वृत्तं चेदेकवारं एतद्गुणं प्रायश्चित्तं द्विवारं द्विगुणं त्रिवारं त्रिगुणं
चतुर्वारं चतुर्गुणमेव प्रायश्चित्तमिति मुक्तानन्दः ॥ ९३ ॥

एकवारमेकगुणं द्विवारं द्विगुणं त्रिवारं पतितो भवति न ततः प्रायश्चित्तमिति
ज्ञानानन्दः ॥ ९४ ॥

अज्ञानाकृते प्रायश्चित्तं ज्ञानकृतेऽप्येकवारं ततो न प्रायश्चित्तमित्यमृतानन्दः ९५

दशसहस्र शतसहस्र सहस्रसहस्रो वा, नैस्ये न सहस्रसहस्रादधिकं श्रूयते जप. १३
वा तत्तदीशवथ सबत्तरसहस्रया जपेद्वा द्विचिर्जपेद्वा घटीद्वय घटीत्रय वा जपिष्यामीति
वा जपेन्न पदार्थमप्या मेरु ॥ १४ ॥

एतास्वन्यतमया जप कुर्यात् ॥ १५ ॥

अथ मण्डलजपक्रमं वक्ष्यामः ॥ १६ ॥

शत यदि जपेत्सोऽष्टशमनु अमुकायुधेभ्यो नम इत्यायुधमण्डल दश जपेत्पृथक् पृथक्
वा शत जप्त्वाऽमुकाभरणेभ्यो नम इत्याभरणमण्डल दश जपेत्पृथक् पृथक् तथैव
वामुरुवाहनायामुकाय नम इति बाहन जपेदश तत्तन्नामोहेद्वा सर्वत्र दश जपेच्छक्तिममुक-
शक्तयेऽमुकाय नम इति अमुकभक्त्यै सिद्धेभ्य ऋषिभ्यो देवेभ्यो नम इत्यमुकादिभ्य
इति वा तथा तथा समस्तमण्डलजपक्रम एव ॥ १७ ॥

दश यदि जपेत्स मनुमेकवारं मण्डल मण्डलवदेव समस्तमण्डलजप-
क्रमो लघुः ॥ १८ ॥

अथेक मण्डल अ एक मण्डलमेव वा तद्वदेव व्यस्तमण्डलजपक्रमः ॥ १९ ॥

मण्डलस्यार्चनं युक्तं न मण्डलजप क्वचिदित्युन्मत्तभैरवः ॥ २० ॥

नाम्ना दिव्यानां सहस्रेण ता स्मार्तेन दाक्षिणं स्तुवीत तद्ग्रेण वामी तयोरन्यतरे-
णौचरस्तदसमवे श्रोतस्मार्तान्यतरेण दाक्षिणी स्तोत्रेण वामी श्रोततास्त्रान्यतरेण प्रथम-
नित्यार्चने येन तेनैव नित्यशः ॥ २१ ॥

गंधपुष्पाक्षतैरर्चति बान्यतमेन वा ॥ २२ ॥

देवतामेकवारं द्विचिस्तद्वय सबत्तरसहस्रया वाम्यर्घ्यं मण्डलमर्चयेन्मण्डले मण्डले
समस्य पृथगा यथावत्पनमम्यर्घ्यं मण्डलानि पुनस्तान्पुष्पैर्विकीर्षामुकायै सायुधायै वा
साभरणायै सायुधायै वा सवाहनायै सशक्तिकायै सस्रभक्तायै स्वलोकप्रतिष्ठित्यै विसर्जन
विनियुनग्मि स्नेष्टाप्रतिष्ठित्यै वा पुनरागमनाय पुन. सददर्शनायेति विसर्जयेद्वा द्विती-
यात्तानि प्रयुज्य यथेच्छाविहाराय विसर्जनेन विनियुनग्मि इति वा ॥ २३ ॥

स्ववामतो नीत निर्मात्य सर्वं लौकिकं सम्पद्यते तत्सर्वमुद्राहृकपुरुषद्वयमितं शीर्ष-
मेकपुरपायतं वुत्रचिच्छुचीं देशे गतं खनित्वा तस्मिन् प्रत्यस्येत् ॥ २४ ॥

तस्मादावद्भूमितो जलं नाप्नोति तावत्खनेदिति दिग्भैरवः ॥ २५ ॥

तीर्थं यदुचरतो निनयति तस्मावदान्मानं प्रोक्षति यजिनयति ततीर्थं विसर्जयति
यदात्मानं प्रोक्षति तदात्मानं गङ्गाप्लुतं वुरुत एषोऽवभृथः ॥ २६ ॥

साधकः क्रमतो निनयनाद्वाहुन्यादनुचिस्पर्शाद्रूपान्तरपरिणमनान्निर्मान्य पात्यवन्मतां
लौकिकं चैभि सम्पद्यते अवन्मता गतं योऽनुबन्दयेत्तं पाप्मा भवति तस्मान्छिरस्याधाय
वामतो निनयेत् ॥ २७ ॥

वामतो तिनयनादवधतां निर्माल्यं व्रजतीत्येके बाहुल्यादेके शुचिस्पर्श-
नादेके रूपान्तरपरिणामादेके वन्दनादेक एतेष्वन्यतमेनैके ॥ २८ ॥

ये प्राणिनो यथाकथंचिदस्मिन्नुपयुक्ता भवन्ति ते स्वर्गं कामयन्ति सचा राजसा-
त्तामसाः ॥ २९ ॥

मानुष एवं कुर्वन्कर्मादृष्टं समर्जयितुं समर्थो नान्यः समर्थ
इति कालभैरवः ॥ ३० ॥

या वा एता वेश्या उपयुक्ता भवन्त्यस्मिन्नेताः स्वर्गं लोकं जयन्ति यथा वा
ऋत्विजो यजमानं याजयन्ति न ते स्वर्गं जयन्ति स्वर्गो वा एष उच्चैर्दक्षिणा वा एता
गुर्व्यस्ता यद्यजमान ऋत्विक्षु परित्यजति यदयं लघुः सम्पद्यते स उच्चैः स्वर्गं लोकं
जयति त ऋत्विजो यस्मादादत्तदक्षिणा भवन्ति तस्माद्गुरवो भवन्ति तस्माद्गुरवो नोच्चैः
स्वर्गं लोकं व्रजन्त्येवमेव ताः ॥ ३१ ॥

यद्यग्निकार्षं न कुर्याद्विषतां विसर्जयित्वा हविःप्रतिपत्तिं कुर्यात् ॥ ३२ ॥

वाऽऽकाशाम्नावेवोपकल्पितं जुहुयान् पृथक्कृतिरित्याकाशभैरवः ॥ ३३ ॥

ये वात्मनोऽग्निष्टाः स्थिरुपचारास्तास्तस्यै न दद्यादित्युन्मत्तभैरवः ॥ ३४ ॥

अग्निकार्यमन्तरा सर्वं मन्त्रवर्जं तस्यै दद्यादित्येके ॥ ३५ ॥

प्रयोगविनियोगार्चनं त्रिविधम् ॥ ३६ ॥

तत्रैकं व्याख्यातम् ॥ ३७ ॥

पदेकमेव प्रयोगं विनियुक्ते तद्वितीयम् ॥ ३८ ॥

तदावर्तितं तृतीयम् ॥ ३९ ॥

चातुर्भिर्वा वेदैरुपचरितव्येषां देवता तस्माद्वाऽऽवाहयेद्यजुषा दद्यात्तास्मा स्तुवी-
ताऽथर्वाङ्गिरसा विसर्जयेत् । प्रणयो वा एष चातुर्वेदिकस्तस्मादेतेन सर्वं वाऽतो बृहदीहेत
तस्यैषा भूरिति ऋको भुवरिति यजुष्टः स्वरिति सामतः सर्वा व्याहृतय एता अथर्वाङ्गिरस्तो-
ऽतो महूरित्येके तस्मात्तदाद्यं तत्कुर्वीतैतद्यत्र कुत्रचिदर्चनो विधिर्लघुरित्येके
पारानन्दानाम् ॥ ४० ॥

शिष्टे च व्याख्याते ॥ ४१ ॥

आवाहनविसर्जनाभ्यां रहितं नार्चनं पारानन्दः कचित्कदाचित्कुर्यात् ॥ ४२ ॥

पीठार्चनं यत्कुरुते आवाहनविसर्जनाभ्यां विना न तद्देवतार्चनं सम्पद्यते देवता-
सिद्धिर्न तत्सम्पद्यते ॥ ४३ ॥

सर्वत्र यद्यदसम्पन्नं तत्तन्मनसा सम्पादयेत् ॥ ४४ ॥

दानार्चनेऽर्हणार्चने गण्डलार्चनं न कुर्यादित्युन्मत्तभैरवः ॥ ४५ ॥

आसनं दर्पणं व्यजनं छायायं यत्किंचिदन्यच्चैजसं मार्तिकं पानपात्रं मक्ष्यपात्रं
सोपमुक्तमप्यलामे प्रोक्ष्य देवतायै पुनः पुनः प्रयुजीत ॥ ४६ ॥

देवताया भक्तस्य सर्वसम्बन्धस्तस्मात्पिता भूत्वा भक्तो देवतां पुत्रोऽयमिति परिचरति । यथा वा सत्पुत्रेऽतिवेले भक्ष्यं न प्रयच्छति वा यथा सर्वेभ्यो दुःखेभ्यो रक्षत्यामानं तदर्थं क्लेशयति न तमेवं परिचरति तस्मात्पितृपुत्रवत्परिचरणं यदेतत्तस्मात्केचिदेवं परिचरन्ति ॥ ४७ ॥

यद्भक्तः पुत्रो भूत्वा देवतां पिताऽयमिति परिचरति यथा वा पितुर्दुःखसाध्यामात्रं नोद्धृत्य एवं परिचरति तत्पुत्रमित्परिचरणं तस्मादेतत्परिचरन्ति ॥ ४८ ॥

यद्भक्तः पुत्रो भूत्वा देवतां मातेयमिति परिचरति यथा वा पुत्रः कृतापराधो मातुर्न विमेल्येवं देवताया न विमेति कृतापराध एवं वा परिचरति भक्तः शिष्यो भूत्वा देवतां गुरुयिमिति परिचरति यथा वा गुरुणा ताडितोऽपि गुरोर्ननोवाक्कायकर्मनिहितमिच्छति गुराबुपमुक्ते मुक्क उच्छिष्टं यत्तस्य यत्सम्पादयति तद्गुरवेऽर्पयत्येवं वा परिचरति भक्तः प्रजा भूत्वा देवता राजन्योऽयमिति परिचरति यथा वा राजन्यो मयि कृपां विदध्यासाया चरिष्यामीति यथा वा मामैश्वर्यवन्तं कुर्यान्नो अन्यथा मां शासयेदिति विमेतीति भिया तत्रासादाय यतत एवं वा परिचरति भक्त उपासको भूत्वा देवतामुपास्यामीति परिचरति । यथा वा अस्त्राद्दु एतस्याघरुधिरं वा एताः समिधो वा एतन्संस्मृतं पिष्टमन्यश्चनं तद्विहितत्वादेयं विहितमिति दत्त्वा तत्प्रसादं परामृशति भक्तो विहितमिति प्रसन्नो भवत्येतस्मिन्विहितेनैवा तोय्या यथा वा एते कषयः पूज्याः पूजितैरेतैः स प्रसन्नः सम्पद्यते यथा वा एताः कामिन्योऽनुक्ताः स्वस्मिन्नेता लाल्या लालिताभिः स प्रसन्नः सम्पद्यते यथा वा एते दुष्टाधौराक्षिरक्षीना व्याघ्राः पशवोऽन्ये मानुषाश्च य एवं ते घातनीया घातितैरेतैश्च प्रसन्नः सम्पद्यते विहितमिति यद्वाः प्रवर्तन्ते विहितमिति दानानि प्रवर्तन्ते विहितमिति दण्डाः प्रवर्तन्ते विहितमिति वधाः प्रवर्तन्ते तस्माद्विहितेनैवास्य तुष्टिस्तस्माद्विहितमाचरन्परिचरत्येवं वा । भक्तः सखा भूत्वा देवता सखायमिति परिचरति यथा वा मधुपचाराः सुखादा अस्त्रादा इति नोभयं विन्दन्ति स्वयं मुक्त्वापि सुखादमिति ज्ञात्वा तस्यै प्रयच्छत्येवं वा परिचरति देवतामकयोः सर्वेषु सम्बन्धेषु देवता आराध्याऽयमाराधको देवता उपाध्याऽयमुपासकः स शास्ताऽयं शास्यः स फलदाताऽयं फलमोक्षः ॥ दालकोऽयं दान्यस्तस्माद्भक्तदेवतयोरनिर्वाच्याः सम्बन्धा यथा वा य इच्छति स तथा तं परिचरति तद्भक्त्या परिचरणेन च प्रीणाति तस्मात्सर्वेभ्यो योगेभ्योऽयं गरीयान् भक्तियोगो य एवं वेद विद्वान्सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥४९॥

वैभानिस्त्रीभूत्वा वैवाहिकं वा इत्वा गृहस्यो ब्रह्मचारी समिधमाधाय ब्रह्मचारिभ्योऽन्तेरासिभ्यो ब्रह्मसंस्मृतिकं दद्यात् तेभ्यो वा ब्रह्मचारिकल्पेभ्यः स्नातेभ्यो ब्रह्मक्षत्रवेद्यानां सेऽपि पठेयुः यच्च पठितं भवति तत्संस्मृतिकं दत्तं भवति तेभ्यो यदि दक्षिणा न गृह्णाति तेन ब्रह्मणा दत्तेन सर्गं लोकं जपानि वा खेष्टां देवतां प्रीणाति ॥ ५० ॥

कथं वा गृहीयुरदत्त्वा दक्षिणां यत्क्षत्रवैश्यावेतावप्रतिग्रहीतारौ तस्माददत्त्वा नैतौ गृहीयातामिति प्रश्नोऽस्मिन्समाधीयते । यत्क्षत्रवैश्यावेतावन्नस्य नीरस्य वस्त्रस्याऽभयस्य कन्याया ब्राह्मणः प्रतिग्रहीतेतरौ क्षत्रवैश्यावदक्षिणस्यौ ऋते कन्यायाः कन्यां सदक्षिणां गृह्णन्तीत्येके तस्मात्प्रतिगृहीयाताम् ॥ ५१ ॥

वा यदि प्रतिगृहीयात्तेभ्य एषा वृत्तिर्बि स्वर्ग्याऽऽपवर्ग्या च ॥ ५२ ॥

यद्ब्राह्मणोऽप्यापनयाजनयोर्दक्षिणाभिर्जीवति स केवलं तेजसा श्रेयात्मानं समन-
कीति विज्ञापते ॥ ५३ ॥

यदधीते ब्रह्मचारी ब्रह्मचारिकल्पो वा तेनाधीतेन स्वर्गं लोकं जयति श्रेष्ठं वा
प्रीणाति ॥ ५४ ॥

यद्ब्रह्मचारी भिक्षितेन गुरुच्छिष्टेन जीवति स केवलं ब्रह्मवर्चसेनैवात्मानं समन-
कीति विज्ञापते ॥ ५५ ॥

यद्ब्रह्मचारी वन्येतराश्रमवान्क्षत्रः पाउनयुद्धाभ्यां जीवति स वर्चसेनैवात्मानं सम-
नकि ॥ ५६ ॥

यद्ब्रह्मचारीतराश्रमगान् वैश्यो वृद्धिलाभ्यां जीवति सोऽप्येवम् ॥ ५७ ॥

यच्छूद्रः सेवादिल्पाम्बां जीवति सोऽप्येवमात्मानम् ॥ ५८ ॥

ब्राह्मणः सत्त्वेन तेजसा क्षत्रो राजसेन वैश्यो रजस्तमसोः शूद्रस्तामसेन ॥ ५९ ॥

यद्वन्यः शीर्षः पर्णः पुष्पैः फलैर्द्विप्राम्यैर्वा वन्यैर्लघ्वैर्प्राभ्यैर्वा जीवन्तीत्येके स
आत्मानं ब्रह्मसदसि प्रतिष्ठितं कुरुते ॥ ६० ॥

यद्वन्योऽभ्यसा वायुना जीवति स शुद्धेन पिरजसा तेजसात्मानं समनकि ॥ ६१ ॥

ब्रह्मचार्यधीतविद्यः कामार्तो वा स्नायात् व्रताशक्तश्च ॥ ६२ ॥

गृहस्थो विरक्तः कर्मनिष्ठो वनं निविशेत् ॥ ६३ ॥

वन्यः कर्मश्रान्तो ध्यानैकचित्तः संन्यासं निविशेत् ॥ ६४ ॥

ततः क्षत्रवैश्यौ धनं धान्यं वस्त्रमौषधमुपकरणं बहू ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छेताम् ॥ ६५ ॥

विधातपोभ्यां संस्कारेण जन्मना यो ब्राह्मणः स सर्वेषां दानानां वनस्पसंन्यासेनरः
संपात्रम् ॥ ६६ ॥

योऽपात्रे प्रयच्छति स नयन्त्यात्मानमधो योऽपात्रः प्रतिगृह्णाति स आत्मानं दिनस्त्रि
तस्मान्नापात्राय दद्यान्नापात्रः प्रतिगृहीयात् ॥ ६७ ॥

यदि न छमेद्विगृह्णन्नन्वेयदन् जन्मना संस्कारेण विषयाऽऽरोग्येण सुवर्चसा सौन्द-
र्येण तपसा युक्तः पात्रं तदा जन्मना संस्कारेण विषयाऽऽरोग्येण युक्तः स्वाचक्षे प्रयच्छे-
त्तदेनमपि तदा जन्मना संस्कारेण युक्तः स्वाचक्षे प्रयच्छेत्तदेनमपि तदा जन्मना ब्राह्मेण
युक्तः स्वाचक्षे प्रयच्छेत्तस्मान्नाऽब्राह्मणाय धर्मार्थं दानं प्रयच्छेत् ॥ ६८ ॥

एतानि वा धर्मार्थं दानान्येतानि यज्जलदानं यदौषधदानं यदनदानं यदनुलेपन-
दानं यद्वह्मदानं यदमयदानं यच्छय्यादानं दानानि सर्वैः प्रतिग्राह्याणि सर्वौ
दद्यात् यद्दान्यसुखकरं प्राणिनां तत्तदभिलाषिभ्यः प्राणिभ्यो दद्यादेषां दानानां नितरां
यदिच्छति तदद्यात्तस्मै दत्त्वा सोऽश्रुते परं तस्मादब्राह्मणाय दानमविधानं
दद्याद्यस्मात्त प्रमाद्यति ॥ ६९ ॥

अत्रास्त्रणेभ्यो विधिना दानं न प्रयच्छेदधिकं च ॥ ७० ॥

आतृतेः प्रयच्छेदन्नं जलं यस्यै कस्यैचिद्यः कश्चित् ॥ ७१ ॥

ततो गुर्वालये ऋजुर्हमभिवादयेददि गुरुं न तत्र विन्देच्च दृष्टपूर्वः स्याद्गुरुस्तं
देशं प्रणमेत् ॥ ७२ ॥

यदि गुरुः शिष्यवत्सलः स्याच्चैन्मणिकुण्डले वस्त्रं छत्रं दास्य्यौ चर्ममय्यौ वस्त्रमय्यौ
वा पादुके दण्डः सौवर्णी मालिकाञ्जनशलाकोदपात्रमथ ऐणेयं चर्म वैयाघ्रं वा एतेष्वन्यतमं
विरोपयुक्तं स्वेन तस्मै शिष्याय दद्यात्त शिष्यस्तं शिरसा धार्यागारान्तरे स्थाप्यं
पूजयेत् ॥ ७३ ॥

यददाति गुरुस्तदेतद्गुरुपतीकं तस्मात्तत्पूजयेन्न तेन स्वयं भोगं
कुर्वीत ॥ ७४ ॥

गन्धाक्षतपुष्पैरेव तत्पूजयेत्प्राणमेव च ॥ ७५ ॥

अश्वत्थर्यवद्रुपचारैः पूज्यः ॥ ७६ ॥

सर्वेषामभाव उत्तरा दिक् प्रतीकं तस्मात्तां वन्दयेत् ॥ ७७ ॥

सर्वेषां देवानामृषीणां गुरुणामीश्वरात्मनां जीवात्मनां पर-
मात्मनश्च एषा वै दिगुत्तरा प्रतीकं तस्मात्तत्संपूजयेद्भावे यं यष्टु-
मिच्छेत्तं तस्यां यजेत् ॥ ७८ ॥

पारानन्दो वा राजन्यश्चतुर्द्विष्या वा सेनया युक्तस्तुरङ्गमारुह्य मृगयायै निर्गच्छे-
दरुणं प्रविशेयत्तपस्त्रिभिः सेवितं स्याच्च वा तेषां तपोवतां तपसा न त्यक्तहिंसात्वाः
प्राणिनो जानाः स्युस्तस्मिन्नरण्ये ये हिंसाः प्राणिनः स्युस्तान्प्राणैर्विजयेच्छन्नैर्नक्षैः ॥ ७९ ॥

ये मनुष्याहिंसन्ति त एव हिंसास्त एवागस्कारिणो यतो वा मनुष्यः सर्वेभ्यो
जन्मभ्यः श्रेयानेतज्जन्मा पुरुष एव सर्वेषां जन्मनां सम्राडासीद्भविव्यति च सम्राड्भवर्तते च
भूतानां जन्मना भव्यानां च जन्मनां पर्यधितिष्ठत्येतत्पौरुषं जन्म पुरुष एवेदं सर्वं
यद्भूतं यद्य भव्यममृतस्य देवस्याप्येतत्पर्यधितिष्ठत्युतामृतत्वस्येशानो
यदग्नेनातिरोहतीत्येतच्छब्दाज्ज्ञायते पुरुष एवैतेभ्यः सर्वेभ्यः श्रेयान्
यस्मात्पूर्वं ब्रह्ममदिन एतमेव पौरुषं जन्म व्यदधुर्विमक्तं कुरुर्यच्चातुर्यं ब्रह्म
चैतदेव पर्यवतिष्ठति । किं तद्यातुर्यं पृथक् पृथग्यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा

व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरू पादा उच्येते । उत्तमो
ब्राह्मणो वर्णस्तदवर क्षत्रस्तदवरो वेदस्तदवर शूद्रो ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू
राजन्यः कृतः । ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पश्यां शूद्रोऽ अजायत इति
शब्दात्पौरुषमेवातिरिच्यते सर्वेभ्यः ॥ ८० ॥

हिंसा पूर्वं व्याख्याता ॥ ८१ ॥

यदि तिर्यग्जन्मानमनागस धावन्तमेणादिक तिर्यग्जन्मा हिंसितु धावति यावत् न
हिनस्ति तावत् हिंसक प्राणैर्वियोजयेदित्येतेन कर्मणा उभयोर्लोभयोर्यजति यत् प्राणिन
जीवन्त मोक्षयति तेनैहिक जयति यत् कूर हिनस्ति तेन स्वर्गं जयति ॥ ८२ ॥

भक्ष्यस्यापि पशोः कूरस्य मृगयाया हतस्य मास नाश्रीयात्पारानन्दो यदि मास-
मश्रीयात्तदाय कूरवान् भवति तस्मान्नाश्रीयात्पारानन्दः ॥ ८३ ॥

हिंस्रस्य प्राणिन प्राश्रीयाद्भक्ष्यस्य मृगयाया हतस्य समर्प्येच्छरेष्वन्यतमाय पारा-
नन्दोऽभक्ष्यो ग्राम्यसूक्ष्मस्तस्मादारण्यो भक्ष्य इत्यवगम्यत इत्युन्मत्तभैरवः ॥ ८४ ॥

एषा हिंसाणा हिंसा स्वर्गा वाऽऽपनर्गा वा तानेन वा हिंस्रान्काल्यग्रे बलिदानवि-
धिना बलिं समर्पयेत्काल्यै यत्काल्यग्रे प्राणिन उिनत्ति तेनापि स्वर्गं लोकं जयति
नापवर्गम् ॥ ८५ ॥

यदागस्कारिणं हिनस्ति पारानन्दस्तेनाय न प्रायश्चित्तीयत इति केचित् ॥ ८६ ॥

य काल्यग्रे हिंसितो भवति सोऽपि स्वर्गं लोकं व्रजति यावन्त्यस्य रोमाणि भवन्ति
तावन्ति सवत्सराणि काल्यग्रे हिंसित स्वर्गे प्रतितिष्ठति पारानन्दैर्यथ-यैस्तान्त्यस्य-
नानि काल्यग्रेऽविधिनापि तानतो ऋतुमिष्टोमेऽपि तानत ॥ ८७ ॥

य पारानन्द काल्यग्रे यत्सख्यानाङ्गुलेन रात्रेण हिनस्ति तत्सख्यानानि सवत्स-
राणि स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठति ॥ ८८ ॥

यन्मृगयाया हिंस्र प्राणिन हिनस्ति तदात्मानं पापेभ्योऽभति द्विजान्वनस्थान्ग्राम्या-
न्पशून्क्षेत्रनिर्वितेस्त्रीन्लोकाञ्जयति यदात्मानमजति तदेन लोकं जयति यद्विजान्वनस्था-
नवति तदामुम्भिक लोकं जयति यद्ग्राम्यान्पशून्वति तद्भूतलोकं जयति तस्मात् जिघा-
सीयात् ॥ ८९ ॥

य प्राणी मृगयाया हिंसितो भवति स मानुष सम्पद्यते ॥ ९० ॥

मध्याह्न आभुत्यापो वास परिधायाङ्कितो ब्रह्मयज्ञ निरर्तयेदने सयासिशूद्रा-
भ्याम् ॥ ९१ ॥

देवानृषीन्पितृन् यज्ञसूरी देवतीर्थेनर्पितीर्थेन पितृतीर्थेनोषीती निवीती प्राचीना-
वीती तर्पयेत् ॥ ९२ ॥

ऋचो यजुषि सामान्यपर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानि तद्याणि वल्पागाय नापशंसंरितिहा-

सपुराणानि यद्वचोऽर्थाते एवमाहुतिमिरेव तदेवतास्तर्पयति यदञ्जंषि घृताहुतिमिर्यत्सामानि
मघ्वाहुतिमिर्यदयर्वाहिरसः सोमाहुतिमिरेवमेवर्षान् पितृंश्च तर्पयति तस्मादेवं ब्रह्मयज्ञं
कुर्वीत विद्वान्स एष स्मृतियज्ञः स एष शब्दयज्ञः स एष ऋषियज्ञः स एष
जपयज्ञः स एषः स्वाध्याययज्ञ एतेषां यज्ञानामग्निष्टोमादीनां मूर्धन्येष विराजत
एतेषामेव सम्राडपि वा ऋचं यजुः साम वा जपेदेतस्माद्यज्ञाः प्रवर्तन्ते एतस्माद्दानानि
प्रवर्तन्ते दण्डाश्चेतस्मादेव प्रवर्तन्ते तस्मादेव ब्रह्मयज्ञः सर्वेभ्यो गरीयान् ॥९३॥

ततस्तर्पयित्वा गृह्णेत्य यद्वाहणाय ददाति सा दक्षिणास्य वा यद्विभ्यस्तर्पयति
सैवास्य दक्षिणा सम्पद्यते ॥ ९४ ॥

पवित्रं सुरभि स्वादुपाकमन्नं निष्याय तद्विविधमौ जुहोति स देवयज्ञो यदमा-
यब्राह्मणे जुहोति स एव बलिः स भूतयज्ञो यपितृनुदित्य ब्राह्मणपाणौ घामौ जले
पृथिव्यां वा हवित्स्यजनि स पितृयज्ञो यन्मनुष्यान्ददाति घामो मनुष्येभ्यो हन्तेति
किञ्चिन्निक्षिपत्यन्नमयं मनुष्ययज्ञः सम्पद्यते । ततो गृहानिष्क्रम्य चाण्डालपतितनास्तिक-
रोगिण्यसेभ्योऽनाथेभ्यश्च भूम्योऽन्नं जलं च भूमौ दत्त्वा तथा दद्याद्यथा ते सुखादु प्राप्नुयुर्न
पाप्मुभिरपकीर्णं स्वस्त्यस्मिन्देशे दद्याद्यस्मिन्नुपभोक्तृनातपो वर्षा वातो वा शीतं न बाधेत ॥
गृह्णेत्य पादौ हस्तौ मुखमग्निः शुद्धाभिः प्रक्षाम्य समागतान् रोगिणो ब्रह्मक्षत्रवैश्यान्स-
वन्धिनान्धनान्दिग्गानि शूद्राश्च समोजयन् सुसुक्षितान् स्वयं सुवीत ॥ ९५ ॥

एवमेव वन्यो वन्यः ॥ ९६ ॥

ब्रह्मचारिसंन्यासिनामनेकमन्नं पवित्रं गृहस्थवन्याभ्यां वा स्नातकविधुराभ्यां वा
वर्णिभ्य आहृत्य मुञ्जीयानाम् ॥ ९७ ॥

स्नानकस्य त्रयो वै यज्ञा ब्राह्मः पैत्रो मानुषः ॥ ९८ ॥

भुक्त्वा कार्त्तं कालीमघ्रदाक्षिताः समर्चयन्त्येके ॥ ९९ ॥

तथैव गाथामुदाहरन्ति ॥ १०० ॥

उपनासत्रिषास्तर्पिता भक्तविष्णुशिवादयः ।

उपनासेन भक्तानां जुद्धा भगवि चण्डिका ॥

तस्माद्रुक्त्वा च पीत्रा च पूजयेत्काटिकाभिरगमिति ॥ १ ॥

तथैतामपि गाथामुदाहरन्ति ॥ २ ॥

सांस्वगारिषः भोजनान्तं निर्वर्त्तयन् स्नातकः ।

दक्षिणे क्षर्चयेत्कालीमयं नैत्सार्चनो निधिरिति ॥ ३ ॥

तथैतां गाथामुदाहरन्ति ॥ ४ ॥

दोर्गः पुनरिका पूज्या यन्त्रिभक्तिर्मयुनेः ।

मुपासिनी भवेत्पूज्या वेद्या स्यात्काटिकापरैरिति ॥ ५ ॥

एनां गायामन्ययैके पाठयन्ति ॥ ६ ॥

चतुर्णामीश्वराणां तु भक्तैरर्च्यस्तु ब्राह्मणाः ।

सुवासिन्यस्तु वै शाक्तैरायुधैस्तु खादिरः ॥

आलङ्कारैस्तु तद्वर्णवर्णिताः पुष्पजातयः ।

वाहनीयैर्दृष्याः पूज्याः किं वा तज्जातिसंयुताः ॥

कुमारिका महाविधा भक्तिमद्विस्तु पूज्यते ।

कालिकायै कुमारी वा गणिका वायवा भवेत् ॥ ७ ॥

अर्चयित्वा शिष्टैरिष्टैः साकं स्वमतिभिरन्यमतिभिर्वा पुरा^{॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥}

यन्तस्त्रिष्टेपुरास्तमपाद्वा देवतागाराणि परिभ्रमन्तः ॥ ८ ॥

सायंसन्ध्यां कृत्वाग्नीनामिं वा परिचर्य मुक्त्वा नातिदृष्टाः संविशेयुः ॥ ९ ॥

तत आयामादभ्यसनीयमभ्यसन्ति ॥ १० ॥

उत्तार्य यज्ञसूत्रं च यथासुखमनग्ना नग्ना वोपबर्हणकशिपुपूत्तराच्छादनीयैर्मन्त्रे

स्त्रीभिर्वा प्रजार्थं विहरन्त्यनग्नाः स्वपन्ति ॥ ११ ॥

एष सांस्कारिकश्च क्रमो व्याख्यातः पारानन्दानाम् ॥ १२ ॥

प्रातःस्मरणञ्चानाङ्कगानीति धामी चेत्सन्ध्यास्तुतिकवचपठनार्चनजपसहस्रनामपाठ-
गुरुवन्दनान्येतानि कर्माणि दीक्षितानामकृतानि प्रत्यवायदान्येतेषां कर्माणां दीक्षितानां
मरणं गाढाज्ञानं वाऽनध्यायो नान्योऽनध्यायः सत्रदीक्षान्ता दीक्षा
महारोगो वेति चतुर्मुखः ॥ १३ ॥

व्याध्याध्यन्यतरेणान्तःकरणास्वास्थ्यमनध्याय एतेषामित्यु-
न्मत्तभैरवः ॥ १४ ॥

पञ्चानामकरणं प्रत्यवायदं कवचादीनामेतेषामनध्यायमीमांसा
पूर्ववदिति महादेवः ॥ १५ ॥

अर्चनमन्त्रजपगुरुवन्दनान्येतानि नित्यान्येतेषामनध्यायमी-
मांसा पूर्ववदिति शक्तिः ॥ १६ ॥

पारानन्दानां दीक्षितानां नित्यानि कृतान्यभ्युदयदान्यकृतानि
चेत्प्रत्यवायो नेति जनार्दनः ॥ १७ ॥

नित्यं कर्मद्वयं नृणां जपश्च गुरुवन्दनम् ।

दीक्षितानां पारानन्दमते पुण्यफलोदय इति भास्करः ॥ १८ ॥

भूतशुद्धादिवर्जनं स्वाराध्यत्वेनेश्वरभाषणं स्वात्मनः पारानन्दत्वभावनं च पारान-
न्दानां दीक्षितानां नित्यमित्येकदन्तः ॥ १९ ॥

स्वयं स्वयः शुचिरव्यग्रमानसो व्याध्याप्यन्यतरेण शुचीं देशे काले सेष्टे सेष्टिद्भुलः

श्रद्धया युक्तो धर्माकर्षितकृत्यं निर्वर्तयेद्भुक्त्वाऽमुक्त्वा वा भूस्यो वासनस्यो जलस्यो यानस्यो
वा वायुस्य स्रेजस्यो वा सूर्योदयात्पुनः सूर्योदयो यावत्तावन्निर्वर्तयेदेकदा सुधीरित्युन्मत्त-
भैरवः ॥ २० ॥

आपस्वित्येतदिति दिग्भैरवः ॥ २१ ॥

वायुत्तरयोरित्याकाशभैरवः ॥ २२ ॥

कञ्चसहस्रनामपाठो वैवमिति कालभैरवः ॥ २३ ॥

स्मार्तेन विधिना दक्षः समर्चयेत्ताद्रेण वायुभयोरन्यतरेणौत्तरः श्रौतेन विधिना
सर्वे ॥ २४ ॥

वा स्मार्तेन ताद्रेण श्रौतेन स्वोपकुप्तेन नित्यं यः समर्चते सोऽचिरेणैव देवतां
पश्यति श्रौतताद्वस्मार्तस्वोपकुप्तेपूतरोत्तरः कर्मायान् ॥ २५ ॥

यथायथा नैत्यं निर्वर्तयति जीवस्तथातथा सान्तं परिगृह्णाति ॥ २६ ॥

प्रतीकं द्विधा दिव्यमदिव्यं च ॥ २७ ॥

सर्वभूतवृत्तज्ञाः सिद्धास्तदन्यथा ये ते त्वसिद्धाः ॥ २८ ॥

सिद्धैः प्रतिष्ठापितं दिव्यं तदन्यैः प्रतिष्ठापितमदिव्यम् ॥ २९ ॥

उपलकाष्ठेषु पारानन्दोऽपि देवता पूजयेदित्येके ॥ ३० ॥

दिव्ये वाऽदिव्ये प्रतीके पारानन्द आवाहनविसर्जनाभ्यां रहितं पूजनं न कुर्यात् ।
कुर्यान्पापीयान्भवति पारानन्दश्च्युतश्च भवति । पारानन्दाच्चस्मादावाहनविसर्जनाभ्यां रहितं
पारानन्दः पूजनं न कुर्यात् ॥ ३१ ॥

यत्रैकस्मिन्बहवः पारानन्दाः पूजितारो भवन्ति तत्राप्यावाहनं विसर्जनं च
पुष्पकं पुष्पकुर्युः ॥ ३२ ॥

यत्र बहवः पूजका भवन्ति पारानन्दास्तत्रैकेनावहितः सर्वैरेवावाहितो भवत्येकेन
विसर्जितः सर्वैश्च विसर्जितो भवतीत्युन्मत्तभैरवः ॥ ३३ ॥

कानिचिप्राचीनान्यानाह्रितेषु देवतेषु तेषु पूज्यानि सम्पद्यन्ते विसर्जितेष्ववग्यानि
कानिचिदेवतानामाहनात्प्राक् पश्चादपि विसर्जनात् वग्यानि पूज्यानीत्येवं बहुविधानि
प्रतीकानि भवन्ति ॥ ३४ ॥

निवेदको द्विविधः ॥ ३५ ॥

साधकः सिद्धश्च ॥ ३६ ॥

स्वाध्यायपुण्यानियुञ्जति यैरहं देवतामुपचरिष्य इत्यत्र हञ्छति स ततो देवतो-
पमुक्तमुञ्जति मुक्ते स सिद्धः ॥ ३७ ॥

मनसा स्वाध्यायादिकं स्वयं मोक्षमिच्छति याचा देवतार्थं वदति वा देवतालं
समाजोत्सवदर्शनार्थं व्रजति प्रसङ्गेन देवतां पश्यति याचा देवतार्थं वदति कायेन

प्रणामान्विदधाति यथा वाचा वदामि कायेन करोमि तथाहं कदा स्यां ममानुरागः स्यादे-
वतायामिति मनसेच्छति तवानुरागो मयि सम्पद्यतामिति वाचा देवता प्रार्थ्यते येन स सा-
धकोऽचिरेणैव सिद्धः सम्पद्यते ॥ ३८ ॥

एकस्या शालिग्राम-शिलायामेकस्या देवतायामावाहिताया विसर्जनात्प्राक् नान्यस्या
देवताया आवाहनं पूजनं च जायते ॥ ३९ ॥

अर्चनेष्वन्यतमेन नित्यमर्चयेत् ॥ ४० ॥

विशेषार्चनस्याकालं वक्ष्यामः । सखं दैनदिनः प्रलयः खण्डप्रलयो
महाप्रलयस्तत्रादौ तपोलोके द्वितीय ऐश्वरे लोके तृतीयेन कुत्रचित्सखं त्रेता द्वापर, कलिः
सप्तत्सर इद्वत्सर इत्यत्सर, परिवत्सरोऽनुत्तर उत्तरायणाद्युत्तरायणान्त उत्तरायणं दक्षिणाय-
नान्तो वसन्तादिर्धीष्मन्तो वर्षादि, शरदन्तो हेमन्तादि, शिशिरान्तश्चैत्रान्तो वैशाखादिर्ज्ये-
ष्ठान्त आपादादि श्रावणान्तो भाद्रपदादिराश्विनान्तः कार्तिकादिर्मार्गशीर्षान्तः पौषादिर्मघान्तः
फाल्गुनादि शुक्लपक्षान्त, कृष्णपक्षादि, कृष्णपक्षे [स्वन्दस्य] पष्ठी विघ्नेशस्य चतुर्थीति
केचिदिच्छन्ति नवमी शक्तेर्दशमी विष्णोरेकादशी शिवस्य द्वादशी सूर्यस्य सप्तमी
ब्रह्मणः पर्व सर्वेपां । कालिकायाः कार्तिकपक्षा दशमी च एतेषु समर्चयन् एत-
दन्तमे वा सर्वैरेवामीष्टैर्निशिष्ठो भवति रोगनाशो रणजयो वल्लभपानहिरण्यधनलाभ
आरोग्यप्राप्तिस्तरुणीनां सुन्दरीणामरुग्णानां प्रेमसम्पत्तिर्मैथुनाय वाम्यौत्तरयोर्विशो-
पार्चनकालोऽयं सम्भारसम्पत्तिः सर्वेषां देवताप्रतीकप्राप्तिरुत्तमतीर्थप्राप्तिर्गङ्गापमुनयोः
सङ्गमः सुक्षेत्रप्राप्तिरत्यातोपशमनं सतीर्थानां समतानां समार्गाणां सजर्गानां स्वर्गोत्तराणां
ससंस्कारसूत्राणां सवेदानां सोपजीविकानां सदवतैरेव यथाविधानं वा विशेषार्चना निवेद्य
प्रेम्णा समागमसम्पत्तिर्ग्रहणं चन्द्रसूर्ययो । सूर्यग्रहणाच्चन्द्रग्रहणं विशिष्यते । विशेषार्चनं
प्रति यदा रुचिरदेवादिस्वर आदित्यस्य शिवस्य सोमवारः शक्तेर्मङ्गलवारो वि-
ष्णोर्बुधवारो ब्रह्मणो बृहस्पतिवारो गणेशस्य शुक्रवारो कपालिनः शनिवारो म-
हाकाल्याथ महारात्रं उप, कौशिक्या उदिते ब्रह्मणः सगव, सूर्यस्य मध्याह्नं
शिवस्यापराहो विघ्नेशस्य महाकाल्याथ साय विष्णोरेनुदिते महारात्रादूर्ध्वं
सर्वेषामित्येके विशेषार्चनसम्भारसम्पत्तिः सर्वेषामेके विशेषार्चनस्य
पर्वकालो व्याख्यातः ॥ ४१ ॥

विशेषार्चनं वक्ष्याम ॥ ४२ ॥

नैत्यार्चनो विधिरेव विशेषार्चन । निशिष्ठे कालेऽर्चनं कृतं तत्कृतं तत्कृताकृतं
तस्मात्तद्विशेषार्चनमिति केचित् ॥ ४३ ॥

नैत्यार्चनाभिन्नं विशेषार्चनमित्येके ॥ ४४ ॥

अथ पुनः कृतपूर्वकालक्रिय उदञ्चुतो यथेच्छदिशुगो वा उक्ततत्प्राप्तये
पाठ ९

विशेषार्चनस्य समे शुचो देशे सामयिकैः समग्रचान्तो दीक्षाक्रमेण ज्येष्ठो ज्ञातविधिस्तादनु-
सगनुल्लेपनः स्यात् ॥ ४५ ॥

स्ववर्णाश्रमाम्यामपि श्रेष्ठः स्यादित्येके ॥ ४६ ॥

देवतामावाह्यासनं दत्त्वा प्रकल्प्य पादादीनुपचारान्समर्प्यान्यैश्च मनोहरैः परिचर्यै
हविःप्रतिपत्तिं कृत्वाचान्ताः पुष्पाञ्जलिं दद्युः सोऽग्निमुक्तवत्परिचर्य परिचरेद्वा सुतं समण्ड-
लमम्यर्च्य प्रणम्य विसर्जयेत् ॥ ४७ ॥

विशेषार्चनेऽतोऽधिकेन विधिना यष्टुमिच्छन्नाभ्रां सहस्रेण कालामावेनैकामाहुतिं
हुत्वा वा होतव्यं स्वाहातैः प्रणनावेधतुर्ध्वन्तमव्यैस्तैराहुतिसहस्रं जुहुयात् ॥ ४८ ॥

विशेषार्चनं ब्राह्मणान्याः कारयेयुर्ब्राह्मणेन दीक्षितेन हविःप्रतिपत्तिं पुष्पाञ्जलिं
साधं नत्ति स्वारप्यत्वेन भाजनं दासोऽस्मीति निवेदनं स्वतः कुर्युः विभ्रे मुख्यसाम-
यिकत्वं तत्संभवति तस्मिन्केनापि नातुभक्तित्वं क्षेत्रेण वेदयेन शूद्रेण पूर्वं ब्रह्माणं
विष्णुं देवतां पूर्वं विशेषार्चनेन विविना चैष्यन्ब्राह्मणान् क्षत्रान्वैश्यान् शूद्रान्देवान्
तिरश्चः सर्वानेतान्प्रकल्पयेत्सामयिकीति सर्वे विष्णुं देवतामावाहयन्तोऽभवन्ता देवता-
ऽऽगता ते ताममुन् गृहाणेदं गृहाणेदमिति स विष्णुस्तेष्वोऽकुप्यत् किं सर्वैरेवार्च्यते विशेष-
पार्चने एकेनार्चनेऽस्मिन्मुख्यसामयिकेन भवितव्यं तस्मान्नैतद्विशेषार्चनं यस्मात्सो मुख्यः
सामयिको भवद्भिः कृत इत्यमादाय तस्य विष्णोर्वचनं ते सर्वे भक्ताः संसारविरक्ताः सक्ताः
पादाभ्युजे विष्णोः श्रुतिभ्यां ते खिन्नाः किमस्माभिरज्ञातविधिभिरिति तेऽस्तुवन् तान्हस-
न्नेनानुवाच विशेषार्चने मुख्यसामयिकं कृतैः विशेषार्चने भवितव्यं तदनुकूलैर्यथावि-
धानं यत्नेनार्च्यते स सर्वैरर्चितो भवति तस्माद्ब्रह्मणाश्रमाभ्यां दीक्षाक्रमेण च
विधया तपसा च युक्तं श्रेष्ठं मुख्यं सामयिकं कुर्याज्जन्मविधायतप-
आश्रमदीक्षाक्रमेण श्रेष्ठो भवत्येकेनोत्तरेण न्यूनोऽधमः पूर्वेण पूर्वं-
णेत्येके । तदेतन्मुख्यसामयिकस्य मुख्यसामयिकत्वं यन्नित्यार्चनाभ्यम-
र्चनं निदधाति तद्विशेषार्चनं सम्पद्यत इति विभ्रेऽशौ विशिष्टे काले यत्क्रियते तत्तदिति
सूर्यो विशिष्टेन संभारेण यत्क्रियते तत्तदिति भैरवः स मुख्यसामयिकैर्यत्क्रियते तत्त-
त्सर्वेऽनुमन्यन्ते एषो वा तन्निरतयेदिति शक्तिरनेनैः कृतं विशिष्टे काले विशिष्टैः
सम्भारैस्तत्तन्नित्यार्चनविशेषार्चनाभ्यामन्यद् यत्तत्सामान्यार्चनमिति चतुर्मुखो विशेषार्चने
समुख्यसामयिकाः समर्चयेयुरिति सर्वेऽनुमन्यन्ते तदेतन्मुख्यसामयिकस्य मुख्यसामयिकत्वं
तेभ्य इत्युक्त्या निरतो विष्णुस्ते ब्रह्माणं मुख्यसामयिकं कृत्वाचैष्युर्ब्रह्मणं तस्मात्तं कंचि-
दोत्तरमनुपसामयिकं विशेषार्चनेनार्चयिष्यन्तोऽर्चयेयुः ॥ ४९ ॥

आनाहनासनपादाभ्यङ्गानालङ्कारादीर्यन्तुपचरणं दक्षोऽन्यधेनमर्थं मुदा स्तुति-
करणं इति स्वीकरणं मैथुनं ररति शक्तिभिः सामयिकैः सर्वैः समामिर्विशेषार्चनं प्रवर्तते

तृत्यानन्दे मनुविमर्शनमग्रेऽग्नीनामुत्सर्जनं प्रदक्षिणीकरणं पुष्पाञ्जलिनिवेदनं सर्वसुकृतज-
निवेदनं ध्यानानुसन्धानमपराधक्षमापनं दासोऽस्मीति निवेदनं स्वामीष्टसाक्षात्कारयाचनं सर्वैः
कार्यं मण्डलार्चनं च विसर्जनं च मुख्यसामयिकेन ॥ ५० ॥

यथा वा कामयीत तथा सामयिकैर्बहुभिर्विशेषार्चनं विदधीत चेदक्षोऽन्यो मयै-
र्भन्तुनेश्च ॥ ५१ ॥

महता प्रयोगेणार्चनं कर्तुमिच्छन्नाम्नां सहस्रेणाभिषिञ्चेद्यत्तु शीतेन वारिणा कवो-
ष्णेनोष्णेन ॥ ५२ ॥

ततोऽन्यं यदि वा महान्तं प्रयोगमिच्छेच्चैदेवमभिषिच्य गन्धेनालिप्य तमेवं पुष्पै-
रर्चनमक्षतैर्वेत्येके ॥ ५३ ॥

ततोऽन्यं वा महान्तमीहेत्तुर्ध्वरभ्यर्च्यं वं स्तुवीत ॥ ५४ ॥

ततोऽन्यं महान्तमिच्छेच्चैदेवमेवमभ्यर्च्य स्तुत्वा कालाग्रावेवं हुत्वाऽऽयुधालङ्कारश-
क्तिशक्त्यायुधालङ्कारशक्तिग्राहनालङ्कारेश्वरवाहनेश्वरवाहनालङ्कारेभ्यो मूलमन्त्रेण दिगम्नी
हुत्वा शतमीश्वरभक्तेभ्यो मूलमन्त्रेणाकाशाम्नी दश हुत्वा समस्य पृथग्वा जुहुयात् यदि समस्य
शुद्धयादुत्तरयोरभ्येरेकामेकाहुतिमित्येके वा स्रवि तथा गृहीत्यादित्येके ॥ ५५ ॥

यदि कामयीत पशुनाहं यज इति गणेशाय मूषकमालभेत सूर्यायाश्च विष्णवे
शिखिनं शिवाय वृषभं शक्तये सिंहं व्याघ्रं हिंस्रं वा भैरवाय श्वानं ब्रह्मणे हंसं मनोहरं
पक्षिणं वा ॥ ५६ ॥

एतेभ्यो न रुयालभ्यत इति ब्रह्मवादिनो वदन्तीत्येकेऽब्रह्मवा-
दिनः रुयपीति ॥ ५७ ॥

आकाशाग्रेरुत्तरतो यूपं निवेद्य विशेषार्चनेन हुत्वा महतालपेन वा प्रयोगेण वैष्णवं
पशुं पीतेन शैवं श्वेतेन सौरं गाणपं शाक्तं च रक्तेन कापालं श्वेतेन कृष्णेन वा वारिणा
प्लानपस्यमुकायै देवतायै त्वा जुष्टमाग्रावयामीत्याग्राव्य तथैव रशनयाऽमुकायै देवतायै त्वा
जुष्टं प्रतिब्रह्मामीति प्रतिब्रह्माऽमुकायै त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति तथैव तेन वारिणा संप्रोक्ष्य
तथैव तामिरद्विरमुकायै देवतायै त्वा जुष्टं पाययामीति पाययित्वा आकाशाग्रेः पश्चात्पाना-
ग्न्यासादयन्ति बर्हिर्नि दक्षिणे भागे दधिसर्पिपोः पात्रे दुग्धपात्रे सर्पिपः पात्रे एतान् चप-
कान् संस्थापितान्संप्रोक्ष्य संशोष्य चोन्मुकं परिगृह्य तस्मादग्रेस्त्रिरमुकायै देवतायै त्वा
जुष्टं पर्यग्निकरोमीति पर्यग्निकृत्वोन्मुकं निर्हृत्यां तेभ्यो निरस्यति ये वास्य विघ्नकर्तारो ये
वास्योत्सिलैः अनुधानन्ति परिपीडयन्ति परमार्थोपविष्टास्तेभ्य एवमुन्मुकं निरसामीति निर-
सति मुख्यसामयिकः सोऽनुपदवः सम्पद्यते तस्मादेवं निरसेचदुन्मुकं निरसति तर्दिष्टः
सम्पद्यते तस्मान्निरस्योपस्पृशेत्तत्तद्गर्णेन निलकं कुर्यात्तस्य पशोर्गालेऽमुकायै देवतायै त्वा
जुष्टं सतिटकं करोमीति मुख्यः सामयिक उर्दाचीं पश्यन्निट्टन् जुहुयादादपाद्य सुवेण स्रुचि

गृह्णाति प्रथमात्पात्रादमुक्तये स्वा जुष्टं गृह्णाति हविर्गृहीत्वाऽमुक्तये देवतायै अयं पशुः
 स्थापितः स्वाहेति सूचा इत्वा तस्मादेव पात्रात्तथैव गृहीत्वाऽमुक्तये देवतायै अयं पशुर्वहः
 स्वाहेति इत्वा द्वितीयात्पात्रात्तथैव गृहीत्वाऽमुक्तये देवतायै अयं पशुः प्रोक्षितः स्वाहेति
 इत्वा तस्मात्तथैव गृहीत्वाऽमुक्तये देवतायै अयं पशुराप्यायिनः स्वाहेति इत्वा तृतीयात्पात्रा-
 त्तथैव गृहीत्वाऽमुक्तये देवतायै अयं पशुः पर्यग्निकृतः स्वाहेति इत्वा तस्मादेव पात्रात्तथैव
 गृहीत्वाऽमुक्तये देवतायै अयं पशुस्त्रिलङ्घितः स्वाहेति इत्वा शेषाणि हवींषि एकः साम-
 यिकः सुवेण त्रयः सामयिकः पार्श्वेऽन्वाद्यैः सामयिकैर्मुष्ट्यसामयिकः सूचा
 विष्टेभ्यो देवेभ्यः स्त्रिष्टुभ्यः स्वाहेति तं पशुमुत्तरत उत्सृजन्ति ये वा तं पशुमुत्सृज-
 न्त्यन्यत्रजलदानरैभयदानेस्ते सर्वे ब्रजन्युत्तमां गतिं साहस्रोऽपि राजा उत्सृष्टेभ्यः पशु-
 भ्योऽन्नं जलं प्रयच्छन्मयमुत्तमां गतिं जगाम । ये वा पशुमुत्सृजन्ति त आमनः पाप्मानं
 धुन्वन्ति येऽपि तत्सहायास्तेऽपि ये हवींष्यश्नन्ति त उत्तमां गतिं भगवन्त्यात्मानमेतं पशुं
 पशून्वा समस्य पृथग्योत्सृजेत् शिष्टा आहुतीः सर्वैर्हुत्वा शेषं समापयित ॥ ५८ ॥

एवं पशुपात्रं नाचरेद्विद्वान्पारानन्दः ॥ ५९ ॥

एकदेयाचरेदित्येके ॥ ६० ॥

सात्त्विको वै राजा एवं पशुपात्रयजतां देवतां साऽप्रवीन्मां यष्टुर्माहेजदैरेव पदार्थै-
 र्माजडैः चित्तवर्धितैर्यज्ञस्य यस्माद्वा घ्याना चिद्रूपो ज्येष्ठं चिद्रूपं घ्यानं जड एवं यजनं
 जडं यथा चिद्रूपो यजनीया चिद्रूपा एव तपस्तपस्वी तपन्नोप्या तस्माच्च एतं त्रयं व्युत्क्रमन्ति
 ते पार्थिव्युत्पन्ते तस्मान्नाजडैर्मायज्ञस्य तस्मादेव ब्रह्मवादिनः पारानन्दः मयं हिसं बलि
 ठित्वा दधिर्जडं प्रयच्छन्ति ततोऽहं तुभ्यामि तच्छिरोलोमजेन धूमेनाहं हव्यामि तस्मादेवं
 यज्ञस्तेषुको राजा बध्ववधैः पारानन्देः पारानन्दो राजा तां कालं यजन्जीवन्मुक्तिं जगाम
 तस्मात्पात्रानन्दो विद्वान्तजाचरेत् ॥ ६१ ॥

अथ घामी महायागेन यष्टुं कामयति चेत् पाशुकरजं गायत्र्यैव पठ्याहूती-
 स्तस्या देवताया जुहोति उन्मुक्तं निरस्य पात्राण्यासादयति प्रथमं पात्रं शुक्रशोणिनाम्यामा-
 पूर्प द्वितीयमासभैरुतीयं मुदया सर्पिषा वा तदुत्पत्तिं वक्ष्यामः सुगन्धामरोगां मञ्जुलमा-
 पिणीं यान्तोद्धतां सुगन्धतलेन्दनाम्यां धनोष्णेनोष्णेन आपदिवा वाऽर्घ्यदेवतेन सूचेन
 मन्त्रोत्पन्नं यथाऽङ्कुरैः शोभिनामान्नाय तस्या उपस्थेऽनन्तरगर्भौ प्रादेशमाश्री कुशौ नाम्यश्री
 पाणिनाष्टाघ तदुपस्थमष्टोत्तरशतं जपेन्कामवीजं चन्द्रवीजं स्वेष्टेशवीजं ययस्या देवतायाः
 वामपानं यौनं तत्तस्या नासः प्रथमाधुरमनुवारेण शुक्रं र्वीजं तस्याः सम्पद्यते एष एका-
 धरो मय एतद्बीजं यस्माच्चद्राकउनेन देवतायश्चिन्ता भवति तस्मादेवं बीजमुद्देश्या तथा
 रश्मि मंगल्य शुक्रं योनावैवोत्तरादपन् तथा मैथुनं कुशं यथा तस्याः शोभितं पूर्वमुत्तरे-
 षतः शुभमुत्तरं योनावैव सुगन्धमानदिरोऽप्यो वा कुशं यो ददः स्यात्ततो मैथुनश्च

ह्रीं गृहीध्वेति त्रिभूयादुक्ते तेन मुख्यः सामयिकोऽन्यो वा सुवेण गृहीतुमुद्युक्तः सन्गृह्णामि-
 गृह्णामीति त्रिभूयाद्यन्त्यः सामयिकः स्यान्मुख्यः सामयिको गृह्णणेति त्रिभूयात्सुबं निधाय
 बर्हिपि पुनस्तेन सुवेणाज्यं पात्रे गृहीत्वा सुबं निवाय शुक्रं मन्थमाहुत्योत्तार्य चपके
 तथैव शोणितमुत्तारयेत् । यदि पुमानदृढः स्यान्मैथुनेन शोणितमुद्वेदितुमसमर्थस्तस्मिन्नेव
 योनिमण्डले रक्तचन्दनं निक्षिप्य तदुत्तारयेद्यदि वा सा रजसा पुता स्याद्वस्त्रेण तद्रजो
 गृहीत्वा चपक उत्तार्याभिचारयेत् यदि वस्त्रं तज्जलेनाप्लाव्य तद्रक्तं जलं वा ॥ ६२ ॥

एतयोरन्यतर औत्तरेयो विधिः ॥ ६३ ॥

अमुकायै देवतायै स्वाहेति प्रथमायुधमुद्धैवं द्वितीयं तृतीयं चतुर्थं पञ्चमीं जुहोत्य-
 मुकशक्तिमल्लै देवतायै स्वाहेति षष्ठीममुकवाहनायै स्वाहेति षडाहुतयो भवन्ति शेषं पूर्ववत्
 यथार्चनं युक्तं मन्येत तथायुक्तोऽर्चयेत्सम्यक्भक्तः स्वोपकृतेन वि-
 धिना यतो भक्तियोगः कारणं देवताह्लादाय तस्मात् ॥ ६४ ॥

आध्या व्याध्या वैषदस्यस्यो नित्यनिर्वर्तनं न निर्वर्तयेत् ॥ ६५ ॥

**यथा युक्तो याचतीभिः शक्तिभिः कामयति तावद्भिः साम-
 यिकैः संभारैश्च पूजाभिः पूजयति ॥ ६६ ॥**

सत्रेण यष्टमीहन्महाराने उपस्थुदिते वा सर्वैः स्वानीतैः संभारैरेकं प्रतीकं प्रतीकं
 पूजयन्ति आवाहनं विसर्जनं च तेषु सात्रिकेषु परस्परं धृतेषु एको मुख्यः सामयिको
 भवति स एव कुरुते सात्रिकाः सर्वं पृथक् पृथक् अन्यत्सर्वं कुर्युर्नत्येके सात्रिकाणां
 ये उपसामयिका भवन्ति विशेषार्चने यत्सामयिकाः कुर्वन्ति तदत्र
 सत्रे उपसामयिका आचरन्ति नोपसामयिकैर्विहीनं सत्रं भवतीत्येके
 सर्वान्सर्वे धृणन्ति या युष्माकं उपास्या सा मनोपास्या यस्या यूयं उपासनास्तस्या अहमुपा-
 सकस्तस्मादहं युष्मान्सोपसामयिकान् सात्रिकानमूच्य इति मुख्यसामयिकस्तान्धृत्वा ते
 पठन्ति वृता या तत्रोपास्या साऽस्माकमुपास्या यस्यास्तत्रमुपासकस्तस्या देवताया वयमुपास-
 कास्तस्माद्वयं त्वां सात्रिकं सोपसामयिकं मुख्यसामयिकं धृणुम इति मुख्यसामयिकं ते
 धृत्वा मुख्यसामयिको धृतः पठति यस्माद्यूयं सत्रं प्रारभ्य तस्मादहं मुख्यः सामयिकः
 सोपसामयिको युष्माकं मुख्यसामयिकोऽहं मानुषः एवं ते सात्रिका वृता जपन्ति यस्मात्त्वं
 सत्रं प्रारभसि तस्माद्वयं ते सात्रिकाः सोपसामयिक वयं ते मानुषा इति धृत्वा प्रारभन्ति
 यावन्तीष्टेयुरेयोप्ययनानि यावतो ऋतुमासान्पक्षान्दिवसान्प्रातरादिकालैस्तान्मु पूजाभि-
 र्विदम्यात्तत्सत्रं यदेकोऽर्चक आयाहयति विसर्जयति चान्ये समर्चका भवन्ति यथादि-
 श्युता ये सामयिका उपसामयिकार्चनसत्रिणो मुख्यसामयिकश्च सत्री न ते सांस्वर्गिक-
 मेधरं वा नित्यनिर्वर्तनं कुर्युर्न मृतमुत्थजेयुर्न पुराणं न निद्रां कुर्युर्न निधुनीभूताग्नी-
 भिरभिभवेयुर्न भक्षं भक्षयेयुर्न पानीयं पिबेयुरेतान्यन्यतममर्चने सत्री धृत्वा धामपनाय

देवतायाः पादौ हस्तौ मुखं प्रक्षाल्य द्विराचम्य देवतामूर्धन्यप्रावृज्जलीन्पुष्पाणां विकि-
रेदप्येकस्य पुष्पस्य वा हस्ताभ्यां पायुभ्यां नेत्राभ्यां यच्च कित्तिपं अक्षैश्च मनसा
क्षुधा तृष्णाया निद्रया जिह्वया दन्तैस्तासर्वं जुदामि पुष्पविकिरणैस्तासात्तत्सर्वं क्षमस्व
क्षमस्व नमोनम इत्येतत्प्रायश्चित्तं । प्रारब्धे सत्रे न प्रविशन्त्यन्ये इन्द्रिय-
विकलाः कुरूपाश्चायुवानश्च भक्तिमन्तः प्रविशन्त्येके सत्रान्तर्गता
न निर्गच्छन्ति ऋते आधिभ्याधिभ्यामस्वास्थादासभासेः सत्रस्या-
काशाग्नौ एतामाहुतिं हुत्वा सत्रं मे समाप्तमभूत्समाप्तः कामो मे समाप्तिमत्रै नमोनमः
सर्वं खिष्टं सुदुतं सुगष्टं करोतु मये ये विप्रास्ते ये तेभ्यो निर्गच्छन्तु दूरं खिष्टकृते-
भ्ये स्वाहेति सत्री सत्रान्निर्गच्छेत्तस्मिन् गते सत्रिणो जुह्वनि दशान्वारब्धा अन्यैः ।
मुष्यः सामयिक्तो वा खिष्टं होकेन न्यून बहुमिर्गो तद्विष्टं भवतु स्वाहेति हविर्मात्राशाना
धामिनश्च षेच्छक्तिमैधुनानन्दा जितेन्द्रिया मुण्डनाकारिणोऽज्ञाना ईश्वरपरा मन्त्रजप-
परा अर्थवदीश्वरोपचारपरा निराशिषो निरभिरादना निरालिङ्गना भगवच्चिह्निचिह्निता
देवतोच्छिष्टामृतपरा भवेयुर्या देवतां यष्टुमिच्छेयुस्तद्वय सरसरसंक्षयतैः सामयिकैः शक्ति-
मिध ततोऽधिरैरधिकामिध प्रारम्यते सत्र न न्यूनैर्न्यूनाभिर्न न्यूनाभिरित्येके
अधिकाभिश्च सुरानन्दः सत्रं प्रारम्य देवता विसर्जयेदासत्रसमाप्तेरित्येतत्सात्रो
विधिरेतत्सात्रा परात्मन ईश्वरात्मानो मयन्तीश्वरात्मनामैश्वरा जीवात्मानो ब्रह्मादिनो
भवन्ति सात्रिकाः ॥ ६७ ॥

यदि सत्रेऽपक्षीयेत मुष्यः सामयिकः सामयिकान्पतमः पूर्वमुष्यसामयिकत्वेन
परणं यदुदककुम्भं निनयित्वा मार्जयन्त्यात्मानमेपोऽनृथः ॥ ६८ ॥

समाप्ते सत्रे यावन्तः सात्रिका निषेधास्तेऽप्रतिपिदा भवन्ति ॥ ६९ ॥

अयोत्सवविधिं वक्ष्यामः ॥ ७० ॥

औत्सवेन विधिना देवता समर्चयन्सख्ययागाराणि चित्रितानि रञ्जितानि कार-
येत् ॥ ७१ ॥

गनाश्वेद्याभिरलङ्कृताभिः स्विताभिरागारहारण्यलङ्कृतानि कारयेत् । दुन्दुभ्यादि-
वाद्यैः स्तुतिशोभमुखैः सुगायकैः नग्नेः शिष्टोदितसर्गकैः शूद्रैश्च द्वितीयकक्षायां खलङ्कृतैः
शस्त्रोपतवाद्बुद्धैः क्षत्रैः खलङ्कृतैः खलङ्कृतमिर्वेद्याभिर्षाम्नोद्वताभिर्वज्रमानो ब्राह्मणैः
कृतस्वस्त्ययनः कृतमुण्डनः कृतम्यङ्गज्ञानः खलङ्कृतो आक्षण स्नातमहृतविवाहं स्वकृतस्रग्ध्रं
उत्सवायै ऋत्विजं वृणुते उत्सवार्यं ऋत्विज त्वा वृणु इति । स वृतो जपेदीश्वरात्मैस्त्व
दासोऽहमिति नयाश्वर महामनुं नम वा एते अर्णराक्षसादेप नवार्णवो यदीहेयं देव-
मर्चामस्तन्मनुमिति एतं जानायादा । ईश्वरस्य प्रथमैश्वर्यचर्चनं संखुष्य तं चतुरक्षरं नामोदे-
च्छेनं पूर्ववत्तन्मर्चणवः सम्पद्यते । एष चतुष्पादो मन्त्रश्चतुष्पादमस्तस्माच्च एनं वाचोचरति

स चतुष्पादं धर्ममेवात्मनि धत्ते । यदभ्ययनं यजनं दानं दण्डधैते चत्वारो धर्मस्य पादा यच्चत्वारि वा एतस्य पदानि तच्चत्वार एव वर्गाः चत्वारो वा एते योगास्तस्माच्च एनं वाचोचरति स चतुरो वर्गान् योगानेवैवात्मन्धत्ते । एष वै सर्वसम्पादको भद्रस्तस्मादेप चतुष्फलोऽयं चाण्डालेष्वप्युपदेश्यश्चाण्डालाद्यापि परिग्राह्यो नास्य मद्रस्य दानादानाभ्यां गुरुशिष्याबुभौ सम्पद्येते तस्मांमहाफलोऽयमवन्धनो मद्रः यदस्य ग्रहणेच्छा साऽस्य दीक्षा यजपो मौनेन सा अर्हिसा यस्य शिक्षा शुचिना वाऽशुचिना यत्र कुत्रचित्तत्तपो भवति स धृतो जप्त्येनं भवति । यजमानो नापितं शिष्यान्मुण्डयैनमिति । यद्यस्य मर्दवेन लोमानि युक्तानि स्युरस्य चेद्भूयुगं पक्ष्मरोमाणि शिखां वर्जयन्सर्पगात्राणि मुण्डयेछोमानि पूर्वं स्मश्रूणि पश्चात्केशान्नखानि ततो मुण्ड एवं यजमानवत् ज्ञानादि सर्व-देवतायास्तदिष्टायां विशेषार्चनमारमेत । यजमानो जीवानर्थवत्परिचरेद्ब्रह्मजलमन्धपुष्प-मालामिर्यथासम्भवं मानसत्कारैर्यथायोग्यं विशेषतो ब्राह्मणान्सुवासिनीः कुमारिकाश्च यामे यामे विशेषार्चनं कारयेत् वा सायं प्रातर्वा प्रातर्मध्याह्नसायंनिशीथेषु ॥ ७२ ॥

वामी सर्वमुक्तवस्त्रिभिर्मन्त्रैरर्चयेदित्येव विशेषः ॥ ७३ ॥

सर्वेऽधिकृता यतोऽतो दीक्षिता भगवदुच्छिष्टं वामिनः क्रमेण व्युत्क्रमेण वा यथेच्छं पिबन्ति भुञ्जन्ति विहरन्ति स्त्रीभिरन्योन्यं च ॥ ७४ ॥

वामानां च ग्रहणमन्त्राः ॥ ७५ ॥

इदं पवित्रममृतं गृह्णामि भवमेपजम् ।

पशुपाशसमुच्छेदं कारणं भैरवोदितमित्याद्यस्य ॥ ७६ ॥

ईशोच्छिष्टमिमां मुद्रा हार्दसन्तापनाशिनीम् ।

गृह्णामि हर्षजननीं भोज्यसम्भारसम्भृतमिति द्वितीयस्य ॥ ७७ ॥

गृह्णामि प्रमदां दिव्यां प्रमत्तां यौवनान्विताम् ।

सर्वदानन्दद्वयं मत्साधनविधायिनीमिति कामपठ्यर्थपठ्यन्त्यतराम् ॥ ७८ ॥

गृहीत्वा मानसकृत्पुष्पाञ्जलीन्प्रक्षिपन्ति प्रक्षेपयन्ति वा देवताप्रतीके ॥ ७९ ॥

प्रत्यर्चनमावाहनविसर्जने स्यातां । नेत्येके सत्रवत् ॥ ८० ॥

उत्सवान्ते ऋत्विजं दक्षिणाभिस्तोषयेत् ॥ ८१ ॥

अथ बलिदानविधिं वक्ष्यामः ॥ ८२ ॥

द्विविधं बलिदानम् ॥ ८३ ॥

छेदनमुत्सर्गः ॥ ८४ ॥

छेदनं राज्ञा समर्थेन वा ॥ ८५ ॥

शस्त्रेण वध्या घातनीयास्त्वपराधिनः ॥ ८६ ॥

त्रयो वा एते लोकास्तेषु तिस्रो वा योनयस्तेषूत्तरोत्तरो ज्यायान्तासूत्तरोत्तरा
ज्यायसी तस्मादेव मानुषो वध्यो देवतायै अपकरोति । यो मानुषो यथा पशवः अपकरोती-
त्येते वप्यास्तस्माद्ब्रह्मै वध्याः ॥ ८७ ॥

यस्माद्वा दण्डो धर्मपादस्तस्मादेतेन प्रचरन्ति ब्रह्मवादिनः स्वर्गस्य लोकस्य
जितैः ॥ ८८ ॥

ये वा तपसैव निगृह्णन्ति दण्डेन दण्डयन्तः प्राणिनस्त आनन्त्यमश्नुवन्ति तापसा
इत्येके ॥ ८९ ॥

हिंसा द्विविधा ॥ ९० ॥

उद्योगहिंसा प्रासङ्गिकी हिंसा च ॥ ९१ ॥

प्राणिना वियोगाय देहेन कर्म कुरुते यत्साया ॥ ९२ ॥

तदितरा द्वितीया ॥ ९३ ॥

यथा वा यदस्मौ प्रक्षिपति काष्ठादिकं तदन्तर्गता जीवा हिंसिता भवन्ति । यदयं
नेच्छति प्राणैर्वियोक्तुं तां न तप्राणैर्वियोक्तुं तान्कर्माचरति । कर्माचरन्नेव ते प्राणैर्वियुक्ता
मथन्ति । तस्मादेवा प्रासङ्गिकी । तिष्ठता ब्रजतासीनेन शयानेन द्वितीयया हिंसया पापं
नाप्नोति नाम्युदयं चेति परानन्दः ॥ ९४ ॥

तदितराया देवताया बलिदानादन्यत्र च हिंसन्यापमाप्नोति ॥ ९५ ॥

बलिं प्रयच्छन्निस्त्रान् शस्त्रेण हिंसन्नानन्त्यमश्नुत इति सुरानन्दः ॥ ९६ ॥

अथ बलिदानविधिं यक्ष्यामः ॥ ९७ ॥

स्नातोऽलङ्कृतो देवतामभ्यर्च्य देवतापुरतः पुरुषगता भूमिभण्णाय पपोदेशं वा तत्र
गतं खनित्वा तैजसं तदितरं वा स्तम्भं स यावान्भूम्यूर्ध्वं स्यात्तानन्तमेव लोष्टैः कष्टैरस्मभिः
पङ्क्तिभिर्मृद्विधं तं संपूरयेद्यथा स स्तम्भश्चालितो न स्यादन्यत्र उत्खननात् ॥ ९८ ॥

शानीयं रज्जुं दृढामानीय तया बलिस्तम्भं संवध्य गन्धाक्षतपुष्पैश्चतुर्ध्रुं स्थानेषु
स्तम्भमनेन हिंसस्य पशोर्देवसालोक्यायै गत्वा त्वामलङ्कुर्वं अयममृतस्य मृत्योर्भयं पलायते
त्वमेनं सुखिरं वृषिः अमृतेन पशसा दीप्त्या नियोजयेयमविहलं वुर्विति स्तम्भमलङ्कृत्य
प्रणवेन सुवृतस्य पन्थानमारोह्यैनमिति रज्जुं गन्धाक्षतपुष्पैरलङ्कृत्य तया पुरुषं वण्टे वध्वा
श्रवितं समुत्सृज्य पशुहोमवद्दोमोऽत्र चिञ्चितं प्राणवियोगानन्तरं घातहोमोऽत्र
कृतावृतो होमः स राजा प्राणैर्दण्ड्यान् वियोजयन्नमृतमश्नुते द्विपादाश्च चतुष्पादाश्च पशवः
पशुं पुरुषमर्चनाविशिष्टेन गन्धेन यदेनं लिम्पति भाले शिरसि ग्रीवायां खट्वप्रहारणीये
कण्ठकूपे हृदि बाहोःसादेनं वहिस्तः शुचिमेव कुरुते पुरुषं नगमाद्वासासं शुष्कवासासं
वा प्राणैर्वियोजयेत्खट्वेन यस्मादयं योनेर्नग्नः पतितस्तस्मादेनं नग्नं छेदयेदिति सुरा-
नन्दो यस्मादयं रुविरेणाद्रौ निर्गच्छति तस्मादेनं द्विजं छेदयेदित्युन्मादानन्दः ।

शुष्कतासा ज्ञानमृच्छति तस्मादेन शुष्कवासस छेदेयेदिति ज्ञानानन्दोऽन्य पशुर्न-
 भस्तेवो न स्त्रीजातीयो बलिच्छेद कुत्रचित्तस्या शास्तिर्न शारीरिकीति केचित् ।
 स्त्रीजातीयो बलिच्छेदोऽस्त्येवेत्यमृतानन्दो गर्भिण्या अपि दुष्टाया गर्भिण्यां विशेषं
 वक्ष्यामस्ता छिन्ना उदर प्रास्फोट्य खड्गेन स्वधितिना वा गर्भस्थान ज्ञात्वा गर्भं निष्कास्य
 स यदि गर्भो जीवेत्त जीवयेद्यदि शिरो ग्रीवाया युक्त स्यात्त ग्रीवाया छिन्ना सर्व समान
 यदि स न तथा स्याच्छ्रावे त निधाय गोमयेनोपलिप्य गन्धाक्षतपुष्पैर्विकिरेद्वाभिधेषुमा-
 त्रानर दीर्घवितस्त्यायतमधिक वा यागीय काष्ठ पासुभिर्भूम्या प्रपूरयेद्गमयितु स्वर्गाय
 लोनायैनमुद्गमयितु खड्गधारा बाहयितु पूरयामीति पूरयेत् स्तम्भस्य पश्चात्तूर्णा तमलङ्कृत्य
 अन्यया रज्ज्वा ग्रीवातेन यज्ञनाष्टेन सप्तम्य बन्धयेद्यथा स खड्गप्रहारोऽयत्र मा भूया-
 देव बध्वा ता ग्रीवामभिमृशत्यधोलोनाज्जिर्तयितु स्वर्गाय लोकाय गमयितु याम्मात्पाशा-
 द्विमोचयितु कृच्छ्रादु-भोक्तुमभिमृशामि धर्मिणेति वरुणस्य पाशोऽसीति रज्जु चाभिमृश्य
 प्रथमो बलिर्द्वितीय स्तम्भस्तृतीया रज्जुधतुर्य यागीयकाष्ठ पञ्चमी बध्नन् रज्जु षष्ठ खड्ग
 सप्तम रक्तपात्रमष्टमोऽग्निर्हृदो भूमिर्गा नवमोऽह इति यद्यन्यश्छेदक स्यान्नत्रमोऽयमिति
 ब्राह्मणक्षत्रशूद्रान्यतम आसो नान्यश्छेत्ता भवति दशमीय देवतेति जपित्वा उदङ्मुख
 प्राङ्मुख प्रथम पठेन सयोज्य पुष्प मूर्ध्नि न्यस्य चिरेण कालेन यद्गन्ता यदप्राप्यमयो-
 गिमि यद्गच्छति मुहूर्तिनस्तच्छिन्नो गच्छ सत्तरमिति करणान्यद्भि सप्रोक्ष्याग्नेयो धर्मपाल -
 श्छेदयोग्यश्चेत् एवान्यथान्यो लौह आनेयश्छेदयोग्य ॥ ९९ ॥

तिरश्चीनाभि फनिष्ठिकानामिनामयमातर्जनीभिर्गणितो दीर्घ शताङ्गुल आयतो
 दशाङ्गुलैरेव धर्मपाललक्षणलक्षित एव कालखड्गसंज्ञो नास्मादधिक इष्यते ॥ १००
 ॥ १४०० ॥

तदर्पायतस्तद्वदीर्घो दिक्खड्गः ॥ १ ॥

त्रिंशदङ्गुलदीर्घ पञ्चविंशत्यङ्गुलदीर्घश्चतुर्विंशत्यङ्गुलदीर्घो वा त्र्यङ्गुलायतोऽयर्धो ह-
 लमितस्तन्नीचैर्वा आकाशखड्गोऽयं चन्द्रहासश्च ॥ २ ॥

द्वन्द्वत्वावधिरिच्छा यजमानस्य कारोर्वा ॥ ३ ॥

त्सरुत एकैक दशकमङ्गुलीनां लम्बत्वे न्यूनमुद्दिश्य विजयोऽसिः खड्ग-
 स्तीक्ष्णधारो दुरासदः श्रीगर्भो विशासनो धर्मपाल इत्येते क्रमशो
 व्याख्याता भवन्ति ॥ ४ ॥

मनोहरायतो मनोहरदीर्घो मनोहरावृत्तिर्यथा सज्जयाभियुक्तस्तथा सज्जया व्याख्यातो
 भवतीत्येके ॥ ५ ॥

अहि वा कार्यं बलिदान छिन्दि छिन्दि वळि स्वाहा स्वर्गाय लोकायास्य प्राणानु-
 त्कामयैन दु खित मा कृषीति खड्गमग्नौ निष्टयैव त्रिरुत्तरैस्त्रिभिरन्तरित रक्षोऽन्तरिता अरा-
 पाः १०

तप इति निष्पत्तिरक्षो निष्पत्ता जरानय इति वायव्येनाग्नेयेन च तेजसा त्वां समनश्मीति
निनीय तैरष्टमिधर्मान्नेर्नामभिः खड्गेऽष्टसु स्थानेषु गन्वाक्षतपुष्पाणि निक्षिपन्ति उभयत
इत्येके द्विदयो द्विधाधारश्चेच्चतुस्त इत्येके ।

असिर्विशसनः खड्गस्तीक्ष्णधारो दुरासदः ।

श्रीगर्भो विजयश्चैव धर्मपाटस्तथैव चेति ॥

एषो वै कालस्य प्रतीकं यत्खड्गस्तस्मादेतस्मिन्नर्चितेऽर्चितो भवति चिद्भिन्नो जडो
जडमिन्नश्चैक्यं सर्वेषां जडानामधिष्ठात्र्यो देवता भवन्ति देवता वै जीवास्तीक्ष्णैर्गोष्ठतद-
धोश्चरत्वं प्राप्नुवन्ति यथा वाऽपां वरुणः । तत्खड्गं तत्सरी धृत्या अस्य स्वर्गाय लोकाय
क्षिप्तमि एनं ग्रीयामास्य देहं प्राणैर्वियोजयामि तीक्ष्णधारेण इं फट् स्वाहेति सखद्वालेन
हस्ताभ्यां हस्तेन वा घातकदिच्छया पात्रे रुधिरमानयेत् मुण्डं च तस्मिन् रक्तचन्दनं काश्मीरं
योदकं कर्पूरं दुग्धं दधि वा पुष्पं च निक्षिप्य हस्ताभ्यामाच्छाद्य ॐ ऐं ह्रीं क्लीं चामु-
ण्डायै विद्महे इत्यभिमुख्य देवतामे निधाय कालीयायद्या तच्छ्रायद्या वा संपुष्ट्य संशुद्धत्वेति
वा समर्पयेत्समर्पणं जलोत्सर्गं दीपं मुण्डे प्रग्गालयेत्कर्पूरं वा चतुष्पादस्य लोका धूम-
प्रिया भवन्ति तस्मात्तन्म्यो धूमं निर्गमयेत् प्रग्गन्धं च तस्मिन्शान्त्यं उपोतिपि आग्राश्री
रुधिरं मुण्डं च बन्धभागेभ्यो रुधिरमुण्डादिदेवतोच्छिष्टभागेभ्यो य ईश्वरार्थं दीक्षिता
जीवाभ्यामस्तेभ्यो यदर्थं दीक्षिता ईश्वरालेभ्यः स्वाहेति हुत्वा रुधिरतिलकी स्यात् यो वै
एतत् रुधिरतिलकी स्यास देवतामेव वशीकुरुते वा खेष्टं तस्मात्तिलकी स्यात् तच्छरीरं
गर्भं निधाय पांशुभिः संपूर्णाश्चातामिन् भूमिं कुर्यात्पक्षत्या मनुं जपति ॥ सिद्धमनुः सम्प-
द्यते वा तच्छरीरं ग्रामादुत्तरतरलजेष्टा सायं स्मशानभरषाय स्वाहेति एकमाग्याहुतिं हुत्वा
एकधेदग्निः, अग्निरयं चेदेतामेव त्रिचक्षिपु होमशेषं समाप्य च काष्ठैः पुष्टकवन्धं चेषु-
रुचितां पशोधेनशुचितां शृङ्गाऽग्निनाऽग्निभिर्वा दग्धा तद्धूमतो धूमेन देवतादर्शनीयः
सम्पद्यते सदैव धूमेन स्वर्गं लोकमेति देदीप्यमानस्यामेराडुष्ण्यं प्रदेशे जपन्मनुः सिद्धः
सम्पद्यते सोऽग्निर्वशेषशाम्येत्तदग्निं पुनः प्रणीय दहेदेवमाहूतां यावत्तद्धूमस्य स्यात्ता-
वत्पूजाधिरामो न विसर्जनं नियमाश्चेते भवन्ति यजमानस्य सन्ध्यादानं
सीताक्षयर्जनं मृतपुत्रीयोसर्गयोः शानं निद्रायामाचमनं अनुविस्पर्शनं शानं एते नियमाः
सात्रिकाणामपि भवन्ति यद्येतेन विधिना प्रोक्तं सत्रं स्वायत्त्यादा सत्रे यजमानाः
सर्वे ऋषिण इत्यस्मिन्नानशेषे मत्स्येति शीतनेऽस्मीन्यादस्य पुनः श्वेनारिं प्रणीय ता-
न्यस्मीनि दुग्धेन दग्धपशुभ्यां दग्ध वा संविष्ट्वा पिण्डं शृङ्गा मधुनाग्राभ्य गोधूमनिष्ठेन
वा कानिष्ठेन वा संमिष्ट्य पिण्डं कनेष्ठावेष्ट्य तेनाग्निना दग्धा यक्ष्मीन्यपशिष्टानि त्सुः
पुनर्यैव भस्मनाप्रावक्ष्यते शीतने भस्मनि स्नानानकश्चित्रैरग्नौ भस्म तप्तदुग्धे स्थानेषु धार-
येद्विजिगीषा यै एतैःऽपि धारयेयुः मुनयश्च देवताभ्यर्च्य भिन्नर्षदेदेता विज्ञान-

धादि वितरेषे तं तत्र तथा प्रकल्पयन्ति एवं तत्तदर्थिग्यस्तत्तदांशान् एतदक्षार्थं शोधनार्थं
 संमार्जनादिभिः शूद्रांश्च प्रकल्पयेदन्नाच्छादनदानाद्यैर्भृत्यानेतस्य सर्वस्य परितो देवतागारस्य
 सिद्धये दृढकुट्यविशेषं प्रकल्पयन्ति वास्तुशास्त्राद्विशेषोऽनुगन्तव्यो मनोहात्वादिभूमिपरीक्ष-
 णादिबलिदानैः प्रचरन्ति ब्राह्मणमोजनैः सहस्रनामहोमैः स्वाहान्तेर्नामभिर्महद्भिस्तस्यै
 रुधिरहोमैरिति कृताकृतं निःशक्तिकां निर्वाहनां प्रतिपां प्रतिष्ठापयेदित्युन्मत्तमैरवो
 नितयुधामिति ज्ञानानन्दो ब्राह्मण एव प्रतिष्ठापयेत् क्षत्रादिरित्येके एवं
 प्रतिष्ठापयति वा यथाकथञ्चित्सोऽश्रुतं जानन्त्यं ऋतेऽवयवभ्रंशादेवताप्रतीकं न लौकिकं
 सम्पद्यते इत्युन्मादानन्दो लौकिके तस्मिन्जाते सति पुरुषद्वयमितां खनित्वा भूमिं
 तस्यां तं निक्षिप्य पांसुभिः पूरयित्वा तां भूमिं पद्यायोग्यां प्रकल्पयन्ति देवतागारे पुनः
 प्रतिष्ठापयेद्वितीयं प्रतीकमागारं च जीर्णं नवमिव प्रकल्पयन्ति वास्तुहोमेन
 च प्रचरन्ति ॥ ८ ॥

इति पारानन्दसूत्रे उत्तराध्याये प्रथमाह्निकम् ॥

पारानन्दसूत्रे द्वितीयाह्निकम् ।

अथ देवताप्रसादसिद्धयेऽनुष्ठानक्रमं वक्ष्यामः ॥ ९ ॥

सवत्सरमयन ऋतु मास पक्ष दिवा नक्त वानुतिष्ठेत् ॥ १० ॥

ब्राह्मणे पुण्याह वाचयित्वा दीक्षाधर्मानङ्गीकृत्य स्नानवर्जं यथापक्ष एकदार्चनमि-
त्यनुष्ठान दक्षी मध्याह्ने चामी निशीथे वा प्रातर्दक्षी साय चामी बोभयोरन्यतर-
मौत्तरः ॥ ११ ॥

य एन विदधाति सवत्सर स देवता पश्यति स देवता पश्यति तथा भूत्वा दक्षी
मध्याह्ने जुहुयादाहुतीना सहस्र वा नाम्ना सहस्रस्येकमेकं शत नाम्ना पृथक् पृथक्
स्वाहान्तैर्नामभिर्ब्राह्मणान्दश मधुपर्केणार्हयित्वेकेनकेन ह्यवयेत् । अवदानधर्मेणानदाय चरु
बलीना रुधिर वा आज्येनानवदानेन दुग्धेन दध्ना वोक्तमद्विकल्प कालस्य ॥ १२ ॥

य एव विदधात्ययन स देवता पश्यति स देवता पश्यति ॥ १३ ॥

तथा भूवोक्तमकाले पारानन्दैश्छेद्यान्बलीन् छेदयेत् ॥ १४ ॥

ऋतु य एव विदधाति स देवता पश्यति स देवता पश्यति ॥ १५ ॥

वा विद्वान् स्वगात्ररुधिर दद्यात् ब्राह्मणो न दद्यादित्येके ब्राह्मणोऽपि दद्यादित्यु-
न्मत्तभैरवः ॥ १६ ॥

ब्राह्मण शिरसो हृदयस्य वा क्षत्रियो बाह्वो कण्ठस्य वा वैश्य ऊर्वोरुदरस्य वा
रुद्राटस्य शूद्रोऽसृग् दद्याद्वलिदानविधिना वा मार्जयेत्स्वगात्ररुधिरेण देवताप्रतीकं वा
नैवेद्यनिवेदने रुधिर निष्कास्य द्विरुचामेत् स्वधितिमवलम्ब्य दक्षिणहस्तेन स्वधितिरसि
देवानां त्राता असि वनानां छेत्ता असि रुधिरपोऽसि प्रियकृदेवानां धर्मपोऽसि यथा वा
उच्छिष्टं वात्सल्यं स्नान्य तस्माद्यत्पयस्तदेवता गृह्णन्ति एन त्वदुच्छिष्टं रुधिर देवतास्तस्मात्स्व-
धिते मा मा हिंसीरिति स्वधितिं गृहीत्वा वामेन पाणिना तृणं दूर्वा वा गृहीत्वा अमृतमसि
सोमोऽस्याभ्यायितासि देवानामोपधे त्रायस्व मामिति तृणान्तर्हिता एव कृत्वा हुंफडिति
रुधिर निष्कास्य पात्रे ईपद्यैतज्जलेन समिश्रय सावित्र्या गायत्र्याऽभ्युक्ष्याम्पुंस्य तद्भिन्नियोजये-
दित्येव स्वगात्रासृग्वलिविधिः ॥ १७ ॥

चामी द्वियमभिमृशति स्त्रीरसि देवतानां प्रेयस्यसि श्रीरसि यूना अरणि-
रसि मनुष्याणामिति तां दृढमालिङ्ग्य सचुम्ब्य च मुखं स्वीयमुधिनलिङ्गं नवनीतेनाल्प्य
भग्नं निर्मन्येद् यदि वा सा पूर्वं स्ववेत् रजसा वा उद्रिक्ता स्यात् तदा तत्रैव स्वीय-
मपि वीनमुत्सारयेत् । आचान्तं शुचिर्भग्नं गन्धाक्षतपुष्परम्यर्च्यं तस्मादर्व्यां पात्रस्थे
घृते निष्कास्य तद्घृतेनापूर्य स्थण्डिले देवताप्रतीकामनो रमिति बहिः प्रदीप्य बलिरसि
देवतानामिति बहो निनयेत् ॥ १८ ॥

देवता विसर्जयित्वा च विरमेत् ॥ १९ ॥

देवता समभ्यर्च्य पुष्पैर्नाम्ना सहस्रेण शतेन दशभिर्वर्चयेत् ॥ २० ॥

मांस य एव० ॥ २१ ॥

यस्या यद्गन्ध तद्वायव्या तत्प्रतीक तेन गन्धेन विलिम्बेत् । शेषमुक्तवत् ॥ २२ ॥

पक्ष य एव० ॥ २३ ॥

प्रातः स्मरणं तस्या यस्या उपासका भवन्ति । शेषमुक्तवत् । दिना य एव० ॥ २४ ॥

अङ्कनं कवचावृत्तिश्चागमोक्तसंख्यातम् ॥ २५ ॥

नक्त य एव० ॥ २६ ॥

अनुष्ठानोत्सर्गस्नानम् ॥ २७ ॥

अनुष्ठाना ते ब्राह्मणीभ्यो जीवपत्याभ्यो जीवप्रजाम् ब्राह्मणेभ्यो विद्वद्भ्यस्तत्प-
तिभ्य कुमारिकाभ्य आदर्शनर्पाकुमारिकाणां कुमारित्वमाप्नुमभिलाषाद्वा । वज्रालङ्कारा-
भ्युद्यटोपानच्छत्रादर्शमृदुशैव्यागृहारामरापीकूपतडागान्नानि च प्रपच्छेत् ॥ २८ ॥

धामानुष्ठानान्ते कालिकेयस्य वेश्याभ्यश्चैवम् ॥ २९ ॥

यथासमर्थमुक्तं यथासम्भवं दानम् ॥ ३० ॥

सौरान्ते ब्रह्मचारिभ्यः । **वैष्णवान्ते** गृहस्थेभ्यः । **शैवान्ते** गृहस्थेभ्यो
वैष्णवान्ते वनस्थेभ्यश्चेत्येके ॥ ३१ ॥

गाणपान्ते गृहस्थेभ्यः । **शैवान्ते** सन्यासिभ्य इत्येके । **शाक्तान्ते** ज्ञात-
केभ्यः अकृतविवाहेभ्योऽपि स कार्पण्यक दद्यादनुष्ठानकृत्वात्तान् स्यात्सर्वेषां ज्ञातयोऽ-
कृतविवाहो भवति तस्मात्सर्वान्ते तेषां तेषामसम्भवे तस्मै दद्यात् । यदमुण्डित मुण्डयति,
यदसंस्कृतशरीराय संस्कारा प्रयच्छति, यदनाच्छादिताय वास प्रयच्छति, यन्नातायानुलेपनं
यदनुपानरथापोपानही प्रयच्छति, यक्षुधितायाश्च पिपासते पानीयं प्रयच्छति, तदात्मनोऽ-
नुष्ठानं पूर्णमेव कुरुते । यथा यथा वा यस्य यस्य क्लेशाः स्युस्ता तथा तथा च परेषां
छेदयेत् । यः परेषां क्लेशाञ्छिनति तदयं छिन्नक्लेशः स्वयं सम्पद्यते, तस्मात्तत्तदर्थिभ्यो
यथासम्भवं दद्यात्तत्तद्ब्रह्मचारिणे वस्त्रान्नसूनि गृहस्थायागारवस्त्राभरणान्नसूनि नागारवसूनीत-
रस्मै वसु ब्रह्मचारिण इत्युक्तं तत्प्रत्युच्यत इत्येके वनस्थयोग्यानि स्वाध्यायारण्यानि
भक्ष्याणि मृदून्यारण्यानां पशूनां चर्माणि । आरण्येभ्यः पशुभ्यो भयं तां हत्वा सन्यासि-
भ्योऽन्नवसे एषोऽवभृथः सर्वेषाम् ॥ ३२ ॥

तथाभूत्वोक्तकाले स्नानं कुर्यात् ॥ ३३ ॥

सनसरं य एव विदधाति स देवतां पश्यति स देवता पश्यति ॥ ३४ ॥

स्वगात्रेषु स्नेहदेवताचिह्नानि चिह्नयति मृत्तिकाया येन वा तथाभूत्वोक्तवत् ॥ ३५ ॥

अयं य एव विदधाति० ॥ ३६ ॥

तथाभूत्वोक्तवत् दिव्यसहस्रनामपाठम् ॥ ३७ ॥

ऋतुं य एवं विदधाति० ॥ ३८ ॥

जपे संख्याकमनुपार्णानां वा देवतावयःसंवत्सरसंख्या यथा वा मूर्तिः प्रतिष्ठाप्या
देवतावयःसंवत्सरसंख्या तत्संख्या वितस्तिभिर्भवति । दीर्घां वेष्टमानेनैवं जपो भवति ।
इष्टसंख्याको या तद्वयःसंवत्सरसंख्या सहस्राणि खवयःसंवत्सरसंख्यालक्षान् जप जपति ।
एतस्यान्ते अभिषेको मार्जनं गन्धानुलेपः पुष्पाणि होमो ब्राह्मण-
भोजनं तर्पणमित्येतानि समाह्वानि भवन्ति तान्येतस्य पूरकाणि भवन्ति ।
तद्वाप्यत्र सर्वाणि निर्वर्तयेदित्येके ॥ ३९ ॥

सप्तखण्डेषु ईपदीपदंशं स्वयं निर्वर्तयेद्ब्राह्मणैः शिष्टम् ॥ ४० ॥

जप्तेन मन्त्रेण सर्वाणि यदीच्छति तदा सर्वाणि स्वयमेव निर्वर्तयेत् ॥ ४१ ॥

स्वयमशक्तो गायत्र्यसंभवे तस्या देवताया मूलमन्त्रेण सर्वाणि निर्वर्तयेत् ॥ ४२ ॥

जपदशाशेनाभिषेकस्तदशाशेन मार्जनं तदशाशेन गन्धानुलेपनं तदशाशेन पुष्पाणि
तदशाशेन होमस्तदशाशेन ब्राह्मणभोजनं तदशाशेन तर्पणम् ॥ ४३ ॥

या सर्वाणि जपदशाशेन भवन्ति ॥ ४४ ॥

अभिषिञ्चामीति मन्त्रमुक्त्वाद्विरभिषेचनं प्रतीके ॥ ४५ ॥

मन्त्रमुक्त्वा मार्जयामीति मार्जनं प्रतीके कुशैर्दूर्वाभिरा ॥ ४६ ॥

दर्प्याहुत्या गन्धं मन्त्रमुक्त्वा गन्धेनानुलिप्पामीति लेपयेत्प्रतीके ॥ ४७ ॥

मन्त्रमुक्त्वा पुष्पेणार्हयामीति पुष्पार्पणं प्रतीके ॥ ४८ ॥

मन्त्रमुक्त्वा स्वाहेति जुहुयात् ॥ ४९ ॥

ब्राह्मणेपूपविष्टेषु तेषामप्रतः पात्रेषु सुसंरक्षितेषु अग्नेषु ब्राह्मणदक्षिणहस्ततले मन्त्र-
मुक्त्वा यद्विहित्यदानधर्मेण सुचा हुत्वा यामहस्ततले सुत्रेण जलं तूर्णां हुत्वा ते च
ब्राह्मणाः स्त्रीये स्त्रीये कृमण्डलौ प्रक्षिपन्ति जलं जलपूर्णं एवमत्र पात्रे शुक्लवस्तु तेषु ताग्नौ
गन्धपुष्पस्रग्जलैरर्चयेत् ॥ ५० ॥

हुत्वेन तीर्थोदकेन वा तर्पयन्ति देवेन तीर्थेन जलं मन्त्रमुक्त्वा तर्पयामीति प्रसा-
दयन्ति ॥ ५१ ॥

सर्वाभिः सख्याभिः संख्यातानां जपानां जप्तेन सर्वाण्यह्वानि निर्वर्तयेत्सहस्रे-
त्येके ॥ ५२ ॥

दशांशत्वं भवेत्तावदावर्तयत्वमेति च ।

एकत्वे समनुप्राप्ते तदाऽऽवर्तनमिष्यन् इत्येके ॥ ५३ ॥

होमतर्पणमार्जनमब्राह्मणभोजनमिति चतुरङ्गमिति दिग्भैरवः ॥ ५४ ॥

होमादि त्र्यङ्गमिति कालभैरवः ॥ ५५ ॥

मार्जनतर्पणाम्नां ब्रह्ममित्याकाशभैरवः ॥ ५६ ॥

प्राणायामान् दश वा तच्चद्वयः संत्सरसंख्याकान्कुर्यात् ॥ ५७ ॥

संत्सरं य एवं विदधाति स देवतां पश्यति स देवता पश्यति ॥ ५८ ॥

प्यानं कुर्यात् ॥ ५९ ॥

अपनं य एवं विदधाति स दे० ॥ ६० ॥

यथागमे दानानि दद्याद्वाहणेभ्यः ॥ ६१ ॥

श्रुतं य एवं विदधाति० ॥ ६२ ॥

अथ कालिकायाश्च ब्रूमो वामतः ॥ ६३ ॥

काल्यै सिन्दुरं रक्तचन्दनान्यतरं भाले दत्त्वा ज्ञियमानीय तया मैथुनं सम्पायो-
चलितशुक्रो लिङ्गं भगान्निष्पाश्य पात्रे सजले शुक्रमुत्तार्य तत्सुगन्धिपुष्पैः प्रकीर्य यनपिष्टेन
जपया रक्तचन्दनेन च आमिश्र्य पाणिनाञ्छाद्य यत्नं तदहं यदहं तत्तमिति स्वयंभूपुष्पत-
र्पितामीश्वरारामान् परमात्मभक्ता जीवात्मोपास्या स्मशानवासिनीं तर्पयामीति जले स्थण्डिले या
कुशानास्तीर्थं निनयेत् ॥ ६४ ॥

य एवं विदधाति० ॥ ६५ ॥

कृतान्यनुष्ठानानि न व्यर्षयन्ते देवताप्रसादसाधकानि भवन्ति वा स्वर्गदानि ॥ ६६ ॥

मुक्तकेशो दिग्म्बरो रणे बाणमृत चक्रगदाखड्गशूलपरशुपाशाङ्गुशान्यतममृतं
छिन्नशिरस्तमच्छिन्नशिरसं वा रणे युद्धेन मृतं वा मरुपं युगलं रणसंघृत्तात्पञ्चदिन-
मभिव्याप्य स्थितं शवमपर्युषितं भवतीत्येके । यावत्स्रवति रुधिरं
तावत्तदपर्युषितमित्यन्ये । प्रत्यक्षशिरसं प्राक्शिरसं दक्षिणपादमुदक्पादं बोधंमुखं
पाणिना प्रेतं संस्पृश्यामिमन्त्रयते । प्रेतोऽसि प्रकर्षणेतोऽस्माद्धोमाद्रमय विषया बलेनौजसा
पराक्रमेण श्रिया सत्लेनेति । तमधिहृद्य प्रजपन्मनु वा पठन्स्तोत्रं वा रणमृते चतुष्पादे
उदङ्मुखेऽप्येवं । चित्तमग्न्यासमीपे वा प्रागस्थिसंचयनात्प्रशान्तवह्निके वा उच्छिन्नमनु-
ष्मस्थितिकं यदालयं तच्छूय्यालयमित्युच्यते । तस्मिन्वा व्याघ्रादिभयसंकुले वा शृण्णानो वा
शिवायान् य एवं वा विदधाति ॥ कालीपुत्र इति रयति गच्छति । विद्यायाम्बृहस्प-
तिरिव धनी धनाधिप इव बली वायुरिव दुर्जयो मृत्युरिव सम्पद्यते । पेयं भक्ष्यं तदुच्छि-
ष्टमिति यो भुङ्क्ते स महेश इव योगीन्द्रः सर्वसिद्धिदाः सम्पद्यते ॥ ६७ ॥

यः स्तोत्रैः स्तौति स घोरण्येनासि तरति ॥ ६८ ॥

तरुणीमर्षरत्नी कामपत्नी वा धर्मपत्नी वेति कश्चिदानीय रजस्वला यस्मिन्वाऽह्नि
सुते भरति रजस्तप्यमोऽहः उदयं उदयात्मवितुस्तानदेव रजस्वला स्यात् स प्रथमाहो-
र्चन्ते पात्रे जलदूर्वागन्धपुष्पाक्षतैः समिश्र्य सामित्र्या गायत्र्या चाभिगृह्य तदुद्धृतेन तां
प्रोक्षयति । यथा त्वं भगोऽसि आजमानोऽसि रजसा एवं मां विषया वज्रसहनेन बलेन

पराक्रमेण भाजमानं कृष्यमृतेन संप्रोक्ष्य सौवर्णेन दात्रा सौवर्ण्या चार्धचन्द्रिकया गले
करयोर्वलयाभ्यां कर्णयोः कुण्डलाभ्यां गन्धेन यथोद्देशं पुष्पैः पुष्पमालया चालङ्कृतोत्तमा-
स्तरणे पर्यङ्के ताम्बूलमुखीं नम्रां प्राक्शिरस्कां शाययित्वा दक्षे हस्ते दक्षं पादं वामे हस्ते
वामं पादं तस्या दत्त्वा पुष्पसुगन्धतैलेन भगमालिष्य पुष्पैरवकीर्य एवं तस्या भगं पश्यतु-
चिष्टम्राब्जुखो नम्रो वद्धशिखः कृतकेशश्मश्रुलोमनखो विनाभूषणलोभम्यो नेत्रपद्मलो-
मम्यश्च तद्रुधिरतिलकितो रक्तचन्दनतिलकितो वा स्वगनुत्पन्नो दशवारं कालीगायत्रीमन्त्रं
वा तस्याः शतवारं सहस्रवारमेकवारं वा यथा कामयेत्तत्तथा जपेद्यद्युत्थितवीर्यः स्वापात्रा-
न्तरे सजले वीर्यं गृहीत्वाऽनुत्थिते लिङ्गे तत्सजलं वीर्यं स्थण्डिल आर्द्रं तस्या भगे वा रतिः
कामश्च तृप्यत्विति निनयेद्ब्रह्माद्यैस्तां तोषयेद्य एवं विदधाति स सौन्दर्यवान्मदन इव भवति
अपुनरावृत्तिं च सम्पद्यते ॥ ६९ ॥

तरुणीं रूपसम्पन्नानामनीय तां स्नापयित्वा यस्त्राद्यैः सम्पूज्य सावित्र्या प्रोक्ष्य भगोऽ-
सीति तां स्पृष्ट्वा सपवित्राभ्यां कराम्यां भगमालम्य अष्टोत्तरशतनाममूलमन्त्रान् जप्त्वा
मैथुनं कुर्यादेव सर्वविधेश्वरः सम्पद्यते ॥ ७० ॥

अष्टाभिर्योषाभिर्दिगम्बरो मुक्तशिखी मुण्डितमुण्डनीयः श्मश्रुकेशलोमनखानि वा
मुण्डितानि कृत्वागारं प्रविश्य सुगन्धप्रचुरं यथर्तुसुखदं प्रविश्य पूर्वदिदिक्षु ताः स्थापयेत्सं-
स्थाप्योत्तरत एकां दक्षिणतर्धैकामेवं दश स्थापयेदित्येके । अपराजितायां दिशि विप्रमो
श्रावकं त्वां वृण इति दक्षहस्तेन संस्पृशेत्स वदेद्भूतोऽस्मीति । तं मधुपर्कणार्हयिवा ताश्च
षष्ठभोजनपेयैरेक्ष्यामिः स खेन तां भगलिङ्गसंयोगेन हासोपहासेन शक्त्यभावे ततस्त-
न्मण्डलं प्रविश्यासीन उदङ्मुखो गायत्रीं दशवारं जप्त्वा कालिकेया जरवा तं वदेदेनां
गायत्रीं त्रिरुपांशु त्रिरुचैः श्रापयेति । श्रापयिष्यामीति प्रतिवदेष्टयाप्रियं कुर्यात्तस्मै सौरणीं
दक्षिणा कुण्डलेऽङ्गुलीयकं माला वा एवं कृत्वेचरः सम्पद्यते ॥ ७१ ॥

यदि योपिदसंसर्गः स्याच्चेद्रेतः समुत्तार्य येन केनाप्युपायेनोत्तारणशाले कालीवीजं
जपेत् श्रावकः स्वज्ञानकालिक इति श्रावयेदेवं जप्त्वा श्रुत्वा सत्कमिः सम्पद्यते तच्छुक्लमु-
त्तारितस्थण्डिले आर्द्रं निनयेदुत्तरतस्तस्मै ताम्रमर्कं च दक्षिणा जलं च वस्त्रयुगं वा उपा-
नयुगं वा छत्रं वा ॥ ७२ ॥

नम्राया उपरि योषायास्तरुण्याः सौरतेन विधिना रमयन्महाशालीनि निर्जला निः
श्रावकाच्चूत्वा रोचरोऽग्निजलदार्वपरक्रमः सम्पद्यते ॥ ७३ ॥

पापमुचर्तुकामो यथाकथञ्चित्सम्पादिते मुरते निर्गोपत्री जपेद्वा श्रावकाङ्गणानि
शिवे इति निः शृणुपाचः स सर्वपापविमुक्तः सम्पद्यते ॥ ७४ ॥

मधुपात्रेषु दुग्धेन सितया चोपपन्नं भक्तं चतुष्पदं गन्धतुणये कान्यै वनिर्निर्म
पाप ॥ ११

हरामीति रक्तचन्दनेन लाक्षारसेनोक्षित दत्ता तत्पश्चादुपविश्याद्येत्तरशत जप्त्वा अदर्शन
खेचरोऽमितगति सम्पद्यते ॥ ७५ ॥

जपा ते पूजा ते वा चमसा पूरयति । प्रथम त्वा चमस देवतातर्पणाय जुष्ट लाक्षा-
रसमाक्षिकाम्याः संपूरयामीति ताभ्याः संपूर्योत्तरतो निदधाति । एव द्वितीय तृतीय चतुर्थ
पञ्चम षष्ठ लाक्षारसमाभ्याः लाक्षास्तदुग्धाम्याः लाक्षारसेन सुरत्या दुग्धेन ऊढोदित्य पूर-
येत् षट् पात्राणि । तरुणीमरोगा वेश्याभानीय अनुलेपनोर्मदनाभ्याः सस्त्वस्त्र आपयिजा-
ऽऽच्छाद्याऽऽहूय हास्यविनोदाम्यां काम रति चाराहयेद्रस्यै रतिमाराहय इति तस्या मूर्ध्नि
रक्तपुष्प-यसेत्वाभाय कामभावाहय इति । स्नमूर्ध्नि तदेव न्यस्य पाणिना नग्राया भग
परामृशति । भगस्य भगमसीत्येव वा लिङ्गस्य लिङ्गमसीति दृढमुच्यते लिङ्ग भगस्याश्रयास्य
इति कुक्षौ परामृश्य भगमालम्ब्य शोणितशुक्राभ्याः शुक्राश्रयोनिक्षालनतोपाय च त्वा जुष्ट निर्म-
भामीति भगे लिङ्ग निवेश्य सुरतोऽस्य सम्पादयेद्यदि वायु शीघ्र इवेत्यत्र तत्र प्रायश्चि-
त्तिरिति निष्वासयन् लिङ्ग रते शोणितमसीति लाक्षारसमभिमन्य भगे प्रत्यस्येदुत्तारि-
काया नलिकाया तर्जम्या लिङ्गोपरि अङ्गुष्ठेनैव धृत्वा भगात्तदमृत गृहीत्वा सजले पात्रे तेन
चतुर्थ पूरयेदुत्तारिकास्तेन सजलेन शुक्रमेण पञ्चम भगक्षालनतोयेन षष्ठ पूरयति । पराम-
भक्ता कालीं तर्पयामीति प्रथम निनयेत् । स्वण्डले आसीर्णे कुशेषु प्राग्नेषु उदगनेषु वा
ईश्वरमान कालां तर्पयामीति द्वितीय जीरामभजनाया कालां तर्पयामीति तृतीय भग-
लिङ्गाभूतप्रीता कालां तर्पयामीति चतुर्थ शुक्रोत्सवा कालां तर्पयामीति पञ्चम भगलिङ्गक्षा-
लनतोयतृसा कालां तर्पयामीति षष्ठ नि शेषान् सर्वान् सावशेषान् तपिपीपुर्मान्मुक्तो यदि
जमशो गृह्णाति सत्वेन त्वा तेजसाऽमृतायाऽमृत सगृह्णातीति प्रार्थनीयास्ते तु दर्शन तस्या
अर्धसिद्धिरुदाहृता । तस्मादर्थसिद्धस्तान् पिपीपेदित्येके । चतुर्विंशत्सहस्रं क्षित इत्येके ।
यदि समस्य दीक्षयेयुर्योऽर्चयेयुरीपदीपस्तरे पदेव चमसा भरति मातेव कालिका तस्य
हितकारिणी सम्पद्यते ॥ ७६ ॥

यथाकथंचिच्चरत सम्प्राप्य तदासक्त कालीं ध्यायति मनुमस्त्वं जप-मुक्तकेशो नम्र
सोऽचिराद्योगीश्वर सम्पद्यते ॥ ७७ ॥

इमंशान गथाः ब्रह्मक्षत्रवैश्यशूद्रा यतमे शवे जाज्वल्यमाने तदसमवे तत्र कालीं
निष्ठा वळि छित्ता शिष्टमसृक् इमंशानस्येभ्यो भगवन्महार्द्रपूर्वकेभ्यो भूतप्रेतपिशाचेभ्यो
ददामीति दिशि निनयेत् । यदि मनुष्यसिञ्जन् स्याच्चेदुत्तरस्या तदयो भूचरसिञ्जन् स्याच्चे-
दक्षिणस्या तदसृक् नारचरो वा एव पश्चिमस्या खेचरो वा एव पूर्वस्या एव तस्मिन् जाज्व-
ल्यमाने वरौ तरुणीमारोग्यशालिनामानीय रतिं वाम चक्षूय भगम धन कृन्वोत्तारिकाया
लिङ्ग धृवोत्तरतो घृतमिश्रे दधानि गलित वीर्यमसीति तस्मिन् वीर्यं निक्षिप्यादित्य हृष्टोर्ध्वं ता
यस्मान्नधनैः सतोपयेत्कार्त्तारं प्रपद्ये खड्गवरौ प्रपद्ये मुण्डामवौ प्रपद्ये मुण्डमालाकुण्ड-

रमण्डलानि प्रपद्ये सिंह प्रपद्ये कुरुकुला प्रपद्ये कुरुकुलासिंहं प्रपद्ये कालिकेयान्प्रपद्ये,
जीवात्मानुग्रहामीश्वरात्मान परात्मानुरक्ता प्रपद्ये, वर्धन स्मरानस्य प्रपद्ये त्रिशूल च प्रपद्ये
कपाल च प्रपद्ये पार्वतीं च प्रपद्ये वृषभ प्रपद्ये पार्वतीवृषभ प्रपद्ये भूतप्रेतपिशाचाश्च
प्रपद्ये इति वाचयेत्ततस्ता विसर्जयेदेतेनैव योषामसंस्कृता शोधयति तस्मादेव योषाशो-
धनमग्न । स्वयं चैनं जपेद्भक्तोऽर्कपुष्पसहस्र वामतो निदध्यादक्षिणतो वा अग्नौ नग्नोऽ-
लङ्कृतो मुक्तकेशस्तामुद्दिश्य तेन दग्धा समिश्र्याग्नौ जुहोमीत्येतेन सा ग्रीणात्वियुदेशस्तस्मा-
त्पतिपुष्प मन्त्रमुच्चार्य तस्मिन्नग्नौ निक्षिपेत्स खैरचर सम्पद्यते ॥ ७८ ॥

गृहे पतितानुत्सार्यान्केशश्मश्रुलोभनखान्यतम च वस्त्रसमार्जन्या गृहीत्वा वा कुश-
समार्जन्या वा काशसमार्जन्या पाणिनाच्छाद्यापो योषाशोभन मायाबीज च जप्त्वा तामि-
न्द्रियक्षुब्ध तस्या इत्येतद्योषाशोधनं सर्वत्र । तथा सङ्गम्य चमसे सजले शुक्रमुत्तार्य
सरजो नीरज इत्येके । समार्जना च तत्र निधाय चिताग्नौ मध्याह्ने सकृत् कालीबीज
समुच्चार्य । कालिकायै सर्वाचार्यै सर्वाष्टशून्यायै स्वाहेति चमसेन हुत्वा सर्वाचार्य
सम्पद्यते ॥ ७९ ॥

वैश्यामूर्ध्वमुखीमुक्तवच्छाद्ययित्वा तथा सह सगम्य रेतस्तत्रैव निपाल्य भगे तत
पतितरेता उत्थाप्याचान्त खरेतसा चित भगमासीन पश्यन् पश्यन् सहस्र मनु जपतीह
सोऽदीनोऽन्ते कालीधामगामी सम्पद्यते ॥ ८० ॥

यथारूपचिह्नत्रकुत्रचिह्नक सुरतानदनिरत सुरतानन्देषु भक्तेषु आह्लादो
यस्यास्ता काला ध्यायति य स शिव सम्पद्यते ॥ ८१ ॥

ये दुष्टान्पुरुषान्वध्यान् बाल्यमे निघ्नति ते प्रतिक्षणमभिलपितसपत्ना सपद्यन्ते ८२
वशी हविष्यान्प्रोडशप्रासमुक् लक्षजापी कालीचरणपरायण एव दिना नक्त यथेच्छ
भुक्त्वा शत जप्त्वा य सुरत सम्पादयति सोऽचिन्त्यैश्वर्य सम्पद्यते ॥ ८३ ॥

यो निशीथे सहस्र जपति स युवतिशतवृत्त सम्पद्यते ॥ ८४ ॥

एतेनेश्वराणामनुष्ठानानि व्याख्यातानि धामानि ॥ ८५ ॥

तानि कालिकेयान्येवेत्येके ॥ ८६ ॥

पानवर्ज तानि दक्षिणानि तस्या इत्येके ॥ ८७ ॥

देवताप्रसादकारण विम् ॥ ८८ ॥

तदुद्योग ॥ ८९ ॥

काल इत्येके ॥ ९० ॥

प्रदेश इत्यपरे ॥ ९१ ॥

तीर्थमित्यन्ये ॥ ९२ ॥

केऽप्यध्वरम् ॥ ९३ ॥

अर्चनं केचित् ॥ ९४ ॥

स्वाध्यायं केचित् ॥ ९५ ॥

देवतायाः स्वतन्त्रत्वाद्यमेवैष कृणुते तेन लभ्यः, सर्वे वेदा यत्पदमा-
मनन्तीति शब्दाच्च तदिच्छयेत्येके ॥ ९६ ॥

यथा वा एष जीवः स्वतन्त्रः पापदं पुण्यदं वा कर्मण्यद्वा स्वत एव कृणुते यस्मादेव
स्वतन्त्रः यथा जीवात्मानं ईश्वरः ॥ ९७ ॥

इति पारानन्दसूत्रे उत्तराध्याये द्वितीयमाह्निकम् ॥

पारानन्दसूत्रे तृतीयमाहिकम् ।

देवताप्रसादलक्षणानि वक्ष्यामः ॥ ९८ ॥

यथा वै बहवो जीवा एवमीश्वरा बहवो गणनीया जीवाः पडीश्वरा जीवो यदीक्षितो भवति तदेकमेवेश्वरं स्वीयत्वेन वृणुते तद्दर्शनाय च संयतो भवत्येवं भावनामप्यादीक्षयेश्वरो दीक्षितो भवतीश्वरो यदीक्षितो भवति तज्जीवं स्वार्थं दीक्षितमनुष्ठितानुष्ठानं च स्वीयत्वेन वृणुते तस्मिन् प्रसादं च निदधाति जीवो यदीक्षितो भवति यदनुष्ठानमनुतिष्ठति च तत्सर्वं विजानातीश्वर ईश्वरस्य सर्वज्ञत्वान्नायमेवमेव जीवः स्वार्थमीश्वरं दीक्षितमपि विजानाति यथा वायं दीक्षितो भवत्येवं स दीक्षितो मत्तया यं न जानाति स एनं विजानातीति ॥ ९९ ॥

तस्मिन्नीश्वरे दीक्षिते सत्येतस्मै एतस्मिन्नीश्वरे लक्षणान्युद्भवन्ति तैरुद्भूतैरनेन वेदितव्यं स मदर्थं दीक्षितोऽभवदिति यान्युद्भवन्ति तान्युदाहरिष्यामः ॥ १०० ॥ १५०० ॥

यां देवतामुपास्ते तस्या देवताया वयःसंनत्सरसंख्यासंख्यातनयोरूपनरनमित्येके द्वादशाब्दिकवयोरूपवत्त्वं सर्वेषामिति कालभैरवः षोडशाब्दिकमिति आकाशभैरवः कोटिकन्दर्पसौन्दर्योपमेयसुरूपं अद्भुतमुगन्धरत्नं अनुद्भूतलोमश्मश्रुररं अप्रबृद्धकेशनखररं अप्रबृद्धभ्रूयुगपङ्कमयुगलोमररं अस्कार्यव्यङ्ग्यररं कोटिरायूपमेयखड्गवत्त्वं निरामयत्वं खेदमलोन्मिश्रितत्वं अचिन्त्यकर्तृत्वं मनुष्यगन्धर्वैः सेव्यत्वं देवैर्लोकैः वर्णधश्चेतमिश्रः कृष्णो वैष्णवानां श्वेतः शैवानां श्वेतमिश्ररक्तः शाक्तसौर्यगाणपानां गोक्षीरधाराधवलामिपासृग्मत्वमित्येके नैक इच्छन्ति । परितो गन्त्यतिमात्रे तस्य सर्वप्राणिनां सर्वभाषाविज्ञानं तेषां शब्दो मन्दगभीरः सुरश्राव्योऽनन्दोरः सन्निहितासन्निहितानिसन्निहितसमश्राव्यो भवति । नेच्छत्येतदेकैः भक्तपरितः क्रोशानां शतमुखसृष्टैराः प्राणिनः परस्परं भवन्तीत्येके ब्रह्मवादिन आमनन्ति । परितः क्रोशमात्रमेकैः व्याघ्रादयोऽघादयः शूराश्च स्वसंष्टेश्वरायुधमेकममीष्टमेतस्यैतदक्षिणां सोपेत आनन्दो प्रतिभासयन् दिशः प्रतितिष्ठति हेतोर्गृहीतमेव भवत्येतेनोत्सृष्टं पुनस्तद्वस्तेगामिषं । द्वौ मनुष्यगन्धर्वौ परिचारकावेकदण्डधारी भृगेन्द्रासनधारी तथान्यः । सर्वत्रगत्वं अपि पीडितिर्येक्षामप्रवेक्ष्ये । परितः पृथ्वी समा निष्कण्ठश्च निर्मला निर्मलवत्त्वं तदधः सैरती भूमिरुत्तरतोऽनुकूलो वातो मन्दः सुगन्धः सुशीतल उत्तरतो जलायननमुद्वाहपुरुषनिनमुद्वाहपुरुषद्वयमितं दीर्घं तज्जलं पवित्रं गभीरं तस्मिन्प्राहृत्यथादुर्जनं पुरस्ताच्छान्तं भवत्यव्याहृतेष्टो भवति ध्रुवतश्चस्पृतीश्च सर्वा वेत्ति सर्वं पदार्थमात्रं सोपक्रमं सरानकर्म सलपं वेत्ति तस्मात्सर्वज्ञो भवति । सट्टच्छरतां मृतस्य च प्रवृत्तिर्भवति नैनं धुधा वायते न सृषा निद्राऽज्ञानयोश्चान्त्यतो लयः सम्पद्यते । अत्यरेतः प्रजामनुजदयति तस्मान्नोपधीयं भवतीत्येके । यादिनां शिष्यताप्राप्तिः शत्रूणां दासता तथा स्वादाग्नानां मत्तानां

नम्रता भवति । अमितश्लोऽयमिति नारायणः । अस्य देहोऽच्छेवोऽमेवः शरीरैः । दोषमात्रादित्यं पुण्यपापास्पृष्टत्वं जाग्रदेकावस्थत्वंमीशैकापीनत्वं च । यदहः प्रातर्व्युष्टाया-
मुद्भवन्ति रात्रौ तानि तिष्ठन्त्यासङ्गवतः शरीरवर्षाणि च सर्वदा । एतद्व्यपन्नत्वं विहाय
सर्वाणि तदिच्छया देशकालविशेषेण लक्ष्माण्यनुवर्तन्ते ततोऽनेन वेदितव्यं मयि स ईशः
दीक्षितोऽभवदिति ॥ १ ॥

इति हायैकस्मिन्पुस्तमाधाय स्वेष्टायै देवतायै ईश्वरात्मने अमुगाद्यायै स्वाहेति मध्ये,
अमुगादिभ्यो वा अमुकस्यामुकायुधाय स्वाहेति परितः, अमुकस्यामुकेभ्योऽमुकादिभ्यो वा
भूपणेभ्य स्वाहेति परितः, अमुकस्यामुकायै शक्त्यै स्वाहेति परितः, अमुकस्यामुकाय
वाहनाय स्वाहेति परितोऽमुकस्यामुकायाः शक्तेरलंकारायुधग्राहनेभ्यः स्वाहेति दक्षिणतोऽ-
मुकस्याऽमुकस्य वाहनस्यालंगारेभ्यः स्वाहेति तद्वामतः अमुकस्याऽमुकेभ्योऽमुकादिभ्यो वा
प्राप्तदिव्यसाधनस्तदेहेभ्यो भक्तेभ्यः स्वाहेति तत्परितः पुनर्नैवेद्यभेदे । पयसा जुहुयाद्भु-
तेन दध्ना वा तिलैस्तैलेन वा समिद्धि, पर्णैः पुष्पैः फलेर्गंधित आदिष्वे क्तातोऽक्तातो
वा रात्रि पदधा विभज्य पञ्चधा वा । ब्रह्मशक्तिविष्णुशिवसूर्यवदन्तिन एतेषा क्रमेण प्रदोष
आप्रातर्होषाः साक्षात्कारकाला अनुगसरो ब्रह्मणो, विद्याशक्तेः परितस्तरः,
शिबस्य सक्तसरो, विष्णोः इहत्सरः, सूर्यस्य इत्यगसरो दन्तिनः । सर्वे वा सर्वेषा
भवन्ति सन्ध्यायनमपसन्ध्यायनमित्येके । वसन्त शक्तेर्मीप्स सूर्यस्य वर्षा ब्रह्मणः
शरद्विष्णोर्हैमन्तो दन्तिनः शिशिर शिवस्य वसन्त सर्गेषामित्येके । सर्वे वा
सर्वेषां । सप्तमी ब्रह्मणो नवमी शक्तेर्दशमी विष्णोरेकादशी शिबस्य द्वादशी
सूर्यस्य पृष्ठी चतुर्थी वा गणेशस्य यानि लक्ष्णान्याविर्भवन्ति तैरेकायमगुर्महान्भवति
गुणतो यथा वैत ईशा परात्मानो मध्यमपरिमाणा महौश्व आकाशादिभ्यो महान्भवत्यजडत्वा-
देतेषा । एते आनाशादयो जडा महत्परिमाणा अप्यजडान्नीचा भवन्ति तस्मादेषोऽणुरपि
जीव ईशो दृष्टा यस्माद्भवति । आईशसाक्षात्कारादस्रतत्रोऽयैजीरैस्ततः स्वतन्त्रः जीवो
नित्यः स्वतन्त्र ईशसाक्षात्कारात् प्राणपि किं तत इति । अत्र ब्रह्मवादिनो वदन्ति ।
जीवा स्वतन्त्रा कर्मजरणे कर्मजन्यादृष्टफलमोण ईश्वराचीनास्ततः साक्षात्कारतः दुःख-
मीशान्ना मोक्तुं प्रवर्तन्ते अदुःखितास्तत्कृपया । इदमत्र समाधानमामनन्ति
ब्रह्मवादिनः ॥ २ ॥

इति पारानन्दसूत्रे द्वितीयाध्याये तृतीयमाहिकम् ।

पारानन्दसूत्रे चतुर्थमाहिकम् ।

अथेश्वरसाक्षात्कारक्रमं वक्ष्यामः ॥ ३ ॥

उद्भूतलक्षणो भक्त उपतिष्ठत्युदञ्मुख ॥ ४ ॥

तत उक्तकाले उत्तरस्यामस्य पुरस्तादत्यन्त तमोमण्डलमुदेत्साक्रोशतस्तत एव जपे-
त्तस्या देवतायाः कवच तत प्रादुर्भवत्यादित्यगर्णं मामण्डल तत एव जपेत्सहस्रनामस्तोत्र मन्त्र
विचिन्तयन्त भक्तमीश्वरानारो व्यक्त प्रतिभाति । ततो भक्तो जपेन्नगार्णं मनु बाह्य-
सबाह्यनाशक्तिर्नामतो यथास्थलमायुधानि भूषणानि च प्रतिभान्ति तथा व्यक्त सूर्य । ततो
व्यक्ते सत्यय प्रणमेप्रणते सा देवता प्रवदति किं ते कुशलमिति । ततो य वदेदोमत
पर कुशल सूर्य यत शास्त्रोक्त ते साधर्म्यं प्राप्तोऽहमिति । तत सा देवता प्रवदति सत्य
सत्य यथा त्वमात्मेति तथापि किञ्चिद्वा प्रयच्छामीति प्रयच्छति सायुधाकृतिं शस्त्र प्रय-
च्छत्यस्मे एव प्रणम्य तदञ्जलिना गृहीयात् । ऋतावृतौ पक्षे पक्षे वा प्रत्यक्ष भवतु भग्नो
मुहूर्तं मुहूर्तद्वयं वा यदेच्छामस्तदा तदेति वा वर वृण इति वृणीयात् । सा च प्रयच्छति
यथेच्छमेवमुक्तवदेवान्तर्धानक्रमः ॥ ५ ॥

यथेच्छ विहरेत्ततो वासून्विसृज्य स्वैष्टलोकमधिगच्छति पराप्येवमाविर्भगतीत्यु-
न्मत्तभैरवः । पूर्वं तस्य प्रच्छादक ईश्वर आविर्भवति पश्चादन्यैरीश्वरै साक परासा
सोऽनुभूतचिह्नोऽपीश्वर परात्मान च पश्यतीत्येके ॥ ६ ॥

इति श्रीपारानन्दसूत्रे उत्तराध्याये चतुर्थमाहिकम् ॥

पारानन्दसूत्रे पञ्चममाहिकम् ।

अथ प्रायश्चित्तक्रमं वक्ष्यामो निषिद्धाचरणे प्रायश्चित्तं येनादृष्टेन सम्पादितेन नष्टदुःखं सम्पद्यते तत्प्रायश्चित्तमित्युच्यते । प्रायश्चित्तानुपवास-प्राणायाम-साध्याय-ज्ञान-दानादिरूपाणि कर्माणि प्रायश्चित्तादृष्टजननानि । पारानन्दो राजा अदृष्टान्दपण्डयेत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति ग्रहमुपनसेदेषा प्रायश्चित्तिर्निषिद्धाचरणे प्रायश्चित्तिर्न विहिताऽनिषिद्धाचरणे प्रायश्चित्तिर्निषिद्धाचरणे तु न पापं विहिताचरणेऽभ्युदयस्तस्मात्प्रायश्चित्तस्य विहितत्वात्ततोऽभ्युदय इत्युन्मत्तभैरवः । तस्मात्प्रायश्चित्तक्रमं वक्ष्याम ॥ ७ ॥

ज्ञात्वाऽज्ञात्वा विनश्योऽविनश्य आवृत्त्याऽनावृत्त्या रसपूर्वकमरसपूर्वकमिति तत्र ज्ञात्वा विनश्य आवृत्त्या रसपूर्वकं पापमाचरेत्तत्र चतुर्गुणं प्रायश्चित्तं तत्र क्रमशः क्रमशो न्यूनं न्यूनम् ॥ ८ ॥

पारानन्दो राजा यथान्यधर्मन्मतान्युच्छेदयेद्यच्चसमाद् स्यात्तर्हि मनानि तद्धर्माश्च सत्सापयेत्समतोऽधिकं ततो न्यूनमास्तिकमतं ततोऽपि न्यूनं नास्तिकमतं इति सम्पादयेन्नैर यदि कुर्यात्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति एवाहमुपनसेत्कायिकं वाचिकं मानसिकमिति त्रिधा पापं । तत्र नाम्मघं हृतं पापिकं पञ्चस्य गोमूत्रदण्णादिकन्वग्रहरणं यदि कुर्यात्का तत्र प्रायश्चित्तिर्बुध्या वासन्ते शरद्यमन्त्रे आपाशे वा पञ्चक्रोशेभ्योऽधिकप्रदेशे यत्प्रवहज्जलं तीर्थं स्यात्तत्पञ्चमेन ग्रन्था तस्मिन्नापुल्यं क्षुचिर्भजति । ९५ पापी त्रिभिः शुष्यति राहो दण्डेन, परत्र सादिसान्तदुःखमोगेन, प्रायश्चित्तेनेति । यदि मतविरुद्धमाचरेत् का तत्र प्रायश्चित्तिरिति पुनर्दीक्षा समाचरेत् यदि मतविरुद्धं भावयेद्भूतशुद्ध्यादिकं वा तत्र प्रायश्चित्तिरिति पुनर्भाषणामर्षा दीक्षा कुर्यात्पुनर्दीक्षार्थां गुरोर्न किंचिदन्यं सर्वं समामम् । दीक्षानियमेषु येषामसम्बन्धस्तदकरणाच्च दीक्षान्योन्यं योऽधिकस्या दीक्षया दीक्षितं श्रेष्ठो भवति तस्मात्तन्मियादयेत्तन्मियावाचाऽग्रहं स्याच्चेत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति ज्ञात्वा प्राणायामशतं कुर्यात्ततः सर्पिर्भ्रातिं वञ्चाति तदघं धूवति, यत्प्राणानायमति तदग्रहं तज्जघ्नेव धूवति, यत्सर्पिर्भ्रातिं तद्वत्मानं तेजस्विनमेव वुरुते, यद्वा तमेव प्रहो दण्डवत्प्राणिपतेः पृष्णिष्य तं त्र्याचदहं प्रमच्छोऽनमिनादयं तदेनद्विन्धिं प्रसन्नं पुष्टिं प्रसन्नतां मयि घेरीति । समवलयङ्गे यदङ्गन्योन्यं तदङ्गमात्रावृत्तिरानिलनिवर्तनप्रारम्भात्प्रारम्भे न्योन्यं पूर्णं सम्पद्यते । दीक्षितः सन्नदीक्षिताय शिष्याय मन्त्रमुपदिशेच्चेत्पुनर्दीक्षा । दीक्षिते आश्रमान्तरं प्रविश्य पुनर्दीक्षा । गुर्वन्तरं गत्वा पुनर्दीक्षा ॥९॥

प्रायश्चित्तमेव भवति यदेनस फलद्वयमयुच्छिनत्ति तत्ततोऽमोघं सम्पद्यते यथा प्रायश्चित्तेनैवो मोघं सम्पद्यते तथा केनचिदघेन पुण्यमपि मोघं भवति नलैश्वरधर्मज

केनचिन्निवार्यं अदृष्टं एतद्व्योर्निवर्तकं सकृत्कृताजातमनन्तफलदं तस्मादिद्रांस्तसंचिनु-
यात् ॥ १० ॥

अथ नित्यार्चनस्यानुकल्पो राज्ञो दण्ड्यदण्डनं यदण्ड्यान्दण्डयते राजा
तन्नित्यार्चनमेव विदधाति तस्माद्यथा नित्यार्चनं प्रलोप्य प्रायश्चित्तिं विदधाति तस्मादण्ड्या-
नदण्डयित्वाऽदण्ड्यान् दण्डयित्वा राजैकाहं द्वहं त्र्यहं वोपमसेत् ॥ ११ ॥

अथ नित्यार्चनस्यानुकल्पो भूरित्यावाह्य प्रतीके अमुकायै ईश्वरात्मने
सायुधायै साभरणायै सगाहनायै सबाहनालङ्कारायै ससन्नाहनासनायै सशक्तिकायै
सशक्तियायुधायै सशक्तिशालङ्कारायै सशक्तिकागाहनायै सशक्तिशगाहनालङ्कारायै सश-
क्तिकागाहनस्यासनायै अमुकायै देवतायै सस्रमकायै नमो भुवरिति पुष्पाङ्गलिं निक्षिपत्यपि
याऽमुकायै नम इति स्वरिति स्तुत्या महरिति विसर्जयेदनेन मन्त्रेण य एवं कुरुते सोऽर्च-
नत्रयस्य फलमाप्नोति तस्मादर्चनत्रयस्याप्यनुकल्पो योऽनेन मन्त्रेण कुसुमाञ्जलिना देवतां
यजते । अप्येकस्य पुष्पस्य वा पुष्पैकदेशस्य वा स देवताया विशेषार्चनेनार्चकाः सम्पद्यते
इति प्रायश्चित्तम् ॥ १२ ॥

यः कामयेत देवताप्रसादेनर्घ्यामिति स खेष्टदेवतारयः संस्तरसंस्त्यातेभ्यः सुर-
पेभ्योऽष्टवर्षाधिकेभ्योऽनुलुङ्घिततद्वयः संस्तरेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः शिखां भ्रूयुगपश्मरोमाणि
वर्जयित्वा सर्वेषां तेषां गात्राणां नापितेन क्षुरेण मुण्डनं कारयेदपि वा यान्मन्येयुर्यदेष्टु
मुण्डयति तदात्मानं पापेभ्य एवोद्धरति । अम्यङ्गमुन्मर्दनं कारयित्वा कोप्येनोप्येन द्वाप-
यित्वाद्यं कौपीनं वस्त्रं द्वितीयं कटिस्थं तृतीयं नाभिसमदेशस्थं महश्चतुर्थमन्यद् ॥ १३ ॥

एवं वस्त्रचतुष्टयानां दशकं वा तृतीयचतुर्थयोरान्नमभक्षणं कृत्वा व्याप्यातान्याम-
रणानि छत्रमुपानहौ कमण्डलुं पुष्पमालां काशीरं रक्तचन्दनं शुद्धां मृत्पां वा ताम्रमत्स्यादि
बहुरोगघ्नं महीपथं पयो दधि घृतं संस्कृतमर्जं वा पानीयं सुस्तशय्यां अस्त्रद्रोण्यामपि
सुरक्षां तरुणीं सकृद्भोगार्थं वेद्यां च प्रयच्छति तदात्मानं देवताप्रसादेनर्हयति । तेभ्यः
प्रणामं श्रद्धया श्रद्धाभ्युदयः सूर्यः प्रयच्छन् तदन्यतमं वायुध्वजं यदर्घ्यं
स्यात्तस्मै तमर्घ्यं इत्युक्तस्यानुकल्पः । नैतस्मिन्पात्रापात्रविचारः । अपात्र-
नस्य द्विजः पात्रं दक्षिणादानयोर्नाल्लिख्यो विद्वानेव पात्रं विधानोभ्या युक्तः ॥ एव यज-
मानः श्रद्धया ॥ १४ ॥

सामर्थ्यं च सत्त्वबलं नितरां त्यागेभ्यः यस्मिन्नुपस्थिते उपकारिणि इति पूर्वं दृष्टे
संभवति तत्पात्रमित्येके ॥ १५ ॥

यथा यथा वागपराधः स्याज्ज्यायान् लघुर्वा तथा तथा ब्रह्मपुत्रः प्रायश्चित्तं कृत्वा
राधेयु सर्वेभ्यः यज्ञः प्रायश्चित्तीयाः प्रायश्चित्तं मनोरराधेयु सर्वेभ्यः तथा तथा प्राणापानाः

प्रायश्चित्तं घनाद्यपराधेषु तथा तथा पात्रेषु दानं वा तथा तथा राजदण्डस्य स्वीकारः
प्रायश्चित्तम् ॥ १६ ॥

तीर्थाभिगमनं वा एकरिंशतिरुपवासानामाचरणं सर्वप्रायश्चित्तं उपवास-
श्चानशनं जलमायाशनं वा एतस्य कृतस्य एतेन कृतेन फलं नोद्भविय्यति इति ज्ञानं
मुण्डनं प्रति वृद्धानां श्लेष्मा भ्रूयुगपद्भरोमाणि विना शिखायर्जं केशानां श्मश्रूणां च
मुण्डनं वृद्धानां स्नानाचमनाङ्गनानि प्रायश्चित्तमात्रस्य पुरस्तात्पश्चाच्चैतान्य-
न्वितानि भवन्ति ॥ १७ ॥

यस्मिन्नहनि प्रायश्चित्ताचरणं तस्मात्पष्टेऽहनि मुण्डनाद्याचर-
णमिति पश्चाद्भवति ॥ १८ ॥

इति प्रायश्चित्तक्रमो व्याख्यातः ॥ १९ ॥

इति पारानन्दसूत्रे उत्तराध्याये पञ्चममाह्निकम् ॥

पारानन्दसूत्रे पष्ठमाह्निकम् ।

अथ व्याख्यानक्रमं वक्ष्यामः ॥ २० ॥

सृष्टौ कृतयुगे नानामतानि नानासंस्काराश्च ऋषिमिर्व्याख्यातानि व्याख्याताश्च
 स्वेभ्यः स्वेभ्यः शिष्येभ्यः प्रायच्छन् ते शिष्यास्तदनुचक्रुर्भावनामाचारांश्च तत्राहं भग-
 वान्पारानन्दस्तत्तद्वाक्यामिर्मावितामिराचारैराचरितैस्तुष्टस्तेभ्यो यथार्थं मतमुपदिदिक्षुरव-
 तरन्नवतीर्णोऽमुवमिति गङ्गायास्तीरेऽनुकूले पद्मासनस्थस्त्वं मामभ्यधावन् ऋषयो वसिष्ठा-
 धास्ते प्रणिपत्याब्रुवन्नस्मानुपदिशाचक्ष्वेति सोऽहमब्रुवमदीक्षिता अनुपदेश्या भव-
 न्तीति मन्मते न न्यासो न हिंसेत्यादि तेऽब्रुवन्पद्मे हिंसा श्रूयते सा किं भव-
 न्मतदीक्षितैर्नानुष्ठीयते ते किं न प्रत्यवायमयन्तीति सोऽहमब्रुवं शुक्तं यदुक्तं न तत्र तर्को न
 शुक्तिस्तत्सत्यमित्येवावधार्यं योग्यं ध्वन्यर्थकं योजितं परस्परमजिज्ञासोर्भाषणमेवं त्रिधा
 भाषणं भवति तत्राद्यमेवाहं वच्मि तस्माद्भवतां श्रद्धया श्रुश्रूया मत्तच्छेच्छुश्रूयं नो
 चेद्गच्छथं यथेच्छमित्युक्तास्तोऽब्रुवन्न संदेहोऽस्माकं त्वद्वाक्ये श्रुतिं भीमांसपिष्याम
 इति पृष्ठस्तदहमग्रेचं न यावत्पारानन्द्या दीक्षया युज्यते तावत्प्राणिर्हिंसनं यज्ञे न्यासश्चे-
 श्वराणां प्राणिषु पारानन्द्या दीक्षायाः प्रागिति यज्ञे हिंसानुष्ठेयेति ज्ञानानन्दस्ततः
 परमनागताम् ॥ २१ ॥

तेऽपृच्छन् दीक्षा सा कथं यथा दीक्षया दीक्षिताः सन्तो वयं श्रवणाधियारिणः
 सम्पन्ना भविष्याम इति पूर्वं दीक्षा व्याख्याता सा तेभ्यो व्याख्याता यथाकथंचित्तेषु
 नियमेष्वेकं नियममात्माय दीक्षा सम्पद्यते ॥ २२ ॥

उपदीक्षोत्तरदीक्षयोरप्येवम् ॥ २३ ॥

एवं नित्यनिर्वर्तननियमेऽपि ॥ २४ ॥

मुख्यं तु यथोक्तम् ॥ २५ ॥

इति तेभ्यो व्याख्यातं तेऽब्रुवन् मुख्यमेव करिष्याम इति तेभ्यश्चतुर्विंशत्यहर्दी-
 क्षितेभ्यो यथा यथा यन्मत्प्रेक्षा तेभ्यस्तेभ्यस्तान्मन्त्रान्दत्त्वा मतं मतधर्माधोऽभ्या नित्य-
 निर्वर्तनं च ते वृत्तार्थमात्मानं मन्यमाना मां प्रणम्य यथेच्छमगमन् ते स्नान् स्नान् गृहान्
 गन्धैतदेव यथाधिकारं प्रचारयामासुः ॥ २६ ॥

अगस्त्याया नारदाया वामाचारिणो भविष्याम इत्यब्रुवंस्तेभ्योऽहमब्रुवं त्रिप्रकारं
 मयमुद्रामैथुनात्मकं द्विप्रकारं मुद्रामैथुनामरुमित्येके समाननन्ति ॥ २७ ॥

तेऽपि पूर्ववत् ॥ २८ ॥

देवाख्यो देवदेवाख्य इति द्वाष्टयी मानागत्योत्तराचारिणी भविष्याम इति ताभ्या-
 मुत्तराचारमहमपि प्रादक्षं तारापन्नोत्तराचारौ प्रवृत्त्यर्थे च तेऽपि पूर्ववत् ॥ २९ ॥

समर्थो विद्वानर्थीति त्रयो वै ऋषयः समाजमुक्ते पूर्वं दक्षदीक्षिता अभवंस्ततो
वामिनस्तत औत्तरास्तेऽपि पूर्ववत् ॥ ३० ॥

अयोध्याया यः सुदर्शनोऽमृद्भूमिपालस्तं शाक्तमकरोत्पारानन्दं दीक्षितं वसिष्ठस्तस्मात्त-
महिंसकं राजानं ज्ञात्वा परितः सर्वे राजानः सन्नद्धा युद्धायाह्वयन्त स राजा वसिष्ठं प्रणि-
पत्योवाच मया युद्धमहिंसकेन कार्यं वा न कार्यमिति वसिष्ठस्तं गृहीत्वा मामभ्यधावत्प्रणि-
पत्य प्रथं मामगददयं मे शिष्योऽमवदयोध्याधीरो राजा सुदर्शनः शाक्तो मच्छिष्यः
पारानन्दो जात इत्युपलभ्याऽन्येऽरयस्तदीया अयमहिंसकोऽतः परमिति न योत्स्यतीति
युद्धसन्नद्धा एयं निरोधयन्त एतज्जनपदपरितः स्थिता बभूवुरिति विज्ञायैष भामपुच्छस्त भव-
न्निकटमानीत इत्येनं शाधीति ॥ ३१ ॥

अहमधुवं तमानयेति स प्रणिपत्योपसितस्तमुपदिशं युद्धाद्धर्म्यस्यन्न पारानन्दात्ता
राज्ञा तस्मात्तं युध्यस्व च्छिन्धि मुण्डानि जयमाप्नुहीत्युपदिष्टः स वसिष्ठश्च ताडुमौ च तौ
निर्गतौ बभूवुः ॥ ३२ ॥

जयं न्याऽऽप सः ॥ ३३ ॥

: केचित्पारानन्दा अग्निहोत्रिणः समारभन्ते प्राणिन आनीय हन्तुमनुसंधाप
यूपेषु यावद्वर्षन्ते तायन्नारदः पर्यटन् तन्नाभ्यगच्छतानुवाच किमेतत्कुर्वते भवन्तस्ते ह प्रोचुः
सत्रं सोऽश्वदीनैतत्सत्रमेपोऽप्यश्वो यत्पारानन्दा हन्तुं प्राणिन उद्युक्तास्तेऽश्ववन् सत्वं सत्वं
तस्मादेव देवता न पदयामस्तद्ब्रवीतु भवान्यदेतेनेन्नरीकृतेन सत्रेण द्रक्ष्याम इति तैः पृष्टो,
नारदो होवाच पारानन्दं यज्ञविधिमवधारयन्निवति ॥ ३४ ॥

होमादिपूत्तरक्रान्तेषु वधार्थं यज्ञेषु यावन्तः पदावस्ताः प्रतिकृतीः ॥ ३५ ॥

ये हिंसामाश्रित्य ऐश्वर्यान्धर्मान् वयं कुर्म इति ध्यापन्तः कुर्वन्ति न ते तानामुवन्ति
भैक्षरान्लोकान्सममिषयन्ते पतनधर्माणः ॥ ३६ ॥

हिंसायुषो नाराकरी हिंसा पुण्यौघनाशिनी ॥

हिंसामाश्रित्य यः कुर्यात्सुहृत्तौघान्सहस्रशः ॥

सुखमस्मै प्रदातु ते न समर्थाः कथंचन ॥

रोगानाश्रित्य यक्षमादीन्य हृच्छेत्सुखसाधकान् ॥

उपचारान्यथा मन्दो न ते स्युः सुखदायिन इति ॥ ३७ ॥

विपयुक्तं यथा तोयं न तृष्णा वारयेत्कचित् ॥

हिंसायुक्तं तथा पुण्यं न सुखं दातुमर्हति ॥ ३८ ॥

निदिन्नाऽविदिता वापि हिंसा याऽनपराधिनाम् ॥

सर्वथा दुःखदा पश्चात्तस्मात्तां परिवर्जयेत् ॥ ३९ ॥

एकामहिंसामाश्रित्य यः कुर्यादघपर्वतान् ॥
 सोऽघाचलान्शुचीन्सर्वान् कुरुतेऽहिंसया नरः ॥
 ... भवतुरुते सर्वान्ययाग्निर्दारुपर्वतान् ॥ ४० ॥
 नरान्यहिसितस्वैवम्..... ।

अवध्यस्याप्यदण्ड्यस्य ये देहस्य नराः कचित् ।
 छेदनं वा विशसनं क्रयं वा विक्रयं तथा ॥

उपकारं च संस्कारं भोगं छेदानुसंगतिम् ॥
 कुर्युस्त्ववयवानां वै तेऽपि हिंसाविशारदाः ॥ ४१ ॥

मनुष्यहिंसितानां प्राणिनामनागसामलकार्द्रत्वपूर्वाणामवयवानां यच्छेदनं विशसनं
 क्रयो विक्रयः संस्कारो भोग एतेषां कर्मणामन्यतमस्य कर्मण उपकारोऽनुमननं वा एतेष्व-
 न्यतमं वा कुर्यात्सोऽपि हिंसाघटुः खमागिति ॥ ४२ ॥

संस्कारो वा विशसनं क्रयो वा विक्रयस्तथा ।

उपकारश्च भोगश्च तथैव छेदसंगतिः ॥

हिंसा सप्तविधा गौण्यः समास्वेता विहिंसया ॥

तस्मादष्टविधां हिंसां वर्जयेद्दीशतोमकृत् ॥ ४३ ॥

शास्त्रेषु प्राणिनां हिंसा यत्रोक्ता स्यादनागसाम् ॥

यः प्राणी यत्र सूक्तः स्यात्पैष्टिं कृत्वा तदाकृतिम् ॥

ततस्तु प्राणिनं पैष्टं स्पर्शयेद्बुद्धिमान्शुचिः ॥

पैष्टादुत्तर उत्सृज्य प्राणिनं पैष्टकात्ततः ।

यत्कार्यं भल्लुधीः कुर्यात्तत्रैवं कल्पयेद्विधिम् ॥ ४४ ॥

वा पैष्टे चतुष्कोणे राशौ वंशशाखालेखिन्या यजमानो होताऽध्वर्युरुद्राता ब्रह्मा वान्यो
 यमुपाकुर्यात्तदाकारं प्रलिख्य ब्राह्मणे यजमाने पाठास्या क्षत्र औदुम्बर्या वैश्ये बैल्य्या
 सर्वेषां वंशशाखा भवति तस्माद्वंशशाखया सर्वैर्लिखितेन प्राणी तमालम्य प्राणिनं शामिना-
 गारादुत्तरत उत्सृज्य लिखितं शामित्रे नीत्वा प्राक्शिरसं प्रत्यक्शिरसं बोदकपादं संस्थाप्य
 यद्यदङ्गरेखातो यद्यदङ्गमुद्धरति तच्चद्रुतेन दुग्धेन संमिश्र्य जलेनालोढ्य संश्रपयेत्तै-
 र्यजेत् ॥ ४५ ॥

धेनुघृतेन धेनुदुग्धेन धेनुदध्ना सर्वेषां पशूनामिति दिग्भैरवः ॥ ४६ ॥

माहिषेण सर्वेषां पशूनामिति कालभैरवः ॥ ४७ ॥

यदाकारो लिखितः स्यात्कृतः स्याद्वा तज्जातीयाया इत्याकाशभैरवः ॥ ४८ ॥

सर्वेषां पशूनां गोधूमपिष्टम् ॥ ४९ ॥

रक्तचन्दनोदकं लाक्षारसोदकं च सर्वेषां रुधिराणाम् ॥ ५० ॥

आम्लद्रव्ययुक्तं रक्तचन्दनोदकं रुधिरमिति दिग्भैरवः ॥ ५१ ॥
लाक्षारसोदकं जम्बीरनीरमिश्रं रुधिरमिति कालभैरवः ॥ ५२ ॥
रक्तचन्दनोदकं लाक्षारसोदकं दधिमिश्रं रुधिरमित्याकाश-

भैरवः ॥ ५३ ॥

केवलं जलं रुधिरमिति वसिष्ठः ॥ ५४ ॥

यतो या एतदिच्छेत्ततः किञ्चित्स्मिन्निक्षिपेत् तेन तं यजेत् ॥ ५५ ॥

हिंसां परिहरन्विद्वान् यपोचितं विभाव्य कुत्रचिज्जाणोद्गमनभावनं कुत्रचित्प्रेतकानु-
ष्ठानं प्रतीयन्सर्गाणि कर्माणि कुर्वीत ॥ ५६ ॥

अहिंसकेः पारानन्देरत्सार्याः सर्गा हिंसा ऋते अपरिहार्यहिंसादण्ड्यहिंसादुद्वाग-
स्कारिहिंसाम्यो यतो दण्ड्यहिंसाम्युदयदा अन्येऽपि तथैके त्रिभिन्नदे इत्येके इति
पारानन्देभ्यो वसिष्ठः ॥ ५७ ॥

तया प्राणिरदानयैनमालमेत वा एतेन तं वा तत्स्पृष्टेन वह्निवैनमालमेत् ॥ ५८ ॥

अथो खल्वाहुरेके ब्रह्मगदिनो नामेयाः पारानन्दैः प्राणिन ऋतेऽश्वपुरुषर-
लीवदोद्ब्रह्मस्तिप्रडीनपक्ष्यारण्येभ्यः तत्र पैष्टरेव प्रचरन्ति प्राण्येकधर्मास्तु लुप्यन्ते यानपानसं-
क्षपनाद्याः । वषोद्धराणादि समानम् ॥ ५९ ॥

अथ केचिदाहुस्तत्तदर्शिनः पारानन्दाः सर्वत्र प्राणिधर्मान्प्रलोपयन्तः प्राणिन
उज्जीवयन्तः पैष्टरेव प्रचरन्ति तत्रोपाकरणाद्यज्ञयागान्तं समानं पानगमनसंक्षपनवर्जम् ॥ ६० ॥

मुद्गपिष्टं तृणादानां प्राणिनाम् ॥ ६१ ॥

गोधूमपिष्टं फलादानाम् ॥ ६२ ॥

मापपिष्टं मांसादानाम् ॥ ६३ ॥

तिलपिष्टं जलचराणाम् ॥ ६४ ॥

ओदनो भूचराणाम् ॥ ६५ ॥

चणकपिष्टं खेचराणाम् ॥ ६६ ॥

एतदन्यतमं वा सर्वेषाम् ॥ ६७ ॥

गोधूमपिष्टं सर्वेषाम् ॥ ६८ ॥

ते सत्रिणः प्राणिनः पशन् वा पैष्टकप्राण्याहृतीनालम्प्य प्राणिन उत्सृज्योत्तरतः
शर्मित्रै पैष्टकान्प्राण्याहृतीनानीय तान्संस्थाप्य तेषां वषां उखिचाऽनदायाम्नादि जुहुयुस्ते
ब्रह्मवादिनो ब्रह्मवर्चस्वित्त्वमापुरेतामिष्यो यजते सोऽंशुत आत्मन्त्यम् ॥ ६९ ॥

इत्युपदिष्टास्ते तथैराकुर्वन्त्यापस्यंश्च खेष्टा देवताम् ॥ ७० ॥

स तैः पूजितो नारदो दिवमाचब्राम ॥ ७१ ॥

एको ह वै राजा खड्गप्रसिद्धाख्यः पारानन्द आसीत्स ऐश्वरोऽयं धर्म इत्यनु-
चिन्तयन् दण्ड्यान्दण्डयन्नेवापुनर्भवं जगामाकुर्वन्नेवान्यन्धर्मान्दीक्षितः शाक्तः ॥ ७२ ॥

ऋष्यायणस्य ब्रह्मर्षेः पुत्र **ऋषभाख्य** आसीत्स उपनीतः षोडशवर्षान-
न्तरमधीतवेदस्यक्तब्रह्मचर्यः पारानन्दो भवन् न चकाराध्यापनं याजनं प्रतिग्रहं पित्रानि-
रस्तो गृहादहन् पारानन्दब्रुवः पारानन्दं धर्मं चकार किञ्चित्पृष्टः केनचित्तदा शाक्तः पारान-
न्दोऽहमित्युवाच मात्रं सोऽचिरादेव श्रद्धापूतो जीवन्मुक्तोऽभवच्चचार देवतापार्श्वतः स
शाक्तः कालिकेयः ॥ ७३ ॥

कश्चिदीर्यतमा इत्याख्यो ब्राह्मण आसीत्तस्य त्रयः पुत्रा **गौतमः प्रगौतमोऽ**
वगौतम इति तेषां पितामहो माता सुरूपा सा व्यभिचारिण्यभवन्नवं नवं पुरुषं विचि-
न्वाना आनीय नित्यशो नवं नवं रमति तस्य पुंसः पदोऽनुधातेन सोऽन्धोऽस्या भर्ताऽध्यग-
च्छत्स क्रोधेन महताविष्टः शशाप तां साऽऽह कुक्षा सुरतविधाताद्रौतमाय प्राहैनं धातय मत्सुर-
तविधातिनमिति सोऽजग्मीन्मा माहिंसीरिति सोऽस्य मीमांसामकरोदेपो मे पितैषा मे माता
कमहमवकुर्वामिति सोऽध्यगच्छदनुपनीतस्य मे माताधिका भवतीति सोऽघातयत्पितरं
नाप्येनसा लिप्तोऽभवत्ततः स उपनीतो **मुन्यन्नेनर्षिणा** ॥ ७४ ॥

एतद्वृद्धा प्रबर्हिंरप्येतदकरोदुपनीतः स पापेनायुज्यत तत्र ॥ ततः पारानन्धा दीक्षया
शैव्या विधूतपाप्माऽभवत् ॥ ७५ ॥

भार्गवः परशुरामाख्यो जमदग्निः पुत्रोऽभूत्तस्य माता कञ्चिद्वनाढ्यं
दृष्ट्वाऽनुरक्ताऽभवदिति तज्ज्ञात्वा जमदग्निः प्राह परशुरामायैनां स्वमातरं मजायां धातयेति
साऽजग्मीन्मा माहिंसीरिति सोऽस्य मीमांसामकरोदेपो मे पितैषा मे माता कमहमवकुर्वामिति
सोऽध्यगच्छदुपनीतस्य मे ततोऽधिको भवतीति सोऽघातयत्क्षिणधारेण मातरमिति नैनसा
लिप्तोऽभवत्तं **शिषः** पारानन्दं कालिकेयमकरोत् ॥ ७६ ॥

एतद्वृद्धा **प्रेमोऽनुपनीतोऽघातयत्पित्राब्रुवा** मातरं स एनसा लिप्तोऽभवत्ततः स
पारानन्धा दीक्षया कालिकेय्या विधूतपाप्माऽभवत् ॥ ७७ ॥

नाचिकेतो ब्रह्मर्ष्यायणस्य पुत्रः स्त्रोपास्यमन्त्रदीक्षितो य उपनयति स
आचार्यो योऽप्यापयति स उपाध्यायो यः शिष्योपास्यदेवतामन्त्रार्थं दीक्षते तं तत उपदिशति
तन्मन्त्रं च स गुरुस्तथा **गाथामुदाहरन्ति** ॥

तत्तादाचार्यकः श्रेष्ठ उपाध्यायस्ततः परः ।

उपाध्यायाद्गुरुः श्रेष्ठो न जीवेषु परं गुरोरिति ॥

स सर्वं दातुं गुरवे गृहस्थं हिरण्यमुद्युक्तोऽमनश्चन्मातापितरौ प्रतिकूलौ बभूवतुस्त-
ज्ज्ञात्वा स नाचिकेतः खड्गेनोच्चकर्तृ तयोः शिरसी तदेतज्ज्ञात्वा गुरुः प्रसन्नोऽजीनयत्ता-

विति दृष्ट्वा प्रस्तरो यो दीक्षित स एव चकारेनसा लिप्तोऽभनत्त स पारानन्दा वैष्णव्या
दीक्षया विधूतपाप्माऽभवत् ॥ ७८ ॥

यलियैरोचनिर्वैष्णवो विष्णवे दातु सर्वसुद्युक्तोऽभवत्तस्यान्तरायाभामनत्तस्य
गुरुस्त गुरुमदण्डपत्त्रदेवतार्थं जीवमुक्तो न स एनसाम्भभवदिति दृष्ट्वा प्रयूपः स्वगु-
रुमजीवमुक्त एनमवरोत्स एनसा लिप्तोऽभवत्स पारानन्दा दीक्षया सौर्या पुनर्विधूतपाप्माऽ-
भवत् ॥ ७९ ॥

स्वाराग्येश्वरोऽष्टेनान्यापरा मना श्रुत आत्मन यजेदत ईश्वरात्मनश्चेत्येके नाविज्ञात-
तत्त्वकिमात्मानमुदित्य यजेदित्याहुर्ब्रह्मचादिनो ब्रह्मर्षयः पारानन्दाः ॥ ८० ॥

यमपराक्रमारूपो राजाऽभवत्कालिकेय पारानन्द कालिकेयान्धर्मनाम्नार्तयत्त-
स्तस्य जीवन्मुक्तस्य यस्य सभास्या नगरस्था प्रापश कालिकेया रक्तचन्दनलिप्ताङ्गा मिठ-
सद्विरण्यमाला रक्तपुष्पमालास्तीक्ष्णधारधरा शान्ता पारानन्दा स राजा वरुणमाह्वयत् ।
आहूत स वरुण आजगाम तस्मै प्राहोऽऽनय वारुणीं सुरां कालिकार्चनायेति । आनीतां तेनेति
दृष्ट्वा तस्मै प्राहोत्तमां किंचिमे देहीति तस्मै वरुण प्राह सुरां परीक्षयेति । साम्भपत-
द्वस्तापात्र पात्रासुरा तस्या प्रादुरभूवनिष्ठयो वरुणस्तेभ्यो रस गृहीत्वा रात्रौ प्रापच्छतो-
ऽभ्युधाचोत्तमेति तस्मादैक्ष्यं सुरास्थाने सुराभावे दीयते देवतायै सोऽर्चन
प्रार्तयत्त तस्य सभायां सुचदनोक्षिता रक्तपुष्पाचिता सुरै रक्तचन्दनेनैपत्तपृष्ठं दुग्धं स
वायुनेरेत् पस्पर्शं वचिस्वरुपं स तं प्रक्षिपत्सोऽभ्यपत्तद्वलकुपे स गल्लकुप्ती दिव्यवपुस्तदैव
दिवमानगम्य मिह्रायते एतद्विभक्तो रक्तचन्दनानुलेपमाहात्म्यं विह्राय तस्य पुंस कोनु व-
र्णयेन्माहात्म्यं तस्मादेतल्लेपं धारयेच्छाको विद्वा देवतागारे राहोन्सृष्टे ययोक्ते विशेषार्चना-
याहून् धातुवर्ण्यं वेद्यामक्षमक्ष्याकुलं चक्रं समाम्य शान्तिं प्रपठेत् येऽस्य विघ्ना येऽस्य
दुष्टा येऽस्य दुरिष्टपक्षो भैरवभक्षिता मिलुठतु भूम्या येऽस्य वा श्रद्धधाना प्रभवस्तौ
भवन्वनर्ता सन्तो भैरवप्रसादाद्विहरन्तु मनुष्यलोके अथो देवलोके प्रसन्नाविक्षतुर्ना
ययासह्य वा प्रजपति शान्तिमेना शान्ता सन्तस्ते विहरन्ति धीरा । अमृतत्व योगिमि-
र्गम्यते यत् लभ्यते तैर्मक्तिपदै सद्भि शान्तिं प्रपठद्विरिति पुरस्ताच्छान्तिमर्चनस्य पश्चा-
च्चैस्यापि वा यत्किंचिदर्चने न्यूनमेतया पूरयति अन्यै पारानन्दाविरुद्धै प्रयोगैरर्चनं प्रयुञ्जी-
तापि वा वैतरसूत्रोक्तमाचरेदपि बाह्विकोक्तमेवाचरेदपि वा प्रवरणोक्तमेवाचरेदपि चैवसूत्रो-
क्तमाचरेदपि ॥ पारानन्द पारानन्दाविरुद्ध पारानन्दाविरुद्धेन वर्मना यत्किंचिद्वक्तया
प्रयुज्यते तेनाथ सिद्धिमधिगच्छति वामतो निवेदनं देवताया इत्येवाधिकं
दक्षिणाद्वामे दक्षिणतो निवेदनं देवताया इत्येवाधिकं वामादक्षिणेऽ-
न्यत्सर्वं समानमित्येके मण्डलार्चनं लघ्वेतद्यदेवतायाहं देवताशक्तिं
देवताशक्तिवाहनं तवथा लक्ष्मीगरुडो विष्णुगरुडो लक्ष्मीथेति विष्णोर्मण्डलं

कुरुकुल्लासिंहः कालिकासिंहः कुरुकुलेति कालिकायाः पार्वतीवृषभः शिववृषभः पार्वतीति शिवस्य संज्ञाश्वः सूर्याश्वः संज्ञेति सूर्यस्य भैरवीश्व भैरवश्व भैरवीति भैरवस्य पुष्टिमूषको दन्तिमूषकः पुष्टीति दन्तिनः ब्राह्मीहंसो ब्रह्महंसो ब्राह्मीति ब्रह्मणः समर्चयति तत्तदीयस्तत्तदेवास्य तत्सम्पद्यते ॥ ८१ ॥

यो वा पारानन्दस्तारतम्येन कुर्वन्स्पृशन्पश्यन्सर्वदा विहरति स सर्वत्र प्रभवति । तदङ्गत्वात् उदाहरिष्यामस्तिर्यग्म्यो मानुषा उत्तमास्तेषु ब्राह्मणास्तेषु विद्वांसस्तेषु तपस्विनस्तेषु सिद्धास्तेभ्यो देवतास्तेभ्यो मुक्ता इति मातुः पिता पितुर्गुरुर्गुरोर्मन्त्रो मन्त्रादेवतेति जडाश्चित ऐशं जडं शालिग्रामादि तत ईशास्ततः पारात्मं जडं तदेव ततः परात्मेति जीवेभ्य ईश्वरा ईश्वरेभ्यः परात्मेति न तत्परमुक्कष्टं किञ्चिदोकारवाच्यं मुख्यं यथा वा ईश्वराद्विद्वांसः सर्वतः स्वतन्त्रत्वेन न सुन्वन्ति तथा सुन्वन्ति परात्मानमेव भूयो वोदाहरिष्यामो यथा कृत्स्नशो यथा वै विद्वान्विद्वांसमविद्वांसं च क्षुधितं चागतं चातिथित्वेन परिचरति उभयोः समो भवति क्षुधोहरणे तारतम्यमेवोभयत्रात्रं चरति । स्वाद्वन्मस्मै समर्पयति क्षुदपहस्यै तस्यै ततो निकृष्टमन्नमविदुषे तस्यै एवं भाषणनिन्दास्तुतिवन्दननत्यासनदानादियु सर्वत्र व्याख्यातं तारतम्यं भावेषु वा यथा मनसा दुःखिते करुणा सुखिते मैत्री शुभादृष्टजन्यकारिणि मुदिता अशुभादृष्टजन्यकारिण्युपेक्षा वैक अन्त्ये निग्रहः समर्थस्तारतम्यं कर्तुमशक्त उपेक्षा भावयतीति यो वा एवं विद्वांस्तारतम्येन भावयति वदति समाचरति निगूह्याल्लुगूहाति ददाति यजत उपेक्षते सोऽमृतत्वाय कल्पते सिद्धामीष्टः ॥ संतिष्ठते ॥ ८२ ॥

इति पारानन्दसूत्रे उत्तराध्याये पष्ठमाहिकम् ।

पारानन्दसूत्रे सप्तममाहिकम् ।

अथ राजधर्मकर्म वक्ष्यामः क्षत्रो देस्ताप्रसादाप्तामितलपराक्रमारोग्य-
सौन्दर्यबुद्धिनादिवेमनो यथा यस्य शरीरे सर्वेषा सर्वाण्यायुधानि मोक्षानि भग्नस्वजस्तामि
च यस्य शस्त्रमस्य वा सर्वत्रामोघ भवति यस्य सर्वे सेनापुरुषा युद्धविजयोपयोगिनो विज-
यानन्तरं रक्षोपयोगिन शोभोपयोगिनो वा जीमन्मुक्तो वा स राजोत्तमो मयतो मानुषका-
योकार्यम् । तत्तुल्योद्भूतोऽधम स मानुषकार्यकारी शुक्तिप्रयुक्तिमलधनदुर्गादिसमुदायवत्-
स्तेन हीनोऽधमाधमस्तस्य वा एतस्य राज्ञश्चत्वारो धर्मा दण्डो दानं दमो
दयेति तत्र दण्डो विशिष्यते वैरवधमहौषधप्रयोगेण प्रजासत्त्वान् रोगान्
हरेत् अध्यापकप्राचुर्यादिविद्वत्ता प्रवास दानेन दारिद्र्यं प्रजाया प्रजासत्त्व साधुद्भु ख
दुष्टाना दण्डनेन अपि आता सुतोऽप्यो माता पितृ उपाध्याय आचार्यो गुरु परमगुरुदेव-
योगिनो गचर्वादि क्षत्रुरो मातुल पितृव्यो वान्य वक्षिच प्रेमास्पदो यदि यथार्थं
दण्ड्य स्यात्स दण्ड्य एव राज्ञो नादण्ड्यो नाम राज्ञः कश्चिदस्ति यो धर्मा-
द्विचलितः स्वकादिति शिरःछेद सखहरण कशाभिवात आभर्ष्या उपवासो
जलाहते पोड्या निगटवधोऽमान्यता यथोक्त प्रायश्चित्तकारण एते दण्डा पारानन्दशा-
सनसमता इति नाङ्गेद्रियव्यस न यान्त्रीवनिगटवन्ध पारानन्दसमत । शिरःछेद-
विधि वक्ष्ये आनीय सात वष्य पुरुष प्राणहरणायाग स्रजद्धादिक कालिनाग्रे शुचौ समे
देसो स्तम्भे म्रीना निधाय रज्ज्वादिना सवष्य रत्नचन्दनपुष्पाभ्या देवतां सिंह कुरुकुला
कुरुकुलासिंह खड्ग वलि च सपूज्य स्तम्भ सरज्ज् भूषि च तदवशिष्टेन शतक पूजये-
त्सप चेद्भातक सभामानमादाभित्येके । तत उपसिष्टते ॐ कालिके त्वदमे छेदना-
त्सर्गं लोक स्वप गच्छतु विरजा विपाप्मा भूत्वा यथाय तया गच्छेयमह विरजा विपाप्मा
रुबिरेणास्य सिंही तृप्तिमेत येऽन्येऽसृगा स्वास्त्वचास्य ऋषय पितर शान्त्या उपायान्तु
मोदन्तु क्रम्येणास्य ऋष्यादा पितरो ये च देवास्त्वदुच्छिष्टेन मोद प्रयान्तु नीत्या नयेन
विनयेन धर्मादप्यस्य दण्डस्य तुष्टा सती देहि यजमानाय कामान्तिरुपस्थाप्य हुक्कडियु-
च्चैरिष्टत्वा शिर सरुधिर पात्रे गृहीत्वा देवताग्रे सस्थाप्य पात्रान्तरे जले च ते त्वा
सुच तद्रुधिरेण पूर्णां निनयति कालिकाया असुवपानरतायै स्वाहेति प्रथमा, सुच निन-
यति, सिंहायासुवपानरतायैतद्रुधिर हरामि तेनाय तुष्ट प्रददातु यजमानाय कामान्स्वाहेति
द्वितीया, कुरुकुलायै रुधिरमेतदाहरामि तुष्टा तेन प्रयच्छतु यजमानाय कामान्स्वाहेति
तृतीया, कुरुकुलासिंहोऽरीन् यो नादायति प्रयुक्तस्त्वै रुधिरमेतदाहरामि तुष्टस्तेन प्रद-
दातु यजमानाय कामान्स्वाहेति चतुर्थी, अथ पञ्चमी सुच रुधिरेण पूर्णां निनयति ये
वा रुधिरस्य पिपासवो देवा ऋषय पितरो मनुष्या ज्ञाता अज्ञाता पशव पिशाचा.

प्राणिनो ये धर्मपरास्तेभ्य इदमाहरामि त आहरन्तु यजमानाय कामान्स्वाहेति पञ्चमी,
मुण्डे दीपं प्रज्वाल्य खड्गमुपतिष्ठते असिरसि धर्मपाटस्तीक्ष्णधारो दुरासदः श्रीगर्भः खड्गः
विजयो विशसनस्त्वमेनासि जगतो हितः । अवध्यानापयस्येहिकं वध्यानामुष्मिन् सुखम् ।
अवध्येषु शान्तः शान्तधारोऽसि वध्येषु तीक्ष्णस्तीक्ष्णधारोऽसि वध्यासृग्भित्तुष्टिमेहि तस्मे
ते नमो मा माहिंसीरवध्याश्वासृक्तुष्टो जयं सुखमारोग्यं अभयं देहि यजमानाय शश्वदित्युप-
स्थाय पुष्पाञ्जलित्रयोणोक्तमभ्यर्च्यार्चनं समापयन्त्येष एव वध्यमात्रस्य वधविधिः ।

त्र्यंबकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतादिति ॥

तदुचिरतिलकमादावेव भालकण्ठकूपशिरोबाहुभूलङ्घयेषु समापनन्ति एवं तिलकी
नाऽपमृत्युना युज्यते युद्धादिमृत्युना दिव्येन युज्यते तस्मादयं मन्त्रः सर्वतिलकेषु ।
के ते सर्वे तिलकाः हारिद्रा भास्वा राक्तचन्दना मार्त्तिका वा वैष्णवाः
शैवाः सौराः शाक्ताः ब्राह्मा गाणपा इत्येते सर्वे बलेः प्रतिपत्तिर-
शनमित्येके तत्कारिभ्य आहरणमेके अरण्ये निक्षेपमेके बहौ निक्षे-
पमेके अप्सु निक्षेपमेके भूमिगतं निक्षेपमेके । अथ यदि राजा बहुन्बलीन्वध्या-
न्लभेत पुरुषान्पुरुषान् स्त्रीणामपि वध्यानां कालिकाप्रे शिरस्त्रेदयेदित्येके निगटयन्ध
इत्यपरे सर्वेष्वीश्वरेष्वेयं कालिका बलिहारिणीति विज्ञायते । अस्त्ये यतः सर्वे शाक्ताः
सौराः शैवा गाणपा ब्राह्मा वैष्णवाः कापालिका वा राजानो वध्यानुपलभ्य तच्छिरो रुधिर-
लिमाहरेयुरित्याहरन्ति स्त्रियोऽपि वध्यास्तथैव गाथामुदाहरन्ति ।

रामचन्द्रोऽनघीर्षुर्ष ताटिकां जनदुःखदाम् ।

तस्माद्बुधः स्त्रियः प्रोक्ता दण्ड्या वध्या मनीषिमिरिति ।

कालिकामक्तेभ्यो बलिदानोत्सुक्येभ्यो दद्यात्ते च तान्घातयेयुर्बलिबिधानेन यो वै
राजा वध्यान् यद्घातयति तदात्मानमुच्चैः कुरुते उच्चैर्वै स्वर्गो लोको यद्बध्यान् हिनस्ति
तदात्मानं नीचैः कुरुते नीचैर्वै नरको यत्साधून् संमानयति धनेन विनयेन तदिष्टेन तदा-
त्मानमत्यन्तमुच्चैः कुरुते अत्यन्तमुच्चैर्वै ईश्वरलोकः परस्त्रया गाथामुदाहरन्ति ।

यो दण्ड्यान्दण्डयेद्राजा सम्यगवध्याश्च घातयेत् ।

इष्टं स्वाङ्गतुभिस्तेन समाप्तमरदक्षिणैरिति ।

प्रीवान्तं रुधिरं भूमौ पातयेद्यस्य सुपुष्कलम् ।

वध्यस्य शास्त्रतः सम्यक् खड्गेनर्पुक्तमर्जना ।

स घातः सर्वतीर्थेषु सर्वेष्वेव दीक्षितः ।

तेनाधीताः सर्ववेदाः सर्वं तु मुष्टं शृतम् ।

दत्तानि सर्वदानानि येन वध्यवधः शृतः ।

एवं प्रयच्छन्वप्यानां बलिं स्वर्गं जयत्यसौ ।
 वक्ष्येपु निर्दयो यस्तु सदान्येषु दयाप्लुतः ।
 स एव सर्वदेवानां दयापात्रमुदाहृतम् ।
 वक्ष्येपु सदयो यस्तु स्वात्मन्येव स निर्दयः ।
 यतः स्वं निरयस्थानं नयत्यथ विमूर्च्छितम् ।
 न यः कुर्याद्वक्ष्यवधं स्वात्महा मल्लहा हि सः ।
 उपस्थितेषु वक्ष्येपु तद्वधं यो न काङ्क्षति ।
 ब्रह्महत्यादिपापानां स राजाऽऽयतनं विदुः ।
 ह्यक्त्वा वध्यवधं धर्म्यं धर्माः सर्वे कृता यदि ।
 वृथाभूतास्तु तान्विद्यान् तथा वध्यवातनम् ।
 अयं नैमित्तिको धर्मस्तस्माद् राज्ञां प्रकीर्तितः ।
 सताङ्गं राज्यमाप्नात्र न कुर्याद्वक्ष्यवातनम् ।
 स पश्चान्निरयस्थानं स्वात्मानमनुशोचति ।
 यथा पुमान्धनं प्राप्य कामिनीर्नानुगच्छति ।
 पश्चात्स निर्धनो भूत्वा यथात्मानं हि शोचति ॥

तस्माद्वन्याद्वप्यान्विद्वाज भूमिचराश्चाद्यादीन् समृद्धेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्याद्वात-
 निष्क्रयमित्येके भूमीर्न दद्याद्भूमिपतिस्तस्माद्वते तदागारापरिच्छिन्नाभ्यः कंदावि-
 त्कचित्कस्मैचिदातृप्रतिमहीतृवन्द्यास्ताम्रपटे भूमिच्छेदोपवर्णनं च प्रल्लिख्य प्रतिमहीने,
 दयान्नादयास्त्वदत्ताः परदत्ता वा अन्यायतो धिग्दण्ड उपचासदण्डो निग-
 ङ्गदण्डो वधदण्डः प्रायश्चित्तदण्डश्च यथान्यायं योज्याः । पुरुषप्रा-
 राजाबोल्लङ्घका ज्ञानपूर्वं वधदण्डदण्ड्याश्चौराद्येत्येके केचिन्निगदण्डत एव यथा-
 न्यायं दण्डा दण्डेषु योज्या व्यस्ताः समस्ता वा स्वप्रभुत्वं दिग्देशं वायुं कालमवकाशम-
 परार्धं वलं वयो वित्तं वृत्तिमहम्यत्वं ज्ञानं च दण्ड्यानां ज्ञात्वा यथान्यायं तेषु दण्डं
 पातयेत् । रोगिणोऽशक्तायास्त्वदण्ड्याः सर्वेऽपि संख्यया मूला राज्ञा-सत्याप्या विजा-
 नता तत्रायमायया संख्यया मुक्तस्ततः परया परया युक्तमाज्ञापयितुमर्हति दशानां नाय-
 कत्वेनः स तानाज्ञापयति तदाज्ञया विना न त आजीवकाळे व्यवहरन्ति ऋते तत्रभूणां
 धातात्सर्वा आज्ञस्तस्य मान्या अनुष्ठेया अविचारत एतेषां दशानामधीशः शताधीशः ।
 सर्वे तस्य तथा तथाधिगन्तव्यम् । जनेन सहस्राधीश व्याख्याता न लक्षाधीश मानुषाः
 सुकृते अमानुषकार्यकारिभ्यः इति । स तेभ्यो द्विगुणा जीवास्तेभ्यस्ते त्रिगुणा जीवास्ते-
 भ्यस्ते चतुर्गुणा जीवा एवमपराधेषु दण्ड्यः व्याख्यातः त्रयो दण्डास्तेषां कशामिघातः

पोषणपरित्यागो वधश्चोत्सर्गादानपाचनेरीपत्कालमतिक्रम्य य आज्ञां विदधाति स इत्येव-
मादिः कशाभिघातदण्ड्य उत्सर्गो मलमूत्रयोरुत्सर्ग आदानमन्त्रजलयोरादानमैथुननिद्रे
पाचनमुत्कोचजीविनः स्वामिनियुक्ते स्वाज्ञापनं ऋते स्वाम्याज्ञायाः । स्वामिनियुक्ताज्ञोल्लङ्घनं
ऋते स्वामिवधात्तदुल्लङ्घिनोऽसकृदाज्ञोल्लङ्घिनो ज्ञानपूर्वकमाज्ञोल्लङ्घिन एवमादयो द्वितीयेन
दण्ड्याः । पुरुषघ्नश्च महदाज्ञापनोल्लङ्घी स्वामिनियुक्तस्य स्वामिनो वा एवमादिस्तृतीयेन ।
राज्ञा च न वृथाज्ञः स्यादन्येषां स्वाविरोधि धर्मविद्याधनारोग्यप्राणानां नाशं परस्योद्दिश्य
याऽऽज्ञा सैवमाद्या वृथाज्ञास्ताश्वाधीशान्पर्योयेण देशतः कालत आज्ञाप्य गणतश्च पर्या-
चालयेद्यथा संवत्सरमयनं वाऽमुकदेशेऽमुकगणाध्यक्षस्तिष्ठत्ययमिति सर्वानेन पर्याचा-
येदनुभूतपूर्वपदमुत्तरपदेन नयेन्नानुभूतपूर्वपदं नाप्यधस्तत्रापि कुशलं पञ्चभिर्वर्षैर्देशभिर्वा-
ससर्वोत्कृष्टपदं पदत्तस्मात्प्रभ्यावयेदप्राप्त्वा किञ्चित्पदं यावज्जीवं ग्रन्थुतं पोषयेत्तदर्थेन
यावज्जीवपर्याप्तं समस्यैव वा धनं दद्यात्तत्कालीनपोष्यपर्याप्तं न्यायतः सर्वपदेषु समर्थं
क्रमशो नयेदुत्कोचजीविना इव्याहरणं सर्वाणि पदानि ह्यधिष्ठितानि भवन्ति कालविभा-
गतः परिमितानि क्षमिन्पक्षपानयानवसनानि परिमितानि भोग्यानि राज्ञा च शुद्धभग्नानां
यदा लाभस्तदा तेषां हननम् ॥ ८३ ॥

यो वा इमा व्यध्यायां विधामधिगच्छति चतुर्दशविद्याकल्पाष्टिकां पारानन्दीं
सोऽमृतत्वं गच्छति ॥ ८४ ॥

सूत्रमेकं सूत्रार्थं वा यो वाचा व्याकुरुते ।

तस्य ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते तस्य ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते ॥ ८५ ॥

इति पारानन्दसूत्रे उत्तराध्याये सप्तममाह्निकम् ॥

समाप्तं चेदं पारानन्दसूत्रम् ।

समाप्ता चैयं पारानन्दमीमांसा ।

॥ इत्यो ॥

पारानंदकल्पसूत्रे

प्रमाणत्वेन निर्दिष्टानां

आचार्याणां मतानां शास्त्राणां चाभिधानानि

अभिधानं	पृष्ठं	सूत्रम्	अभिधानं	पृष्ठं	सूत्रम्
१ अन्ये	८३	९२	१० उन्मत्त-		
२ अपरे	१८	२३	भैरवः	२०	७७
	३२	९३		२२	१५
	४३	९८		३१	६९
	"	५, ११, १३		३४	४१
	४९	१०		३५	६८
	८३	९१		४१	६९
३ असृत्तानंदः	५४	९५		४४	२०, २७
	७३	९१		४७	७७, ८१
४ आकाश-				५६	२०
भैरवः	३६	७३		५७	३४, ४५
	४०	६१		६१	८४
	४१	६५		६४	२०, २३
	५७	३३		७४	६
	६४	२२		७६	८
	७४	६		७७	१६
	७५	८		८७	६
	८०	५६		८८	१
	९३	४८	११ उन्मादानंदः	५४	९२
५ आगमः	२	४६		७२	९७
६ आनंदः	४५	३३		७६	८
७ आस्तिकाः	२	२०	१२ एकदंतः	६३	१९
८ आहवनी-			१३ एके	३	५५, ६९, ७०
यामिः	३७	८९		९	९४, ९७, ९९
९ उत्तरः	२	३६, ४४		१०	२५

अभिधान

पृष्ठ	सूत्रम्
११	५०, ५१, ५२, ५४ ५६, ५७, ५९, ६०, ६२, ६३
१२	८४, ८५, ८६
१४	३३
२४	७४
२६	२५
३२	९४
३३	९, १०
३४	३२, ३७
३५	५६
३८	१०
४०	५१, ५४, ५६
४१	७१
४२	८२, ८३, ९१
४३	४, ७, १०
४५	४४, ४५, ४६
४६	५५, ५८
४७	८०
५०	११, १४, २१, ३१
५१	४६
५३	६९, ७३, ७८
५४	८८
५७	२८, ३५, ४०
५९	५१, ६०
६२	९९
६४	३०
६५	४४

अभिधानं

पृष्ठ	सूत्रम्
६६	४६
६७	५३, ५५, ५७
६८	६०
६९	६७
७१	८०
७२	८९
७३	५
७५	८
७६	८
७७	१६
७८	३१, ३२
७९	३९, ५२, ५३
८०	६७
८१	७१
८२	७६
८३	७९, ८६, ८७, ९०
८४	९६
८५	१
८६	२
८७	६
९१	२७
९४	५७, ५९
९८	८३
९९	८३
१००	८३

१४ एके महावा-

दिनः ८५ १

१५ कश्चित् १८ ३०

२४ ८५

अभिधानं	शृङ्गं	खनम्
	२६	३६, ४२
	३४	३३
	३६	७६
१६ कालभैरवः	३५	६७
	३६	७२
	३८	१०
	४०	६१
	४१	६६
	५७	३०
	६४	२३
	७९	५५
	८५	१
	९३	४७
	९४	५२
१७ कालशम्भुः	२	१४
१८ के	८३	९३
१९ केचित्	७	५४
	८	७३
	१४	१७, २५
	१५	४४
	२६	३९
	२८	९१
	३३	२४
	३५	६२
	४०	५२, ५९
	४२	९५
	४३	९७, ११, १३
	४४	१७
	४५	५४
	४७	७९

अभिधानं	शृङ्गं	खनम्
	४९	९
	५०	२०
	५१	४८
	५३	७५
	५४	८७
	५८	४७
	६१	८६
	६५	४३
	७३	९७
	८४	९४, ९५
	९४	६०
२० केचित्पा-		
रानेदाः	९२	३४
२१ गाथा	१७	८७
	६२	१००
	९९	८३
२२ गार्हपत्योभिः	३६	८१
२३ गुरुवाक्यम्	३	५०
२४ चतुर्मुखः	४५	३२
	६३	१३
	६६	४९
२५ जनार्दनः	४४	२९
	६३	१७
२६ क्षानार्दनः	५४	९४
	७३	९७
	९१	२१
२७ वत्सुरूपः	३९	३५
२८ वंजम्	३	४७
२९ दक्षिणः	२	३४, ४२
३० दक्षिणामिः	३६	८५

अभिधानं	पृष्ठं	सूत्रम्
३१ दिग्भैरवः	३६	७९
	३८	४
	४०	६३
	४४	२८
	५३	५७
	५६	२५
	६४	२१
	७९	५४
	९३	४६
	९४	५१
३२ दिग्भैरवो-		
न्मत्तभैरवो	४१	७१
३३ देवानंदः	४४	३०
३४ नारदः	९४	७१
३५ नारायणः	३९	३४
	८६	१
३६ नास्तिकः	१	१९
३७ परानंदः	७३	९४
३८ परे	८	८५
३९ पारानंदः	४२	८९, ९०
	६३	८३
४० पारानंद-		
मत्तम्	२	३३
४१ पुराणम्	३	४९
४२ वृद्धस्पतिः	४४	२२, २३
४३ ब्रह्मवादिनः	५३	६८
	६७	५७
	८६	२

अभिधानं	पृष्ठं	सूत्रम्
४४ भगवान्		
परानंदः	९१	२१
४५ भास्करः	६३	१८
४६ भैरवः	६६	४९
४७ भवशास्त्राणि	२	२४
४८ महादेवः	६३	१५
४९ मुष्णनंदः	५४	९३
५० वसिष्ठः	९४	५४
५१ यादिनः	३९	२३
५२ वामः	२	३५, ४१
५३ विमेशः	६६	४९
५४ विष्णुः	३४	३८
५५ शक्तिः	६३	१६
५६ शब्दः	९	८
५७ श्रुतिः	२	४५
	७	५९
५८ सर्वे	७	५४
	२६	३५
५९ मुरानंदः	५४	९०, ९१
	७०	६१
	७२	९६, ९१
६० सूर्यः	३४	४१
६१ संस्कार-		
शास्त्राणि	२	२३
६२ साक्षात्		
निलयः	२९	१०
	३३	११
	५५	९८
६३ स्थितिः	३	४९

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Critical editions of unprinted and original works of Oriental Literature, edited by competent scholars and published by the Oriental Institute Baroda

I BOOKS PUBLISHED

- 1 **Kāvya-mīmamsā** a work on poetics by Rāja-ekkhara (680-920 A D) edited by C D Dalal and R Ananta Krishna Sastry 1916 Reissue 1924 Rs. A 2-4

This book has been set as a text book by several Universities including Benares Bombay and Patna Universities

- 2 **Naranarayanananda** a poem on the Pauranic story of Arjuna and Kṛṣṇa's rambles on Mount Girnar by Vastupala Minister of King Viradharala of Dholka composed between Samvat 1277 and 1287 i.e. A D 1221 and 1231 edited by C D Dalal and R Anantakrishna Sastry 1916 *Out of print*
- 3 **Tarkasaṅgraha** a work on Philosophy (refutation of Vaiśeṣika theory of atomic creation) by Ānandagiri the famous commentators on Sāṅkhya's Bhāṣyas who flourished in the latter half of the 13th century edited by T M Tripathi 1917 *Out of print*
- 4 **Parthaparākrama** a drama describing Arjuna's recovery of the cows of King Virata by Prahlādanadeva

C D Dalal 1917

0-6

- 5 **Rāstraudhavamśa** an historical poem (Mahākāvya) describing the history of the Bagulas of Mayuragiri from Rāstraudha King of Kanauj and the originator of the dynasty to Narayana Śāh of Mayuragiri by Rudra Kavi composed in Śaka 1518 or A D 1596 edited by Pandit Ēmbar Kṛṣṇamācharya with Introduction by C D Dalal 1917 1 12
- 6 **Līṅgānuśāsana** on Grammar by Vamana who lived between the last quarter of the 8th century and the first quarter of the 9th century edited by C D Dalal 1918 0-8
- 7 **Vasantavilāsa** an historical poem (Mahākāvya) describing the life of Vastupala and the history of

- Guzerat, by Bilachundrasūri (from Modhera or Modhera in Kadi Prant, Baroda State), contemporary of Vastupāla, composed after his death for his son in Samvat 1296 (A D 1240) edited by C D Dalal, 1917 1-8
- 8 Rūpakasaṅgam : six dramas by Vatsarīja, minister of Paramarddeva of Kalujara, who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century edited by C D Dalal, 1918 2-4
- 9 Mohaparājaya : an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation), or the conversion of Kumārapāla, the Chalukya King of Guzerat, to Jainism, by Yaśahpāla an officer of King Ajaya deva, son of Kumarapāla, who reigned from A D 1229 to 1232 edited by Muni Chaturvijayaji with Introduction and Appendices by C D Dalal, 1918 2-0
- 10 Hammāramadantardana a drama glorifying the two brothers, Vastupāla and Tejalpāla, and their King Viradhaval of Dholka by Jayasūhasūri pupil of Virasūri and an Ācārya of the temple of Mumsuvrata at Broach, composed between Samvat 1276 and 1286 or A D 1220 and 1239 edited by C D Dalal, 1920 2-0
- 11 Udayasundarikathā : a romance (Campū, in prose and poetry) by Sodhala, a contemporary of and patronised by the three brothers, Chchittaraja, Nāgarjuna, and Mummuniraja, successive rulers of Konkan, composed between A D 1026 and 1030 edited by C D Dalal and Pandit Embar Krishnamacharya, 1920 2-4
- 12 Mahāvīdyāvidambana a work on Njaya Philosophy, by Bhaṭṭa Vāṇindra who lived about A D 1210 to 1274 edited by M R Telang 1920 2 8
- 13 Prācīnagurjarakāvya-saṅgraha . a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A D edited by C D Dalal, 1920 2-4
- 14 Kumārapālapratibodha : a biographical work in . Prākṛta, by Somaprabhācharya composed in Samvat 1241 or A D 1195 edited by Muni Jinavijayaji, 1920 7-8
- 15 Ganakārikā . a work on Philosophy (Pasupata School) by Bhasarvajña who lived in the 2nd half of the 10th century edited by C D Dalal, 1921 1-4
- 16 Saṅgitamakaraṇḍa : a work on Music by Narada edited by M R Telang 1920 2-0
- 17 Kavindrācārya List : list of Sanskrit works in the collection of Kavindracharya a Benares Pandit (1656 A D) edited by R Anantakrishna Shastry with a foreword by Dr Ganganatha Jha, 1921 0 12
- 18 Vārābhaghyasūtra Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda edited by Dr R. Shamasastry, 1920 0-10
- 19 Lekhapaddhati : a collection of models of state and private documents, dating from 8th to 15th centuries A D

- edited by C D Dalal and G K Shrigondekar, 1925 Rs 4
2-0
- 20 **Bhavisayattakaha or Pancamukha** a romance in Apabhramsa language by Dhanapala (circa 12th century) edited by C D Dalal and Dr P D Gune 1923 6-0
- 21 **A Descriptive Catalogue of the Palm leaf and Important Paper MSS in the Bhandars at Jessalmere**, compiled by C D Dalal and edited by Pandit L B Gandhi 1923 3-4
- 22 **Parasurāmakalpāsūtra** a work on Tantra with commentary by Ramesvara edited by A Mahadeva Sastry B A 1923 Out of print
- 23 **Nityotsava** a supplement to the Parasuramakalpāsūtra by Umanandanatha edited by A Mahadeva Sastry B A 1923 Second revised edition by Swami Tirvikrama Tirtha 1930 5 0
- 24 **Tantrarahasya** a work on the Prabhakara School of Purvamimamsa by Ramanujacarya edited by Dr R Shamasastri 1923 1 8
- 25 32 **Samarangana** a work on architecture town planning and engineering by King Bhoja of Dhara (11th century) edited by Mahamahopadhyaya T Ganapati Shastri Ph D Illustrated 2 vols 1924 1925 10-0
- 26 41 **Sadhanamala** a Buddhist Tantric text of rituals dated 1165 A D consisting of 312 small works composed by distinguished writers edited by Benoytosh Bhattacharyya M A Ph D Illustrated 2 vols 1925-1928 14-0
- 27 **A Descriptive Catalogue of MSS in the Central Library, Baroda Vol I (Veda Vedāṅgās and Upaniṣads)** compiled by G K Shrigondekar M A and K S Ramaswami Shastri with a Preface by B Bhattacharyya Ph D 1925 6-0
- 28 **Manasollāsa or Abhilāṣitārthacintamani** an encyclopaedic work treating of one hundred different topics connected with the Royal household and the Royal court by Somavaradeva a Chalukya King of the 12th century edited by G K Shrigondekar M A 3 vols vol I 1925 2-12
- 29 **Nalavilāsa** a drama by Ramachandrasuri pupil of Hemachandrasuri describing the Paurāṇika story of Nala and Damayanti edited by G K Shrigondekar M A and L B Gandhi 1926 2-4
- 30 31 **Tattvasaṅgraha** a Buddhist philosophical work of the 8th century by Santarakṣita a Professor at Nalanda with Panjika (commentary) by his disciple Kamalasila also a Professor at Nalanda edited by Pandit Embar Krishnamācharya with a Foreword in English by B Bhattacharyya M A Ph D 2 vols 1926 24-0

- 33 31 **Mirat-i Ahmadi** By Ali Wahammad Khan the last Moghul Dewan of Gujarat edited in the original Persian by Syed Nawab Ali M.A. Professor of Persian Baroda College 2 vols illustrated 1926 1928 10-8
- 32 **Manavagrhyasutra** a work on Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda with the Bhisya of Astivakra edited with an introduction in Sanskrit by Pandit Ramakrishna Harshaji Sastri with a Preface by Prof B C Lele 1936 5-0
- 33 **Natyasastra** of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir edited by M Ramakrishna Kavi M A 4 vols vol I illustrated 1936 6-0
- 34 **Apabhramshavyatraya** consisting of three works the Carcari Upadeshasayana and Kalasvarupakulaka by Jinadatta Suri (12th century) with commentaries edited with an elaborate introduction in Sanskrit by L B Gandhi 1927 4-0
- 35 **Nyāyapraveśa Part I** (Sanskrit Text) on Buddhist Logic of Dinnaga with commentaries of Haribhaktia Suri and Jāyavardana edited by Principal A B Dhruva M.A LL.B. Pro Vice Chancellor Hindu University Benares 1930 4-0
- 36 **Nyāyapraveśa Part II** (Tibetan Text) edited with introduction notes appendices etc by Pandit Vidyabhaktia Bhattacharya Principal Vidyabhavana Visvabharati 1927 1-8
- 37 **Advayaajrasaṅgraha** consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayaajra a Buddhist savant belonging to the 11th century A.D. edited by Mahamahopadhyaya Dr Hariprasad Sastri M.A C.I.F. Hon D Litt 1927 2-0
- 38 **Kalpadrakṣa** standard work on Sanskrit Lexicography by Keśava edited with an elaborate introduction and indexes by Pandit Ramayata Sarma Sahityacharya M.A. of Patna In two volumes vol I 1928 10-0
- 39 **Mirat-i Ahmadi Supplement** by Ali Muhammad Khan Translated into English from the original Persian by Mr C A Seddon F.C.S. (retired) and Prof Syed Nawab Ali M.A. Illustrated Corrected reissue 1928 6-8
- 40 **Two Vajrayana Works** comprising Kṛajñopāyavinivāsa III of Anāgavajra and Jñānasūtra of Indrabhūti two important works belonging to the little known Tantra school of Buddhism (8th century A.D.) edited by B Bhattacharya Ph.D 1929 3-0
- 41 **Bhāṣyaśaṅkṣana** of Śāradatāra a comprehensive work on Dramaturgy and Poets belonging to A.D. 11-1200 edited by His Holiness Yashagiri Yatraja Swami Melast and K S Ramaswami Sastri Oriental Institute Baroda 1929 7-0

		Rs A
46	Rāmācarita : of Abhinanda, Court poet of Hāravarṣa (cir 9th century A D) edited by K S Ramaswami Sastri, 1929	7-8
47	Nañjarājayaśobhūṣana , by Nṛsimhakavi alias Abhinava Kalidasa, a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjataraja, son of Virabhhūpa of Mysore edited by Pandit E Krishnamacharya, 1930	5-0
48	Nātyadarpana - on dramaturgy by Rāmacandra Sūri with his own commentary edited by Pandit L B Gandhi and G K Shrigondekar MA 2 vols, vol I, 1929	4-8
49	Pre-Dinnāga Buddhist Texts on Logic from Chinese Sources : containing the English translation of <i>Satasāstra</i> of Āryadeva Tibetan text and English translation of <i>Vigraha vyākrtani</i> of Nāgarjuna and the re translation into Sanskrit from Chinese of <i>Upāyahrdaya</i> and <i>Tarkasāstra</i> edited by Prof Giuseppe Tucci 1930	9-0
50	Mirat-i-Ahmadi Supplement : Persian text giving an account of Guzerat by Ali Muhammad Khan edited by Syed Nawab Ali, MA Principal, Bahaudin College, Junagadh, 1930	6-0
51	Trisastisalakāpurusacaritra : of Hemacandra translated into English with copious notes by Dr Helen M Johnson of Pennsylvania University USA Vol I (Ādisvaracaritra) illustrated, 1931	15-0
52	Dandaviveka : a comprehensive Penal Code of the ancient Hindus by Vardhamāna of the 15th century A D edited by Mahamahopadhyaya Kamala Krishna Smrititirtha, 1931	8-8
53	" " " " " " " " " " " "	
54	Jayākhyasamhitā, an authoritative Pañcaratra work of the 5th century A D highly respected by the South Indian Vaiṣnavas edited by Pandit E Krishnamacharya of Vadital with one illustration in nine colours and a Foreword in English by B Bhattacharyya Ph D 1931	12-4
55	Udbhatilankāravivṛti - an ancient commentary on Udbhata's Kavyalankārasāstrasangraha generally attributed to Mukula Bhatta (10th century A D) edited by K S Ramaswami Sastri	Shortly
56	Pārānanda Sūtra an ancient tantric work of the Hindus in Sūtra form giving details of many practices and rites of a new School of Tantra edited by Swami Trivikrama Tirtha with a Foreword by B Bhattacharyya, Ph D, 1931	3 4
57	Ahsan-ut-Tawarikh : history of the Delhi Period of Persian History, 15th and 16th centuries by Hasan	

	Rs A
unity and attainment] by Alban G Widgery MA 1920 (Library edition Rs 5)	3 0
5 Immortality and other Essays [Contents I philosophy and life II immortality III morality and religion IV Jesus and modern culture V the psychology of Christian motive VI free Catholicism and non Christian Religions VII Nietzsche and Tolstoi on Morality and Religion VIII Sir Oliver Lodge on science and religion IX the value of confessions of faith X the idea of resurrection XI religion and beauty XII religion and history XIII principles of reform in religion] by Alban G Widgery MA 1919 (Cloth Rs 3/)	2-0
6 Confutation of Atheism a translation of the <i>Hadia : Halia</i> or the tradition of the Myrobolan Fruit translated by Vah Mohammad Chhanganbhai Momin 1918	0-14

Conduct of Royal Servants : being a collection of verses from the Viramitrodaya with their translations in English Gujarati and Marathi by B Bhattacharyya MA, Ph D

0-6

Agent in Germany

OTTO HARRASSOWITZ

BUCHHANDLUNG UND ANTIQUARIAT

QUERSTRASSE 14

LEIPZIG

For further particulars please communicate with—

THE DIRECTOR

Oriental Institute Baroda